

МАКСИМ
РИЛЬСЬКИЙ

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

ПОЕЗІЇ

Радянський
письменник
Київ • 1976

У2
Р95

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

**М. П. Бажан, О. Б. Засенко,
С. А. Крижанівський, М. Л. Нагнибіда,
Л. М. Новиченко, Б. І. Олійник,
С. І. Олійник, Б. П. Степанюк**

**Упорядкування, вступна стаття
і примітки**

С. А. Крижанівського

**©Издательство «Радянський письменник»,
1976 г.**

**Р 70403-061
М223(04)-76 36-76**

**Львівська
книжкова
фабрика
«Атлас»**

УРОКИ РИЛЬСЬКОГО

I

Творчість Максима Тадейовича Рильського належить до кращих здобутків української і всієї багатонаціональної радянської літератури, літератури соціалістичного реалізму. Вона стала в ряд класичних її зразків і надбань. Ідеї соціалістичної революції, марксистсько-ленінський світогляд запліднили поезію Рильського. Хоч починав він свою творчу діяльність ще до Жовтня, але справжні крила дали його творчості Велика Жовтнева соціалістична революція та ідеї Комуністичної партії — ідеї гуманізму, інтернаціоналізму, патріотизму. Вона ж, наша радянська дійсність, будівництво нового суспільства під керівництвом Комуністичної партії надали і небувалого розмаху його таланту, творчості, життєдіяльності.

Нам уже доводилося порівнювати духовний, творчий розвиток поета з течією Дніпра. Зародившись із маленького струмка, він вбирає в себе води багатьох приток, розширюється в серединній течії, переходить у майже безберегий лиман і впливається в Чорне море, напуваючи його своєю живлющою вологою. Так і творчість поета — почалася з маленького струмка інтимної, камерної лірики, а далі, вбираючи в себе всі джерела, витoki й притоки народної творчості,

народної мудрості, досвіду великих попередників, живих справ народу і партії, ставала усе глибinnішою, і в його кінцевому доробку — лірика й епос, поезія і художня проза, публіцистика й критика, переклади й наукові розвідки. Праця і творчість поета поєднувалися з дослідницькою роботою вченого — філолога, фольклориста, мистецтвознавця.

Перед нами — новий тип радянського письменника, що служить своєю творчістю народу, партії, Батьківщині, що вбачає в літературі зброю боротьби за новий світ, світ миру, праці, свободи.

Рильський працював у літературі понад півстоліття. Перейшов принаймні через дві суспільні формації — капіталістичну і соціалістичну. Йому на власні очі пощастило побачити зримі риси комунізму, розвинуте соціалістичне суспільство. Ще за його життя злетіли в небо перші космічні кораблі, почалася космічна ера, а точніше — перші успіхи науково-технічної революції. Поет ішов врівень з життям, долаючи в собі залишки старого, викорінюючи з своєї свідомості «ветхого Адама», утверджуючи нову, справді людинолюбчу свідомість — не лише в собі і для себе, а й у своїх творах.

Від позицій співця «лісових ідилій» та примарних «білих островів», тобто від аполітизму та нейтральності, Рильський з мужністю визначного таланту прийшов до поезії партійної, народної.

Від неокласицизму, що був своєрідним поєднанням пасивного романтизму та «чистої поезії», — до справжньої класики, до одного із найяскравіших втілень соціалістичного реалізму.

Від камерної і досить традиційної, хоч і талановитої, лірики — до справді новаторських відкриттів, до поєднання лірики і епосу, піднесення до нових вершин громадянських мотивів, тобто гідного продовжен-

ня пушкінських, шевченківських традицій, до створення образу героя соціалістичної доби: трудівника, творця, представника нової соціалістичної спільності—радянського народу. Рильський став одним із найвидатніших поетів радянської доби, зумівши сказати про час і про себе найсуттєвіше, виявити свою художню особистість якнайповніше.

Було б наївно думати, що свій понад півсторічний шлях Рильський долав без труднощів, без спротиву усіх сил старого світу, як зовнішніх, так і тих, що зосталися в душі самого поета, котрий належав до старої інтелігенції, вихованої на началах індивідуалізму та вищості щодо народних низів. Правда, особисто в Рильського такого почуття «вищості» не було, навпаки, жила, успадкована від батьків, повага до труда і мудрості народу.

Саме ця демократична традиція була одним із тих мостів, якими йшов Рильський до поезії оптимістичної, гуманної, народної.

Другим таким мостом, з нашого погляду, був талант Максима Рильського. А що таке талант? Це, як сказав Павло Григорович Тичина, вміння «...дивитися і підмічати, виводить висновок з подій». Генеральна лінія майстра. Адже майстерність — не лише високоякісне володіння засобами версифікації. Це ідейна зрілість, філософська озброєність, чуття правди і краси, саме уміння дивитися, спостерігати, робити відповідні висновки, втілювати їх у вражаючі образи, картини, що є славом думки і почуття. Мислення в образах — то дуже містка формула! Рильський завжди, по-слідовно — з перших кроків своєї поетичної діяльності: вірнів юнацької книжечки «На білих островах» (1910) — був поетом мислячим і цю свою філософічну здатність невпинно розвивав до останнього рядка циклу «Тамниці осіннього листа».

Талант — це і чуття правди, істини. Саме це чуття вищої правдивості тих ідеалів, тих життєвих потреб, в ім'я яких робітничий клас, селянські маси під проводом більшовицької партії звершили Жовтневу революцію, привело поста, хоч і не відразу, до визнання того, що злидні села, його темрява, «ідіотизм сільського життя», кричущі суперечності буржуазно-поміщицького ладу «помогли сформуванню справжнього світогляду і прийняттю всім серцем, не тільки розумом, Великої Жовтневої революції». Це зізнання самого поета з його автобіографічних записів «Із спогадів».

А чому «не відразу»? Адже перші проблиски нового ставлення до дійсності бачимо в поета лише у віршах 1923 року, а різкий злам у бік поетичного утвердження соціалістичних ідеалів ще пізніше — в другій половині 20-х і навіть на початку 30-х років. Здається, тут, окрім багатьох інших моментів, як-от: певний вплив «анолітично» настроєних неокласиків (а цей «аполітизм» обертався у політику певного гатунку — неприйняття нової дійсності та принципів радянської літератури), мав місце ще один момент, про який досить влучно сказав один з найвидатніших митців радянської доби К. С. Станіславський:

«Мій глибокий уклін за те, що, коли події застали нас, стариків, артистів Художнього театру, дещо розгубленими, коли ми не розуміли всього того, що відбувалося, наш уряд не примусив нас що б там не було перефарбовуватися в червоний колір, видаватися не тими, якими ми були насправді. Ми потроху почали розуміти епоху, потроху стали еволюціонувати, разом з нами нормально, органічно еволюціонувало і наше мистецтво...»¹

¹ К. С. Станиславский, Собр. соч. в 8-ми томах, т. 6, М., «Искусство», 1959, стор. 249—250.

Так, це не єдиний шлях до революції, але один з можливих. І можливість такого шляху мудро пророкував В. І. Ленін, закликаючи підходити до спеціалістів науки і техніки надзвичайно обережно і вміло, «пам'ятаючи, що інженер прийде до визнання комунізму *не так*, як прийшов підпільник-пропагандист, літератор, а *через дані своєї науки*; що по-своєму прийде до визнання комунізму агроном, по-своєму лісівник і т. д.»¹

Отже, Максим Рильський справді прийшов до втілення ідей комунізму в своїй творчості не зразу, але прийшов певно, щиро, послідовно. Якщо в 1924 році він писав:

Неси в щільняк свій мозок, кров і плоть.
Таких, як ти, кипучі міліони
Ідуть, щоб світ востаннє розколоть
На так і ні, на біле і червоне,—

то, еволюціонуючи ідейно і естетично, він у 1927 році стверджував:

Але любить чи не любити те,
Що вколо нас і в нас самих росте,
Що творить нас, що творимо самі ми,—
Лише сліпець, що замість крові в нім
Тече чорнило струмнем неживим,
Тривожиться питаннями такими,—

а вже у 1931 році поет робить рішучий вибір і декларує нове ставлення до дійсності і до мистецтва:

Яскраві барви, повні тони!
Нюанси пріч і геть півтон!
Рожеве вмерло, і червоне
Горить огнями виноград.
Доволі млосного зітхання!
На повні груди, без вагань
Вдихай ненависть і кохання,

¹ В. І. Ленін, Повне зібрання творів, т. 42, стор. 333.

Переступай останню грань!
Круши гниле і недогниле,
Розлиійся повнявою сил:
Червоні заграви спалили
Старого світу небосхил.

Ми тут говоримо про уроки Рильського. Висновок «з людьми і для людей» — це був його політичний, ідейний, художницький урок.

Отже, починаючи зі збірника «Знак терезів» (1932), Рильський виступає під девізом партійності і народності, обравши головним героєм своєї творчості робітника, селянина, комуніста, комсомольця, вченого, будівника, жінку-трудівницю. Одним із героїв ставав і він сам, тому що зумів переступити через класові, кастові, інтелігентські упередження, страхи і забобони, сміливо пішов назустріч новому життю.

Якщо перший період його творчої діяльності, означений ним же, охоплює 1910—1932 роки, то він, природно, ділиться на дожовтневий час, на перше післяжовтнєве десятиріччя і дуже знаменні роки першої п'ятирічки, коли зі співця ідилії виріс поет-громадянин, співець трудів і днів радянського народу.

Другий період, позначений 1933—1947 роками, характерний дальшим утвердженням партійності, народності, майстерності поета, розширенням меж його творчого діяння. Він виступає не лише як лірик, а й автором великої епічної поеми «Марина», видатним перекладачем творів Пушкіна, Міцкевича, Вольтера, радянських поетів багатонаціональної сім'ї народів, пристрасним борцем проти гітлерівського мракобісся, громадським діячем, ученим, нарешті.

П'ятдесятиріччя поета майже збіглося із переможним закінченням Великої Вітчизняної війни. Рильський вступив у нове десятиріччя сповненням нових великих творчих задумів. І справді, шляхом певном-

ного розвитку своїх здібностей, ідейного гарту більшість його планів було здійснено.

Та ще яскравішим виявився новий період його творчого розвитку, зумовлений тими історичними зрушеннями, які здійснила партія щодо відновлення лєнінських принципів і норм державного і партійного життя. На схилі літ його голос зазвучав молодю, з високою емоційною напругою, а його творчість 1955—1964 років критики назвали образом одного з віршів поета — «третім цвітінням». Кращі риси молодого Рильського, помножені на справжню мудрість і майстерність, соціалістичну народність, дали нову якість, яку ми з повною підставою можемо іменувати радянською класикою. Сам поет у вірші «Сонет» з граничною виразністю і лапідарністю так визначив цю якість:

...Суворя простота,
Що слова зайвого в свої рядки не приїме,
Струнка гармонія, що з думки вироста,
Не псевдокласика, а класика...

«Я — поэт. Этим я интересен»,— говорив Володимир Маяковський. І тому ми резонно на першому місці ставимо поетичні досягнення Рильського. Але не можна скинути з терезів і його бурхливу наукову, критичну, публіцистичну діяльність. І всюди ми бачимо повну гармонію ідейно-естетичних принципів і художньої практики поета: одне доповнювало друге. Тому перед нами постає Рильський і як видатний теоретик літератури соціалістичного реалізму, як провісник нової краси, правди і добра. Цьому ж повністю відповідали і особисті якості поета — комуніста, Людини з великої літери,— його доброзичливість, товарицькість, творча та громадська активність.

Ми вже говорили, що Рильський був продовжувачем класичних традицій, але не просто їх продовжував, а розвивав відповідно до нового етапу розвитку самого життя та художньої культури всього прогресивного людства. Інакше б він не міг стати класиком, а, як стверджував видатний радянський вчений О. І. Білецький, «Максима Тадейовича Рильського... ми з цілковитою підставою можемо назвати *класиком* радянської — не тільки української, а й всесоюзної літератури»¹. Стати класиком не можна, не будучи новатором.

І в цьому поєднанні традиціоналізму і новаторства, тобто безперервного оновлення змісту і форми поезії, полягає «загадка» новаторства Рильського. Над розгадкою цього парадоксального поєднання ще, мабуть, не раз задумуватимуться дослідники творчості поета та й самі поети — і ті, що належать до «школи Рильського» (а ми не сумніваємося, що така школа існує), і ті, що безпосередньо до неї не належать. Не претендуючи на вичерпність наших спостережень, все ж сміємо твердити: розгадка новаторства полягає саме в умінні класичний, канонічний вірш, класичну строфіку й ритміку поставити на службу новому змістові. А ще в тому, що, досконало володіючи мовою, він ставив усе її багатство на ствердження нових ідеалів. Проте «традиціоналіст» Рильський чудово володів такою новочасною зброєю, як верлібр, а в мові непомітно «накував» новотворів не менше, ніж яскравий творець мовних неологізмів П. Г. Тичина. Отже, секрет новаторства Рильського в тому, що він підко-

¹ *Олександр Білецький, Творчість Максима Рильського. У кн.: Максим Рильський, Твори в десяти томах, том 1, стор. 5.*

рив старі форми — сонет, октаву, терцину, як і будь-які інші, примусив їх служити новому змістові — новим ідеям, образам, сучасному поетичному мисленню.

Так Рильський виконував настанову партії: «...використовуючи всі технічні досягнення старої майстерності — впробляти відповідну форму, зрозумілу мільйонам». Сильна і свіжа думка рухала його поезію, перетворювала й оновлювала стару форму, наповнювала її новим образно-емоційним змістом.

Не можна твердити, що в усі часи, зокрема в неокласичні, існувала в нього повна гармонія естетики і поетики. О. І. Білецький, наприклад, писав, що чим більше визначався Рильський як поет радянський, тим більше зростав він і як поет український. Але у зрілому періоді його розвитку встановилася справжня гармонія між естетичними поглядами Рильського, висловлюваними у його теоретичних працях, і між його лірикою та епічними творами. У програмовій статті «Краса» він писав: «Наше мистецтво — це мистецтво, присвячене красивій і здоровій людині, людині-творцеві, людині-працівникові, її радощам, її болям, її боротьбі. Ніхто не буде перечити, що в основі нашої естетики лежить *праця*, скажу точніше — *соціалістична праця*, тобто праця гуртова, розумна, красива, натхненна»¹. А кількома рядками раніше визначав наріжний камінь радянської естетики, погляд на мистецтво як *«людську творчість про людей і для людей»*. І цей же девіз він поетичними образами втілював у вірші «Художник», присвяченому М. П. Бажану:

І ми читаємо з картини:
Яке глибоке щастя — жити,

¹ Максим Рильський, Твори в десяти томах, том 9, стор. 163—164.

Буť гідним імені людини,
Народу й людськості служить!

Було б неправильно уявляти справу так, що ці настанови поет втілював тільки в декларативних віршах. Ні, вони звучали в кожному пейзажному малюнку, в любовних визнаннях, у громадянських мотивах, в епічних описах, в портретах трудівників.

Свої новаторські починання, свій широкий діапазон образно-словесних і ритмомелодійних засобів Рильський здійснював у всій сфері поезики і стилістики, будучи, до речі, не лише прекрасним стилістом, а й володіючи неабияким даром стилізації. Приміром, питомою для поета була панівна в сучасній поезії силабо-тонічна система віршування. Але, поставивши художнє завдання стилізувати українську думу, Рильський, як у свій час Шевченко, цілком упорався з толічним віршем, створивши «Думу», яка нічим суттєвим не різниється від народної:

Ой настала, браття, та велика година,
Дзвоном-сполохом дзвонить Україна,
Дзвоном дзвонить, словом промовляє,
До лав іскликає,
До бою ззиває,
До розплати грізної волає.

Відомо, скажімо, й те, що найбільшу майстерність Рильський, учень Пушкіна і Шевченка, виявив у своїх чітких, строгих ямбах.

Але коли художнє завдання вимагало вільного, розкованого вірша, то поет виявляв високу вправність у володінні найсучаснішим тонічним віршем — верлібром. Верлібром написані вірші останнього циклу «Таємниця осіннього листя», але верлібром написано і частину циклу «Пануга», і чудовий вірш «Прочитавши Містралеві спогади», і не менш чудовий — «Пранукові» (1932):

Правнуче мій!
Ти, що в клітинках веселого тіла свого,
В мозку, у крові, в кістках
Доніс якусь невловну частину
Мого зотлілого «я»,—
Усміхнися!

І не менше майстерності вкладено у численні твори, написані білим, неримованим віршем, серед яких є справжні шедеври («Дружба»). Та важливо й те, що Рильський не творив кумира з жодного засобу, не генералізував їх, а лише вказував на багатство ритмомелодійних засобів, римування і на те, як їх повністю використати відповідно до теми, до художньої ідеї твору.

Визначним майстром був Рильський і в галузі поетичної строфіки, збагативши практику українського вірша майже всіма видами строф. Серед його улюблених строфічних побудов, крім звичайних катренів, можна назвати терцину, октаву, сонет. Сонетів Рильський написав і переклав понад сто. Тепер вони повністю зібрані до збірника «Сонети», що мав уже два видання. Терцинами написано пролог до поеми «Мандрівка в молодість», а всю велику поему — октавами, як, до речі, і раніше поему «Чумаки». Кожна з цих строф, вперше запроваджених Франком, Лесею Українкою, під пером Рильського набула досконалого звучання і грації.

Не проста цікавість штовхала поета до вживання таких складних строф, як рондо, як онегінська строфа та сонет, що мають по чотирнадцять рядків. Поет — борець, він повинен досконало володіти усіма видами поетичної зброї. Це і є справжнє розуміння новаторства!

П'ятирядковою строфою написано цикл «Подорож на Закарпаття», секстетом — «Слово про рідну матір»,

секстинною вірш «Мова», в якій, до речі, поет вплив цілком дидактичний зміст, але вірш не став від того менш художнім — все залежить від майстра!

Вірш «Золоті ворота» написаний специфічною дванадцятирядковою строфою, а ніби звичайна восьмирядкова строфа у поемі «Сашко» так міцно зв'язана останнім рядком попередньої з першим рядком наступної строфи, що створюється своєрідна п'ятнадцятирядкова строфа, у якій кожна рима повторюється не двічі, а чотири рази.

Відомо, що, незважаючи на всю любов поета до свого молодшого друга і побратима А. С. Малишка, на необережні слова останнього «сонети куці — нічому», Рильський відповів віршем «Сонет», у якому обстоює цю строфу і навіть певний жанровий різновид, протестуючи проти спроб «з історії змести Петрарки, Пушкіна, Міцкевича листи у вічність — ковану в залізні ритми мрію». Після цього Малишко переробив вище цитовані слова відносно купих сонетів, а сам написав кілька сонетних циклів, зокрема «Сонети Обухівської дороги», «Сонети вечорів», «Сонети синього квітня».

Невід'ємною властивістю поетичного стилю Рильського є багатство і новизна тропів — метафор, символів, алегорій, уподібнень-персоніфікацій, як і багатство епітетів та порівнянь; те ж саме і щодо фігур — ми знайдемо у нього всі типи фігур, починаючи з інверсії, градації, оксюморона, анафори й епіфори, асиндетона і полісиндетона, літоти й гіперболи, еліпсиса, риторичних питань і вигуків аж до різних типів паралелізму. Все це дало підставу академіку Л. І. Булаховському скласти високу оцінку поетові:

«Рильський — великий майстер форми у широкому розумінні цього слова... Його поезії дохідливі і легко запам'ятовуються, але по своїй пісенності або про-

стотою,—цеї тин художньої роботи не в манері Рильського,— а синтаксичною прозорістю і ритмомелодичною організованістю часто складних масивів, величезною європейського масштабу культурою вірша, класично довершеного, карбівної роботи, в якім не відчуваються труднющі подолань, що стояли перед автором, тому саме, що подолання ці всюди майже напрочуд повні»¹.

Академік Булаховський звертає увагу і на особливості індивідуального стилю поета: «...його творчість має свій власний голос, чіткий і певний, з мужньо-урочистою домінантою і м'якими, теплими обертонами. Цьому голосові мимохіть віриш як не «поставленому», а такому, що звучить від природи»².

На природність та своєрідність інтонації Рильського ми хочемо звернути особливу увагу, бо власна інтонація — найпевніша ознака оригінальності митця. У поета дуже природно уживаються і ота «висока», урочиста, ораторська, і «низька», розмовна, «з м'якими, теплими обертонами», і навіть третя, мелодійно-пісенна, інтонації.

Справді, поет досконало володіє і урочисто-піднесенням ладом вірша, який чується в його урочистих, піднесених одах та пристрасних інвективах, написаних на найвищих регістрах. Згадаймо, наприклад, звучання вірша «Я — син Країни Рад», спрямованого проти загарбників:

Чого ви прагнете, грабіжники з пустелі?
Чого ви лізете в радянський огород?

Іншого тину — урочистий — тон панує в «Слові про рідну матір», у поемі «Жага» він лагідний, епічно-замислений.

¹ Академія наук УРСР. Інституту мови і літератури. Наукові записки, том III, 1946, стор. 49—50.

² Там же, стор. 47.

Чимало віршів написано в напівгумористичному, жартівливому тоні, з лукавим усміхом, легкою іронією:

Я легковажний став: нишу хореї
Про солов'їв, троянд іще нема,
Ладен читати «Доріана Грея»
І навіть не відмовлюсь від Дюма.

(«Море і солов'ї»)

Це, звичайно, не всі відтінки стилю поета і його художніх можливостей. Не можна оминути стихійної пісенності Рильського. На його тексти написано багато пісень і романсів, на його лібретто — багато опер та інших музичних творів великої форми. Відомі романи на його слова «На білу гречку виали роси», «Яблука допіли, яблука червоні» та ін.

Багато доброго слід сказати про Рильського як про майстра поетичної композиції, яка спостерігається в окремих віршах, у циклах (наприклад, «Дощова трилогія»), у поемах (оригінальна композиція поеми «Жага»). Продуманістю компоновання відзначаються її цілі книги, наприклад—«Троянди й виноград». Книга постає не як сума ліричних ескізів, пейзажів, портретів, а як лірична повість, де присутні і сам поет, і його герої, і вся Батьківщина.

Чимало зусиль доклав поет до збагачення та оновлення поетичного словника, лексики, фразеології, насичення їх словами й виразами побутового вжитку, сказати б, «поетизацією непоетичного». Він уміє бачити поезію усюди, навіть отам, серед степу, де «ми свою дорожню скатерть-самобранку у жайворонка тіні розіслали», чи сказати у вірші «ну, словом, їсти їй пити нам хотілось».

Уроки поета Рильського якраз у тому й полягають, що поет бачить поезію в щоденних трудах і диях народу, в праці, в дружбі, у високих зверненнях і що-

денних клопотах. Це і є реалізм у його найглибшому сенсі, як правда і краса життя, як високий ступінь узагальнення на основі власного інтелекту й емоцій.

Про щедрість його музи говорено не раз. У статті «Щедрий серцем», з приводу відзначених Ленінською премією книжок, Олесь Гончар проникливо зазначає:

«Троянди й виноград», як і ряд поезій з книги «Далекі небосхили», ці повні сонця й глибоких філософських роздумів сьогочасні поетичні шедеври визначного майстра, могли б збагатити найбагатшу з літератур. Щедрість почуттів, юність серця на диво гармонійно зливаються з мудрістю зрілої людини-гуманіста, що хвилюється долею свого народу і всього людства»¹.

III

Окреме місце в творчості М. Т. Рильського посідає тема мистецтва взагалі, літератури зокрема. Поет володів особливим хистом емоційного переживання мистецьких творінь минулого й сучасного. Цьому служили й величезна ерудиція вченого, його знання скарбів світової культури від античного світу до наших днів. Треба сказати, що Рильському не раз закидали, в тому числі й автор цих рядків, надмірність літературних асоціацій. Однак він мужньо боронився, зазначаючи, що книга, картина, статуя й інші утвори людського генія здатні бути таким же джерелом натхнення, збудником емоцій, як і кожне інше життєве явище. Вперше він висловив цю думку ще в статті

¹ Олесь Гончар, Про наше письменство, К., «Рад. письменник», 1972, стор. 132.

«Про двох поетів» (1926), а розвинув в одній із останніх:

«Поет, кажуть, повинен черпати свої темп із життя. Ну, а хіба література — не один із проявів життя, і то життя згущеного, сконденсованого, загостреного до краю». І, навівши ряд прикладів із Шекспіра, Пушкіна, Лесі Українки, Франка, резюмує: «Таких прикладів можна назбирати багато. Годиться тільки додати, що кожний справжній поет, шукаючи натхнення на поживклх старовинних сторінках, скроплює їх живою водою свого творчого «я» — і трепетної сучасності»¹.

І справді, муза молодого Рильського часто черпала із книжних джерел. Перед очима поета проходили романтичні видива далеких країн, поставав «ясноокий образ Беатріче» чп «Одіссей, натомлений блуканням», озивалися голоси Лермонтова, Тургенєва, Аксакова, а в інших віршах — Гейле, Шекспіра, Діккенса, Доде; до Беатріче долучалися образи Ізольди Білорукої і Дездемони, і все це впліталось в сучасність, у власні переживання поета.

«Прочитавши Містралеві спогади», поет пише вірша, пронизаного романтичними образами старої Франції та поетів-провансальців.

Насолода мистецтвом минулого диктувала відомі рядки з ідилії «На узліссі»:

Софокл — і Гамсун, Едгар По — і Гете,
Толстой глибокий і Гюго буйний,
Петрарчині шліфовані сонети
І Достоевський грішний і святій —
Усі книжки, усі земні поети,
Усі зрідні душі його живій...

¹ Максим Рильський, Ясна зброя. Статті, К., «Рад. письменник», 1971, стор. 246.

Та коли раніше ді поетичні вписані пими віч-
лі образи Фауста, Мефістофеля, Лорелайї служили
створенню настрою, локального образу, відтінjali
власні думки поета, то в поемі «Чумаки», в розділі,
де «автор міркує про мистецтво», посилання на літе-
ратуру і мистецтво минулого служило цілям полеміки
з футуристичними нігілістами. Поет відстоював прин-
цип, що «краса і думка — дві сестри-близнята»,
що класична література, нетлінні скарби минулого
потрібні для будування нової культури, отже, «є лан-
цюги, що їх не можна рвать, немов у тілі вен або
артерій», і що краса відчиняє двері не лише в ми-
нуле, а й у майбуття, тому

І в тундрі, де сивіє бідний мох,
Нам світять Гейне, Тютчев, Архілох.

По суті, Рильський відстоював ленінські ідеї про
опанування всіма здобутками культур минулих ча-
сів і епох, щодаді більше підкреслюючи і необхід-
ність критичного підходу до них.

Тема мистецтва набирав нових ознак. Поет співає
про служіння мистецтва людям праці, про радість,
втіху життя «з людьми і для людей», тобто про гума-
ністичну мету поезії, яка діє в одному ладу з тру-
дящими і тому: «не жрець, не вождь, а робітник —
поета справжнього імення». Асоціації і ремінісцен-
цій з літератури і мистецтва у Рильського не
зменшується, але вони служать іншій меті — образи
Шевченка, Франка, Бетховена стають рядом з вірша-
ми про Прометея і Леніна, стверджуючи прометеїзм
борців за новий світ і щастя всіх людей. Власне
кажучи, в коло «вічних образів» входить і великий
зодчий нового світу — світу рівності і братерства
людей:

Так, він титан, бо «титанів»
Скинув з золочених тронів,—

це титанізм прометеївського типу, яким і постає в нашій уяві Ленін.

У творчості 30-х років і пізніше велике місце віддано трьом великим вчптелям поета: Пушкіну, Шевченку та Міцкевичу, але тут також присутні і Шопен, і Шота Руставелі, і Максим Горький. Як відповідно ширився кругозір співця дружби народів, так усе частіше співці інших народів ставали героями його віршів, емоційними збуджувачами його власної поетичної енергії:

Це наука нам усім, поетам,
Людям, громадянам і борцям:
Поєднати з поетичним летом
Зброю — просто в серце ворогам.

(«Про май і Маяковського»)

Справді, це була велика наука і велике уміння — використати здобутки майстерності іншого поета — Пушкіна і Маяковського, Шевченка і Тичини — для власних художніх цілей, починаючи від поетичних цитат, використання і переосмислення метафор, від різних поетичних ремінісценцій аж до створення власного образу великих митців минулого і сучасного. Можна лише дивуватися природності включення Рильським літературно-мистецьких образів у власну палітру. Ось перший-ліпший приклад. У циклі «В Азербайджані» є вірш «Нізамі». Головна його думка та, що Нізамі рвався писати не лише книжною фарсидською, а й рідною азербайджанською мовою. Для цього береться приклад із часів Відродження:

На грані двох епох Петрарка й Дант колись
Прорвали мертвий круг застиглої латини,
І мови рідної потоки полились

В даль італійської долини.
Так мудрий Нізамі крилом прорвать хотів
Ті пута золоті, що спів його скували,
Щоб по-братерському озватись до братів...

Природно, поетично, емоційно умів Рильський звертатися до історії літератури, мистецтва, щоразу скроплюючи їх живою водою свого творчого «я».

Розкриваємо том поета, і перед нами проходять постаті Кропивницького, Коцюбинського, Прешерна, Короленка, Тичини, Янки Купали.

Іншим завданням служили поетичні, мистецькі паралелі у роки Великої Вітчизняної війни. «Великий перегук» волелюбних народів здійснюється через перегук імен їхніх великих митців — Байрона, Пушкіна, Міцкевича, Шевченка:

Чуєш — гримить всім трудящим язикам
Спів огнекрилий народних співців:
«Тісно єднайтесь в змаганні великім
Проти кривавих катів-ворогів!»

Такими ж шляхами йшло художнє втілення ідеї слов'янського єднання — листи до Янки Купали, до поляків («Сини Міцкевича, Словацького, Шопена»). Виникали образи великих слов'янських рік: Дніпра, Вісли, Волги, Дунаю або столиць: Москви, Києва, Мінська, Варшави, Праги. І тут так само:

І знали ми, що на граніті,
Краї петербурзької води,
Сплели, як золотисті ниті,
Шевченко з Пушкіним сліди.

(«Ленінград»)

Власне, цими ж співставленнями сповнено і кращий вірш часів війни — «Слово про рідну матір», де до імен великих митців долучаються і перегуки зі «Словом о полку Ігоревім»: «Лисиці брешуть на щи-

ти і кличе див поверху древа». Тільки в Рильського ці численні ремінісценції могли звучати природно і переконливо — це була його стихія, він себе почув тут як удома!

Для післявоєнної творчості Рильського тема мистецтва лишається завжди органічною, завжди злободенною. Уже з 30-х років, а ще виразніше у роки війни та в післявоєнні десятиліття можна констатувати повний збіг теоретичних літературознавчих концепцій ученого, найвиразніше висловлених у статті «Краса», і творчої практики поета — соціалістичного реаліста. Як не згадати стократно цитованих рядків з вірша «Троянди й виноград», у яких так вдало виражено синтез красивого і корисного: у праці, у творчості, в дружбі, у пізнанні законів природи і суспільства:

Ми працю любимо, що в творчість перейшла,
І музику палку, що ніжно серце тисне.
У щастя людського два рівних є крила:
Троянди й виноград, красиве і корисне.

Залишимо майбутнім дослідникам спостереження над образами і мотивами, запозиченими із суміжних мистецтв — музики, живопису, кіно, театру, — це окрема і велика тема. Навіть принципи перекладу поет прагнув передати в римованих рядках! Не будемо вдаватися і в інші деталі, зазначимо тільки постійну гармонію слухових і зорових образів у майстерних його віршах та поемах.

Важливіше те, що мистецтво дедалі більше ставало ареною найзапеклішої ідейної боротьби, і Рильський у таких віршах, як «Представникам «нового мистецтва», «Ми сиділи в Гданську», «Діалог» та інших, виступив як справжній рицар боротьби за принципи правдивого, реалістичного, людяного мистецтва і про-

ти його формалістичних, декадентських спотворень, проти негачії поезії.

У численних віршах, цпклах, ліричних відступах поет продовжував оборону класичної спадщини, її нев'янучої краси, неперехідного значення. А у віршах, присвячених П. Тичині («Золота шабля»), М. Бажанові («Художник»), «Володимирові Сосюрі», «Солов'ям України», народній пісні, стверджував власні погляди і переконання.

Тема взаємозапіднення поезії так чи інакше звучить у віршах, присвячених поетам братніх радянських народів — М. Тихонову, Я. Коласу, С. Чиковані, Г. Леоїдзе.

За цим стояла незглибима любов до поезії, до мистецтва в його кращих прогресивних зразках, а любов опиралася на досконале їх знання. І в цьому, думається, також один із великих творчих уроків Рильського для молодих і немолодих українських поетів, для всієї багатонаціональної радянської поезії. Як поетичний заповіт звучать слова з вірша «Поетичне мистецтво»: тільки тоді, коли політ поетичної фантазії спрямовується компасом мислі, можна прийти до великого новаторського мистецтва сучасності:

Свій парус ладячи крилатий,
Пливти без компаса не смій!
Світ по-новому відкривати,
Поете, обов'язок твій!

Комуністична ідейність, правдивість, гуманізм, реалізм — то і є компас радянського митця.

Звичайно, ми далеко не вичерпали розмови про уроки Рильського. Народний митець кожний раз розкривається якоюсь новою гранню свого таланту, свого характеру, свого вселюдського серця. Немалий приклад становить сама особистість поета — його праце-

любність, невтомність у творчих шуканнях, жадоба збагачення знань у всіх галузях науки й мистецтва, нарешті, його лагідність, доброта, його компанійський характер, увага до молодих митців. Це був незрівнянний співбесідник, чудовий імпровізатор...

Про Рильського — поета й ученого, майстра-новатора — вже написано і ще буде написано багато книг — його спадщина велика і повчальна. Він являє собою новий тип письменника, сформованого нашим соціалістичним ладом, вірного сина народу, партії, Батьківщини. І таким він живе у своїх безсмертних художніх творах!

Степан Крижанівський

ПОЕЗІЇ

I

1910—1932

ШЛЯХ

Шлях без краю лежить... а над шляхом — імла,
Шлях, камінням укритий, тернистий,
І життя на той шлях вже мене посила.
Чи дійду ж до кінця його чесний і чистий?

Чи в знеможі впаду, притулюсь до землі
І брехнею й неправдою вкриюсь,
Чи дійду до мети з потом я на чолі
І сльозами утіхи умиюсь?

Як впаду і скажу, що не маю снаги,—
Чи хто буде мене рятувати,
Як почнуть кепкувати з мене злі вороги —
Чи хто буде і з них кепкувати?

Чи я сам самотньо і сумно піду,
І зневірюсь в меті, і заплачу,
А чи друзів таки на шляху тім знайду
І надію і в інших побачу?!

1910

* * *

Гей, удармо в струни, браття,
В золотії,
Розпалімо знов багаття
З іскр надії...

Гей, удармо в струпи знову,
Заспіваймо,
А лихе вороже слово
Занехаймо.

Хай сміються з нас, глузують —
Нам байдуже,
Бо замовкнуть, як почують
Слово дуже.

Вдармо ж в струни разом, браття,
В золотії,
Розпалімо знов багаття
З іскр надії!

1910

ПІСНЯ

М. В. Лисенкові

Вийся, жайворопку, вийся
Над полями,
Розважай людську тугу
Тн піснями.

В небі, чистім і прозорім,
Сонце сяє,
Наче в морі, в жовтім житі
Хвиля грає.

Подивись: жєнці схилюсь,
Потомились
І від праці від тяжкої
Потом вкрились.

Розважай же їх піснями
Ти дзвінками...
Вийся, жайворонку, вийся
Все над ними!..

1910

* * *

Слава тим, хто прагне волі,
Хто весь вік живе в борні,
В кого в серці вічні болі
І душа горить в огні,

Хто з калюжі випливає
В море світлеє ідей,
Хто і серцем всім кохає,
І ненавидить людей.

Слава тому, хто шляхами,
Вже протертими, не йде,
А між скелями й тернами
Новий, кращий шлях кладе.

1911

* * *

На білу гречку впали роси,
Веселі бджоли одгули,
Замовкло поле стоголосе
В обіймах золотої мли.

Дорога в'ється між полями...
Ти не прийдеш, не прилетіши —
І тільки дальніми піснями
В моєму серці продзвениш.

/1917/

* * *

Яблука допіли, яблука червоні!
Ми з тобою йдемо стежкою в саду.
Ти мене, кохана, проведеш до поля,
Я піду — і, може, більше не прийду.

Вже й любов допіла під промінням теплим,
І її зірвали радісні уста,—
А тепер у серці щось тремтить і грас,
Як тремтить на сонці гілка золота.

Гей, поля жовтіють, і синіє небо,
Плугатар у полі ледве маячить...
Поцілуй востаннє, обніми востаннє;
Вміє розставатись той, хто вмів любить.

/1917/

* * *

Єсть ім'я жіпоче, м'яке і ясне;
В йому і любов, і журба, і надія;
Воно як зітхання бривить весняне:
Марія.

Як запах фіалки в осінній імлі,
Як пісня дівоча в снігах і завії,
Зорею сіяє над смутком землі:
Марія.

Нехай я у серці святе погашу,
Нехай упаду в беззмістовній борні я,—
Та слово останнє, що я напишу:
Марія.

/1917/

* * *

Сніг падав безшелеспо й рівно,
Туманно танули огні,
І дальній дзвін стояв так дивно
В незрозумілій тишині.

Ми вдвох ішли й не говорили,
Ти вся засніжена була,
Сніжинки грали і зоріли
Над смутком тихого чола.

І люди млисто пропливали,
Щезали й гасли, як у сні,—
І ми ішли й мети не знали
В вечірній сніжній тишині.

1911—1918

* * *

Іванові Рильському

Весною ми їздили в поле
Візком однокінним старим.
Котилися вруна поволі,
Гаї зеленіли, як дим.

Над сріблом води лісової,
Знімаючись, щиглик дзвенів...
Ми їхали мовчки з тобою,
Для щастя не знаючи слів.

У полі кипіла робота,
Сивіли воли на ріллі,—
А ввечері тиха дрімота
Безмовно плила по землі.

Веселі додому вертались
Ми в свіжій вечірній імлі,
І стомлені душі зливались
З живою душею землі.

1911—1918

* * *

Поле чорніє. Проходять хмари.
Гаптують небо химерною грою.
Пролісків перших блакитні отари...
Земле! як тепло нам із тобою!

Глибшає далеч. Річка синіє.
Річка синіє, зітхає, сміється...
Де вас подіти, зелені надії?
Вас так багато — серце порветься!

1911—1918

* * *

Цвітуть бузки, садок біліє
І тихо ронить пелюстки,
Напівзабите знову мріє,
Як помах милої руки.

У небі вітер кучерявий
Колише теплу блакить,
І на землі гойдає трави,
І затихає, її знов шумить,

І раптом схоплює на крила
Хвилясті співи журавлів,—
І давня казка, вічно мила,
Зринає крізь хвилястий спів.

1911—1918

* * *

Богданові Рильському

Од голосу пашить і віс
Солодким запахом вишень,
Що розцвіли в ясній надії
На літній синьоокий день.

Ніч, місяць, верби, шелестіння,
Обійми рук, і щастя мук,
І в невимовному горінні
Жагучий солов'їний звук.

Над плесом ставу сонні трави,
Татарське зілля, сон лілей, —
І голос милий та лукавий
Напівзакоханих дітей.

1911—1918

* * *

Не ясноокий образ Беатріче
І не вакханки темний, п'яний зір
Мене тривожить і невпинно кличе
В незнану даль, у золотий простір.

Ні! просте личко у хустині білій,
Тоненькі руки, злото довгих вій
І голос, півдитячий і несмілий,
Пронеслись тінню у душі моїй.

...І перша ніч — ніч перша і остання —
І перше слово, те найбільше з слів,
Що я в саду під вітрове шептання
Уперше чув і вперше зрозумів.

1911—1918

* * *

Мені снилось: я мельник в старому млині...
Уночі затихають колеса.
Я не сплю. Часом качка в повітрі дзвенить
Чи кажан проти місяця грає.

У млині щось гризуть і смакують щури,
Під колесами падають краплі...
Щука кине́ться десь, і півсонний ситняг
Заспокоїтись довго не може.

Десь підвода далека в полях гуркотить.
Хто, куди та для чого прямує?
Зірка пада ясна і дугу розкида
На широкому темному небі.

І летить вся земля, як підвода в полях,—
До мети, у простори незмірні,—
І далекі міста, і мій млин, і качки.
І щури, і колеса, і люди.

1911—1918

* * *

Коли в грудях моїх тривога
То потухас, то горить;
Коли загублена дорога,
А на устах любов тремтить;

Коли уся душа тріпоче,
Як білий парус на човні,—
Тоді рука моя не хоче
Пером виводити пісні.

А в тихий час, коли спокою
В душі пливе ясний потік,—
Тоді, тоді я знов з тобою,
Паперу білого листок!

1911—1918

ДИТИНСТВО

На стільці я їду по Сахарі,
Пелікана з палички стріляю,
Поринаю в піну Ніагари,
Океан на трісці пропливаю.

Вчора був я лоцманом.
Синіли
І ревіли темнокосі хвилі,
А сьогодні я господар вілли,
Де в саду блукають пави білі.

Взавтра маю їхати в пампаси,
Де бізони бродять табунами,
І складаю їстівні припаси:
Сухарі, консерви, сир од лами.

А Ясько готує томагавки
І бурмоче, чистячи гвинтовки,
Що, мовляв, бізон — не для забавки,
А пампаси — не Криве її не Бровки.

1911—1918

* * *

Коли на могилі моїй
Зелена затужить трава,—
Читатиме хтось ці пісні,
Нескінчені тихі слова,

І скаже: віп жив і горів,—
А що ж зосталось по йому?
Чи він не зогнив, як усі?
Чи ночі розвіяв літньому?

Читачу! Вглибися у те,
Чим я свою пісню зогрів,
І, може, почуєш ти щось,
Що більше од згуків і слів.

І, може, як птах в вишні,
Побачивши брата свого,
Затужить твій стомлений дух
І кине своїй клич до мого!

Побачиш ти в пісні моїй
Луку своїх власних надій...
Читачу! Поглянь, усміхнись:
Я твій, я не вмер, я живий!

1911—1918

* * *

Люби природу не як символ
Душі своєї,
Люби природу не для себе,
Люби для неї.

Вона — не тільки тема вірша
Або картини,—
В ній є висоти незміримі
Й святі глибини.

У неї є душа могуча,
Порив є в неї,
Що більший над усі пориви
Душі твоєї.

Вона — це мати. Будь же сином,
А не естетом,
І станеш ти не папіряним,—
Живим постом!

1911—1918

* * *

Пером огненим вічність пише
Свій нескінчимий фоліант,
І вітер з ніжністю колише
Листки замислених троянд.

Краса іде, гаптує злотом
Ясні, глибокі небеса,—
А ми затоптуєм болотом
Все те, що в нас самих — краса!

1911—1918

* * *

Надворі дощ, холодний вітер віє.
Одпочивай, рушнице, на стіні!
Куди іти, блукати без надії?
Ні, краще тут, у хаті, в тишині.

Тут у комінку огник ледве тліє,
Та зогріває в серці, в глибині
Веселі, чисті, ясноокі мрії
І воскрешає призабуті дні.

Тут фортеп'яно з теплою душею
Стоїть і жде, що приторк білих рук
В йому пробудить півзаснулий звук.

Тут я зустрівся з музою своєю.
І, взявши в руки ліру й срібний лук,
Пливу, як тінь, по морю снів за нею.

1911—1918

ДЖЕМА

(Тургенев, «Вешние воды»)

Гарячий день. Гудуть джмелі і бджоли
На золотій акації густій.
Заснула мати, і на білім чолі
Спинився спокій, милий та ясний.

Старої арії тремтячі переливи
Летять в вікно через заснулий сад,—
А Джема шепче щось напівжартливо
До Саніна, що продає оршад.

Прозора тиша, усміхи веселі,
І ніжний шелест молодих розмов.
Проміння грає по квітках, по стелі —
І в серці будить радісну любов.

1911—1918

* * *

Як Одиссей, натомлений блуканням
По морю синьому, я — стомлений
життям —

Приліг під тінню сокора старого,
Зарився в листя і забув про все.
Якісь думки — чи тіні їх — снуються
В дрімоті тихій. Листя миготить,
Упав на стовбур білий відблиск сонця,
І комахинка лізе по йому.

І я засну під безтурботний шелест
З надією, що, граючись м'ячем,
Мене розбудить ніжна Навсікая —
Струнка дочка феацького царя.

1911—1918

* * *

Вже червоніють помідори,
І ходить осінь по траві.
Яке ще там у біса горе,
Коли серця у нас живі?

Високі айстри, пебо синє,
Твій погляд, милий і ясний...
Це все було в якійсь країні,
Але не знаю я в якій.

Що з того, що осіннім чарам
Прийде кінець? Але в цю мить
Баштан жовтіс понад яром,
Курінь безверхий ніби спить.

І гнеться дерево від плоду,
І не страшний, мос дитя,
Нам час останнього походу
Без вороття — без вороття.

/1918/

ЧЕРВОНЕ ВІНО

Стоять граби прозоро-жовті
В промінні ясно-золотім...
Хай щастя, друже, не найшов ти,—
Але нащо тужить за ним?

Прозора шклянка кришталева,
Вино, червоне і хмільне...
Навколо шелестять дерева:
«Все збудеться і все мине.

І те, що дійсністю здавалось,—
Нікчемна тінь, даремний дим,
І те, що в снах нам увижалось,
Зробилось близьким і нудним.

Керуй на озеро спокою
Свої шукання молоді;
Все, що зосталось за тобою,—
Лиш слід весельця на воді.

М и н а ю т ь д н і, м и н а є л і т о,—
Але нащо тужить за ним?
Прозору шклянку вщерть налито
Вином, червоним і хмільним!»

/1918/

ТИША

Рондо

Немає слів! Повіяв над полями
Вечірній подих. Світиться залив
З далекими, як мрії, кораблями...
Немає слів.

Хто висловить небесного порив,
Святу хвилину творчої нестями,
Коли душа виходить з берегів?
Немає слів.

Але чи й треба вимовлять словами,
Чи, може, грішним навіть буде спів
У час, коли ні в нас, ні понад нами
Немає слів?

1919

* * *

На порозі гість веселий —
Дощ блакитний, весняний...
Хто постелю нам постеле
У світлиці запашній?

Хто під вогке рокотання
Милих крапель по шибках
Нагадає про кохання
Дивним огником в очах?

Хто? Як зветься? Як сміється?
Як цілує? І кого?
Чи до серця пригорнеться
До забутого мого?

1919

* * *

Солодкий світ! Простір блакитно-білий
І сонце — золотий небесний квіт,
Благословляє дух ширококрилий
Солодкий світ!

Узори надвесняних топких віт,
Твій погляд, ніби пролісок песмілїї,
Немов трава, що зеленить граніт,
Неначе спогад нерозумно-милий...
Солодкий світ!

Чи янголи нам свічі засвітили
По довгих муках безсердечних літ,
Чи ми самі прозріли й зрозуміли
Солодкий світ!

1919

* * *

Плещуть на вогкому березі води,
ясні й переливні,
Наче Гомерове море старе, казкове, пурпурове.
Наш Одисей нам тихенько розказус
спомини дивні
Про нерухомі полярні краї
й про цейлонські діброви.

Чується подих тропічної тьмяної, п'яної ночі,
Голос гарячих звірів і пахощі квітів звіриних,
Шум океану, луною котрого ця річка воркоче,—
Річка, розлита в зелених, веселих і тихих
долинах.

Може, де й справді на світі
живуть лотофаги щасливі,
Може, існують ще й досі
страшні одноокі циклопи?
Може, ці зорі, що ясно одбилися
в ясному заливі,—
Зевсові очі, що дивляться в очі Європи?

1919

РИБАЛЬСЬКЕ ПОСЛАНІЄ

Братові Іванові

Ще за часів Гомера й Феокріта
Була у цвіт поезії повита
Забава наша. У Назона теж
Ти про рибалку спогади знайдеш,
Хоч коротенькі. Яснозорі води,

Одбите в них святе лице природи,
Заквітчана берегова трава
І простих душ немудрії слова,—
Чи ж це не пристань після бур
жителейських,
Не милий спокій квітів єлісейських?

Що більше серце б'ється і горить,
То більше хоче в тиші відпочить.
Так і мене не раз, коли я плакав,
То тишив лин, то дідуган Аксаков.
Нехай сміються! Не один мудрець,
Цар не один, забувши свій вінець,
У сизий ранок, вечором рожевим
Сидів з удками, водам кришталевим
Оддаючи свій наболілий сум,
І славу гірку, і безсилля дум.

В тумані Темзи і над тихим Доном,
Над океаном, як життя, бездонним,
На озері, де Пушкін спочивав
І доброго Вергілія читав,
На дальньому холодному Амурі,
На берегах незнаної Міссурі,
В країні галушок та варенух
(На жаль, міфічній),—
Скрізь рибальський дух
Не угаса. В йому знаходять спокій
Швець Родіон і генерал Курокі.

*

Синіє ранок, і роса горить,
До хвилі хвиля ще не гомонить.
Ми сидимо, схилившись над удками,
І тільки тиша й небо понад нами.

От поплавець край темних трав густих
Ліг — затремтів — підвівся — знов приліг;
Рука тремтяча удлище хапає,
І лин зелений воду розсікає,
І мало удки не перерива,
І золотом тремтячим одлива...
«Помалу! Тихше!» — ти даєш поради,
Чужому щастю, як своєму, радий...
Борня скінчилась. Голубий димок
Пливе з цигарки. Крякання качок
І голос лиски чуть між комишами...
І тільки тиша й небо понад нами.

*

На палях, на воді стоїть курінь,
Де пахне зіллям, де приємна тінь
І затишок. В йому ми простяглися,
Чекаючи Богдана та Дениса,
І, випивши по чарці по малійі,
Пурнули стиха в свіжий сон ясний,
Не сон, а мрії, не життя, а хвилі,
Не думи, а хмарки шовково-білі,
Що тануть у промінні золотім,
Як тихих жертв непорочний дим.
Зростає вітер, доганяє хвилю, —
Не дожене! А ми в татарськім зіллі,
У сховиську, в колісці запашній,
Ще й випили по чарці по малійі!

*

Мороз холодні вікна помережив.
Зайців даремно цілий день я стежив.
Зате в душі — рожево-білий сніг
На давні бурі і на муки ліг.

Ми сидимо в кімнаті по вечері,
Не світимо — «як Робінзон в печері» —
Лиш підкидаєм у комінок дров,
І плинемо по озері розмов.
А на стіні — полиці дерев'яні,
Де сплять поети, знані і незнані,
Де поруч із Гомером — Боделер,
Але сьогодні ближчий нам Гомер.
Ще єсть поличка зовсім особлива:
Не Малларме краса там хвороблива,
Не милий Діккенс, що життя любив,
Гніздо собі там непорушне звив, —
Ні! Ту полицю книжкою прикрасив
Наївний і старий барон Черкасов.
Там і Аксаков, там і Плетеньов,
Там «сазанятник» гордий Сібільов
(Добродії не всім, напевне, знані, —
Але рибалкам близькі та кохані).
Там і гачки, і блешні, і удки, —
Рибальських душ німі товаришки.
Полице любя, скромна, як у житі
Волошки сині, росами обмиті, —
Ти втіхи і розради джерело
Для душ, котрі прибило людське зло.

*

Отак собі у старовиннім стилі
Пишу я, брате, вірші на дозвіллі;
А ти їх часом тихо прочитай
І пригадай — що знаєш, пригадай.

*Літо 1920 року,
Корнин-Костюківка*

ГЕЙНЕ

Арлекін з трояндою в руці
Йде серед буйного карнавалу,
Щоки й чоло у смішній муці,
А в очах далекий відблиск жалю.

Правда, смішно вірити й любити,
Правда, смішно з квітів милуватись?
Скільки років, скільки вже століть
Люди вміють їсти й цілуватись!

Він сміється, щоб не заридать,
Він плига під звуки сарабанди,—
Та нікому б не здолав оддать
Арлекін кривавої троянди!

1920

* * *

Прийшла! Таки прийшла нарешті!
А я вже думав, що минеш ти
Мене в моєму барлозі!
І знову став я срібнолуким,
І богоданим вірю звукам,
Як віриш ти моїй сльозі!

О безтілесна, невідома!
Ти — як удар святого грому,
Як дощ для спраглої землі.
Тобі несу і відкриваю
Я й радість, ніжну та безкраю,
І блідні, спізнені жалі.

Стоїть, як янгол, падо мною,
І пестить доброю рукою,
І сповідь слухає, й проща...
Моя ти нене, мій ти квіте,
Не покидай і дай узріти
Хоч би полу твого плаща.

1920

ШЕКСПІР

Блукав я сам у браконьєрським строї
В гаях зелених Англії старої,
А вколо в затуманеній далі
Проходили і блазні, й королі.

Присівши на пеньку, серед поляни,
Я розглядав видовисько туманне
І рисами тонкими рисував —
І людям вічне у хвилиниім дав.

Актор, п'яниця, мрійник і мисливий,
Любив я слів непереможні зливи,
Кохання, муки, ревності і гнів,
Характери із криці і з шовків.

1920

СИНЯ ДАЛЕЧІНЬ

I

На світі є співучий Лапгедок,
Цвіте Шампанню Франція весела,
Де в сонці тоне кожен городок
І в виноградах утонають села.

Десь є Марсель і з моря дух н'яний;
Десь є Париж, дух генія й гамена;
Десь жив Доде, гарячий і ясний;
Десь полювали милі Тартарени.

Десь острів є, що осіяв Шекспір,
Де Діккенс усміхався крізь тумани,
І десь в Сибіру виє дикий звір,
І по Сахарі плнуть каравани.

О світе мій! О дальній сміх дівчат,
Що рвуть солодкі грона винограду!
Благословен хай буде виноград,
Осіній витвір весняного чаду!

II

Хай хоч вві сні венецькі води,
І мармур сходів та колон,
І сяйво вроди, й давні годи,
І тоскне золото мадонн!

Білоодежна Дездемона
Стоїть на сходах угорі,—
І над чолом її корона
З троянд вечірньої зорі.

Плюскоче водяна дорога,
Одбивши золоті огні,
І голуби Марка святого
Заснули в синій тишині.

Ти руки простягла, лілеє,
І плине чорний войовник,
Що в білих снах душі твоєї
Майнув огнем навік-навік!

.

Хай хоч вві сні —
Мандрівки дальні
Без суєтливих перепон, —
І очі радісно-печальні
Білоодежних Дездемон!

1920

* * *

Трістан коня сідлає
І їде в дальню путь.
Ворон крикливі зграї
Недобру вість несуть.

Хтось поламає лука,
Хтось розіб'є шолом...
Ізольда Білорука
Ридає за вікном.

Але душа — мов птиця,
Закохана в блакить,
І сон їй новий сниться,
І небо золотиться —
І списа золотить.

1921

* * *

На улицах вода синіє,
Роздроблюючи ліхтарі,
І навіть безнадія мріє
Про щастя іншої зорі.

Кораблика хлопчина склеїв
І цілий день його пускав,—
А друг мій Миша Алексєєв
Мені Марлінського читав.

Тепер по улицах ми бродим,
Не повертаючи назад,
Завидуючи синім водам
І зачіпаючи дівчат.

1921

* * *

У теплі дні збирання винограду
Її віп стрів. На мулах нешвидких
Вона верталась із ясного саду,
Ясна, як сад, і радісна, як сміх.

І він спитав: — Яку б найти принаду,
Щоб привернуть тебе до рук моїх? —
Вона ж йому: — Світи щодня лампаду
Кіпріді добрій. — Підняла батіг,

Гукнула свіжо її весело на мулів,
І чудно уші правий з них прищупив,
І знявся пил, немов рожевий дим.

І він потягся, як дитина, радо
І мовив: — Добре бути молодим
У теплі дні збирання винограду.

1922

* * *

Я знов на драбинчастім возі
В веселому їду гурті.
Над водами хиляться лози,
Лелека пливе в висоті.

Хай спогади линуть за вітром,
Немов голубі пелюстки!..
Сусіда мій з виглядом хитрим
Трима довжелезні удки.

Забути непрошені сльози,
Рибалкою, птицею стать! —
Я знов на драбинчастім возі,
Я щастя не хочу й шукать.

1922

* * *

Осінь ходить, яблука золотить.
Я приїхав у незваний край.
— Чужоземко молодая, хто ти?
— Одгадай.

— Чужоземко, дай води напитись!
— У воді любовне є дання.—
Я рушницю почепив на віти,
Я до бука прив'язав коня.

Я дивлюся в вічі —
і скорботи
Листя опада на дно душі.
І щастя ходить, і серця золотить,
І в знеможі клонить комиші.

22 липня 1922 р

* * *

Я молодий і чистий,
Як вічність, молодий.
Дорога колосиста
Звивається, мов змії.

Верби зелена гілка,
Як пальмове гілля.
Співає перепілка,
Пручається земля.

В селі моєму топлять:
Ясні дими стоять,
І пахощі картоплі
Дітвору веселять.

І дівчина, як парус,
Махнула рукавом...
Нема моєї пари
В селі і за селом!

Вона за морем сичім,
За бором за старим,
Вона зрідні пустиням
Та бурям степовим.

28 липня 1922 р.

Поете! Будь собі суддею,
І в ночі тьми і самоти
Спинись над власною душею,
І певний суд вчини над нею,
І осуди, і не прости.

Устануть свідки темноокі
Зо дна поблідлої душі, —
І скажеш їй: у світ широкий
Іди, не знаючи про спокій,
І, согрішивши, не гріши.

1922

ПРОЧИТАВШИ МІСТРАЛЕВІ СПОГАДИ

Привіт, молоді трубадури,
Привіт од гарячого духу містралю,
Од свіжого моря,
Од грон винограду,
Од білих і чорних овець
І від чорнявих та білих дівчат,
Що рвуть виноград.

Мова, обвіяна вітром і сонцем,
Мова, де чуються й води, і сіль,
І сушена риба,
І трави високі,
І срібні маслини,

І черви, що шовк білопінний прядуть,
І смугляві обійми,
І з Арля дівчата, що сині стрічки
Заплітають у коси,
Що цілують і жалять, як оси,—
Мова південна встає.

Низько гудуть тамбурини, як бджоли,
І плинуть у піну і в блиск фарандоли
І прокурор, і книгар, і пастух, і жіноцтво.
О поцілунки по танцях
У затінку лоз виноградних
Чи добрих шовковиць,—
Подих любові, як вітер пахучий
Пахучих степів!

О казки чабанів
Під зоряним небом,
Де ходить Небесний Чабан,
Де Три Королі миготять
І Собачий Візок золотіє!

О далекі моря,
Де брати, чоловіки й батьки
Плینуть, керуються зоряним шляхом
І згадують сестер, жінок і дітей!

Мова південна встає,
Простягаючи руки дівочі,
Розкриваючи очі
І вітаючи вас, трубадурів,
Що з'єдналися в гроно —
Сім фелібрів закону.

1922

* * *

Скільки літ не пройде —

все па скелі сидітиме

З золотим гребінцем Лореляї

Із очима зеленими й дивно розкритими.

Обіцяючи рай і одчай.

Скільки літ не проїде —

під осінніми зорями

Умиратиме в щасті пливець,

І під пісню її допливемо до моря ми,

Що зоветься — кінець.

Висхне Рейн, і ліси на горі не сипітимуть,

Віще небо окутає дим,—

Та безумці, брати мої, вічно любитимуть

Лорелай з гребінцем золотим.

1922

* * *

Мамо, сива мамо,

Муко ти моя!

В'ється перед нами

Шлях, немов змія.

І тобі здасться —

Навіть і шипить...

А поглянь: несеться,

Пішуться, кипить.

Тільки сніг твій — сивий,
А такий малий —
Хвилі білогривії
Досі був чужий.

Темними почами
Совісті пита...
Мамо, добра мамо,
Що за самота!

Скільки червоточин,
Скільки ролі й лжі...
Мамо! Може, й злочин
На моїй душі!

Тільки не в курчатах
І не в молоці
Снів моїх проклятих
Сходяться кінці.

Глянь: понад полями
Як дими встають...
Мамо — тепла мамо!
Люди, люди йдуть!

1923

* * *

Ні, ні! Прийдешнє — не казарма,
Не цементовий коридор!
Сіяс в небі нам не дарма
Золотоокий метеор.

І він черкне щасливу землю,
І світ наш буде голубим
Од стін золоченого Кремлю
До піл, де спить залізний Рим.

1923

* * *

Я не можу тебе забуть,
Хлопчику на фастівськiм вокзалі!
Хай поети встилають путь
Снігом азалій,
Хай із кубків золочених п'ють
Настойку на ідеалі,—
Я худу пам'ятаю груди
І очі запалі.

Пам'ятаю: очі були
Дві голодні чорні жаринки,
Поїзди свистіли їй гули,
Спекулянтки сміялися дзвінко.
Ти сказав мені: — Мати пішли...
Скоро будуть... За дві хвилинки...—
По обличчі твоєму повзли
Сірі тваринки.

1923

ГАННУСЯ

Поема

1

Під небом соковитим і дзвінким,
Де ходить вітер теплий і рум'яний,
Вони будують променистий дім —
Ці прості, ці засмалені титани.

Перелітає щиглик. Горобці
В хмизу густому підіймають галас.
Ганнусю з узликом малим в руці!
Давно ти ясно так не усміхалась.
Вони будують. Гомонять пилки.
І муляри, зап'яті фартухами,
Мов граючись, веселі цеглинки
Перекидають вірними руками.

І в хаосі розкиданих стовпів,
Серед шалівок, каменю та глини,
Зринає віщий і міцний порив,
Мов весняне ячання лебедине.

Підгострюючи гембля, дід Мартин
Розказує щось плутано-безкрас,—
І раптом серед мулярів один
Ганнусі просто в вічі зазирає.

Високий, рівний. Селезень густий ¹,
Як оком кине — бідне серце в'яне.

¹ Селезень — тут — чуб, чуприна (обласне).— М. Р.

В його гармошці італійський стрій,
А голос — вітер теплий і рум'яний.

2

Вечорами по тиші безкрай
Тіні ходять, шумлять голоси.
Шовк твоєї, Ганнусю, коси
Домовик уночі розплітає.
Хтось проходить, іде, шелестить,
І Рябко нашорошує уші.
— Цить, Рябчику, цить! —
Весна заколисує душі.

3

У Ганнусі з маленької ніжки
Не спаде на траву черевик...
...Натягас рожеві віжки
В небі раннії візник.

Знов робота, кипіння, тесання,
Виростає, всміхається дім, —
І змішалися праця й кохання
Під наметом умито-дзвінким.

4

— Цей дім для нас росте і спіє,
І в вікнах золотом горить —
З каміння, дерева та мрії
Міцної, як співуча мідь.

Ганнусю! Вийдемо по сходах
І гляньмо вниз і навкруги!
Пливуть човни на вольних водах,
І зеленіють береги.

В полях плуги, іржання коней
І голоси плугатарів,—
І наче моря дух солоний,
Жагучий вітер надлетів.

Чорніє дим, і шум строкатий,
І димарів суворий ряд,—
І тчуться снігові полотна
Для наших радісних дівчат.

Ганнусю! Сестри! Браття миле!
Будинок — наш! Не твій, не мій!
Таке звичайне й зрозуміле,—
Гармошки золотої стрій.

1923—1924

* * *

Шумить, і шепче, і тривожить
Зрадливий дощ із-за кутка,
А в серці: сонячна сіножать.
З граблями дівчина струнка,

І передзвони косовиці,
І житні золоті коржі,
І запах в'ялої копиці,
Полинь і кашка на межі.

1924

ЧОВЕН

*Пам'яті найбільшого епічного
поета нових часів — Адама Міцкевича.*

Рибалка довго ходить по дібровах,
Де чорний дрізд у муравах шовкових
Шукає спілих, медових ягід,
Де ведмедиця полишає слід,
Одточуючи пазурі об кору,
Де ключ прозоро б'є з-під косогору,
І рине, і дробиться по піску.
Там лист осик у вічному танку
Тремтить, і поривається, і лине
У височінь. Там горді верховини
Довгорукавих і густих ялин
Гудуть і до соснових верховин
Схиляються для дружньої розмови.
Там розкидається шатро дубове,
Гостинне, ніби лицарський намет...

Чи диких бджіл густіші, прозоріші мед
Кривим ножем вирізує в дуплі віп,
Чи, ніби грім, він кидається, гнівен,
На вовка, ворога його отар?
Чи трав шукає й корінців для чар,
Готуючи на ворога напої?
Ні ратища, ні лука, — тільки й зброї,
Що біля крайки вузької висить
Сокира гостра, що як дзвін дзвенить.
Байдужо топче віп червоні смолки
І козельці, що золотої голки
Та заполочі золотої слід
Нагадують. Не сарниних копит
Шукає він одбитків серед моху,

Де віє вогкістю, немов із льоху;
Не виклика він піснею дівчат,
Що ягоди збирають, до дріад
Подібні станом, та лицем смуглявим,
Та сміхом переливчасто-лукавим.
Не ставить він і пасток на куниць
І срібнокрилих не чатує птиць,
Розкидавши серед кущів тернових
Зрадливу сітку із питок шовкових.
Обходячи високі дерева,
То головою в роздумі кива,
То одійде і щось під ніс мугиче,
Немов клятьби шепоче таємничі,
То підійде, то по корі дзвенить
Тяжким обухом,— і з-під верховіть
Луна йому сто раз відповідає,
Тетерюків полохаючи зграї.
І довго ходить мовчазний рибак,
Аж врешті там, де крізь густий байрак
Здійма в блакить чоло своє левине
Високий дуб чи стовбур сокорини
Підноситься і рівний, і гінкий,—
Дзвенить сокира, ніби ревний бій
Зчинили серед пралісу сатири...
Багато є роботи для сокири:
Рубать сучки, вигладжувать, рівнять,
Обтесувати й знову виправлять!
Він долотом, як гостроокий предок,
Роздовбує упертий осередок,
І, жаром розігрівши, одгина
Краї трудом добутого човна.
І от — з вершин, із гущі лісової
Пливе каюк повільною ходою
На глиб ковбань, де тонкоусий сом
Ліниво плеще віялом-хвостом.

Так і поет, досвідчений і зрілий,
Вдивляється, як нарастають сили,
Як піниться, як міниться життя,
Як те в імлі згаса без вороття,
А те, мов брость пахуча, розгортас
Тонкі листки — і пишно розцвітає,
Готуючи на осінь повний плід.
Він гостро ловить зміни днів і літ
І, кидаючи плевели-дрібниці,
Збирає пишну золоту пшеницю
Великих дум і постатей ясних.
Зокола думають: поет затих,
Поет засох, як джерело у спеку.
А він тим часом, вільно і далеко
Ширяючи на крилах голубих,
У днях труда, блаженних і тяжких,
У затишку своїх самотніх келій
Творить постави грізні та веселі,
Живе серед химерних диваків,
Дівчат, вояк, царів та бунтарів
І все, що снами й веснами розлито,
Спрямовує у пишне творче літо.
Так дні ідуть. Так долото стальне
Заглиблюється в дерево міцне,
Так те, що смілим не дасться чарам,
Поет пече свого серця жаром,
Розрівнює, розширює, кріпить,
В постійний згук заковуючи мить,—
І от нарешті з темних улоговин
На вільне плесо впливає човен.

1924

Як мисливець обережний,
Звіробійник довголітній,
Посивілий слідопит
Прилягає теплим ухом,
Щоб почути шум далекий,
До ласкавої землі,—

Так і ти, поете, слухай
Голоси життя людського,
Нові ритми уловляй
І розбіжні, вільні хвилі,
Хаос ліній, дим шукання
В панцир мислі одягни.

Так, як лікар мудру руку
Покладе на пульс дитині
І в бурханні хорих жил
Бачить нам усім незримий
Поєдинок невловимий
Поміж смертю та життям,—

Так і ти, поете, слухай
Голоси і лживі, й праві,
Темний гріх і світлий сміх
І клади не як Феміда,
А з розкритими очима
На спокійні терези.

1925

ДОЩ

Благодатний, довгожданий,
Дивним сяйвом осіяний,
Золотий вечірній гість
Впав бадьоро, свіжо, дзвінко
На закурені будинки
Зголоднілих передмість.

Відкривай гарячі груди,
Мати земле! Дощ остудить,
Оживить і запліднить,—
І пшеницею й ячменем,
Буїним повіом зеленим
Білі села звеселить.

1925

* * *

Збирають світлі, золоті меди
Веселокрилі та прозорі бджоли.
Поглянь, людино, і спокійно йди
На вулиці, на площі, в гай, у поле.

Неси в щільник свій мозок, кров і плоть.
Таких, як ти, кипучі міліони
Ідуть, щоб світ востаннє розколоть
На т а к і н і, на біле і червоне.

1925

* * *

Тріпоче сокір, сріблом потемнілим
Знімаючись у вогку височінь,—
І любо впасти на зелену тінь
Натрудженим і наболілим тілом.

Доми, давно порівняні до скринь,
Людські слова з їх розмахом несмілим...
Дай, серце, волю нетерплячим крилам,
Затріпочи, розвійся і полинь!

А серце так: ти ж той листок єдиний
На гілці всеземної деревини,
Ти ж тільки частка, лінія одна!

Зумій же чуть, як переходять соки
Крізь дерево плодоче та високе,
Спізнай, яка у цілім глибина!

1925

* * *

Докурюйте сигари, допивайте
Лікери й каву. Вдарив сім разів
Годинник месницький. Залізні кроки
Гудуть по сходах, землю потрясають,
І вам од них нікуди не сховатись,
Як не втекти єпископу Гатону
Од темних і розлючених мишей.

Ключі од житниць кидайте па дно
Глухого, пінявого океану,
Востаннє гляньте, рицарі скупі,
На золото у вогких сутеренах,
Уста фарбованих своїх коханок
Цілуйте наостанку. Вже тріщать
Залізні двері, голоси гудуть,
І закривавились високі вікна.

1925

* * *

Коли полинуть бригантини
На гребні пін,
Зрадливу дівчину покине
Моряк один.

Замає парус, крикне птиця
Серед заgrav...
Тоді сльозою осріблиться
Її рукав.

Є інший край, є інші трави,
Є інший цвіт.
Оддасть він їм своїй кучерявий
Ясний привіт.

І інша дівчина докине
Йому розмаї,
Коли прилянуть бригантини
У новий край.

1925

ТРОЄ В ОДНОМУ ЧОВНІ

(не рахуючи собаки). Джером К. Джером

Прив'язано човен до темного коріння.
Замокли сухарі, і цукор одмокрів,
І згорбилися тіла завзятих мапдрівців:
Од бурі гнеться так смутна лоза осіння.

То, друзі, не біда! Розважність і терпіння,
Та віскі шкляночка, та кілька гострих слів —
І хай Монморансі од холоду завив,
Ми ж — вищим розумом озброєні створіння.

У човен не взяли ми зайвої ваги:
Оце — для голоду, ось трошки для жаги,
Папуша тютюну, дві-три любимі книги...

А наше — все круг нас: і води, й дерева,
І переплески хвиль, і вогкість лісова,
І хмари з синьої, прозорчастої криги.

1925

* * *

Лягла зима. Завіяло дороги.
Тремтять хати від холоду. Клуни
Ховають жито, миршаве і вбоге.
Мороз погрози пише на вікні.

О, бідній тої, хто крізь завої сніг
Іде самотньо, мовчки, без мети:
Ліше гуртом і пущі, і пустині
З піснями, з гуком можна переїти.

І в час, як білі пави ронять пір'я
На тишу сіл, на хорі городи,
Виходжу на засніжене подвір'я —
І раптом стану юний і радий.

Бо по дорозі, з бідними саквами
Та з міццю думки, волі і руки,
Несхиблено, непереможнo, прямо
У дальню даль простують юнаки.

Колись шукали істин Піфагори
І для жерців горів огонь наук, —
Тепер всесвітні перелоги оре
У вбогу свитку вдягнений селяк.

Він дасть землі, Микула новочасний,
Незнану міць — і процвіте земля,
І стане лан — як стає злотопоясний,
І нові вруна випестить рілля.

Ідуть і йдуть... А на порозі мати
Залаталим махнула рукавом...
І пада сніг лапатий, волохатий
Спокійно їй величаво над селом.

1925

* * *

Я натомився од екзотики,
Од хитро вигаданих слів, —
А на вербі срібляться котики,
І став холодний посинів.

Нехай я щастя не знайшов того,—
Його весна несе струнка,
І держить свічку воску жовтого
Її мережава рука.

Іще освіженою лапою
Зима на груди налягла,—
А свічка капає і капає
Над смутком білого села.

1925

ПАМ'ЯТІ ДЯДЬКА МОГО КУЗЬМИ ЧУПРИНИ

Не раз пригадую: у валянках обшитих
Виходив ти на тік півкопи змолотити,
Обмівши білий сніг, що по землі налип.
Як рівне золото, тяжкий стелився сніп,
І жовтий ціп злітав, як блискавка несхибна,
І тиша зимова стояла, наче срібна.
Спочинок, синій дим цигарки, снігурів
Бадьорий свист... Пройшло, неначе і не жив!
Оповідань твоїх не знатимуть онуки!
Ім не дубовий ціп — залізний ціп сторукиї
Змолотить золоті, обтяжені снопи...
Під снігом забуття, як сніп забутий, спи!

1925

ФАЛЬСТАФ

Коли Уельський принц зійшов на батьків трон,
Він, як наказує традиції закон,
Перед підданцями промову мав поважну.
Нараз, густу юрбу розсунувши одважно,
Товстий з'явився дід. Його червоний ніс
На масному виду, неначе квітка, ріс,
А з-під навислих брів блищали очі хитрі.
Високо шапочку піднявши у повітрі,
Він крикнув: «Принце мій!

Діждались пишних свят!
Це ж я, твій вірний друг, супутник твій і брат,
Фальстаф! Привіт тобі од хересу й дівчаток!»
Та мови п'яної, охриплої початок
Об голос Генріхів розбився, як об щит.
Принц, не бажаючи давати відповіт
На крики й вигуки, безстыдні та шалені,
Промовив: «Геть, старий, іди собі від мене!
Тебе не знаю я! Такий колись мені
За віку юного в туманнім снівся сні».

Так молодість моя, як невиразна пляма,
Встає й безстыдними кричить мені устами:
«Це я, твій вірний друг!» — Але її привіт
У мій щоденний труд вдаряє, як у щит,

І я на вигуки охриплі та шалені
Кажу суворо їй: «Іди собі від мене!
Тебе не знаю я! Така колись мені
Приснилася в тяжкім, давно забутому сні!»

1925

* * *

На мосту, над темною водою
Ти ішла. Летів і танув сніг.
Кволі верби віяли весною.
Вітер грав у свій пустинний ріг.

Очі сяли, як свічки гарячі
Груди несли нелюдську жагу,
А сліди були такі дитячі
На брудному, сірому снігу.

Вибивалась бідна волосинка,
Біла хустка плакала в імлі,—
І здавалось: розтає сніжинка,
Умира сніжинка на землі.

1925

* * *

Коли дзвенять черешні
В медовому цвіту,
Узори нетутешні
Із цвіту я плету.

І щось бадьоре сниться —
А може, то ява,—
Немов лице в крипиці
Чудовно ожива.

Земля тремтить у млости
І ронить пелюстки,
І невідомі гості
Злітаються в садки.

І думка стала словом,
І в поглядах — пісні,
Коли в цвіту медовім
Черешні запашні.

Квітень, 1926 р.

* * *

Коли, втікаючи од пильної роботи,
Сонетні лінії вирізуєш ти потайі
І сам милуєшся, немов дитя, на них,—
Нехай тебе тоді ані докір, ні сміх
Не похитнуть в твоїй солодкій рівновазі.
Не для розбещених римуєш ти Аспазій,
Та й не для хлопчиків, що тільки двічі два
В них може здержати безсила голова.
Є ж люди на землі — а то б не варто й жити,—
Що крізь щоденний труд уміють і любити,
І усміхатися, і мислити, й шукать...
Хай навіть двічі два у них виходить п'ять,
Та з ними весело, і сором перед ними,
Коли у віршеві кульгають бідні рими.

Жовтень, 1927 р.

* * *

Епоху, де б душею відпочить,
З нас кожен має право вибирати,
Найдемо тут до вибору багато
Народів, царств, богів, людей, століть.

Готичний присмерк, еллінську блакить,
Легенд біблійних мідь, вісон і злато —
Все можемо на полотні віддати
Чи на папір слухняний перелить.

Але любить чи не любити те,
Що вколо нас і в нас самих росте,
Що творить нас, що творимо самі ми, —

Лише сліпець, що замість крові в нім
Тече чорнило струмнем неживим,
Тривожиться питаннями такими.

1927

* * *

Ластівки літають, бо літається,
І Ганнуся любить, бо пора...
Хвилею зеленою здійснюється
Навесні Батисва гора.

Гнуться клени ніжними колінами.
Чорну хмару сріблять голуби...
Ще от день — і все ми, все покинемо
Для блакитнокрилої плавби.

Хай собі кружляє, обертається,
Хоч круг лампочки, земля стара!..
Ластівки літають, бо літається,
І Ганнуся плаче, бо пора...

1927

* * *

Ізнов «Тадеуша» я розгорнув,
Розклав папір, вікно завісив синє,
Знов шляхта гомонить передо мною,
Драпується у романтичність Граф,
Знов ріг мисливський грає над борами
І кида в небо тріумфальний клич.

Знов я дивую майстрові, що вмів
Такою певною вести рукою
Свавольне панство. Знов слова, міцні,
Як темна мідь, у тиші залунали.

Але рука безвладно випускає
Перо,— бо постає в моїх очах
Жіноча постать, як ламка крижинка...
Тоненькі руки, ніби двоє крил,
Здіймаються у пориві песмілім,
І в косах перша срібна волосинка
Нагадує про осінь і печаль.

1927

ТРУДИ І ДНІ

Зелені вруна стеляться, як вовна.
Картинками старих дитячих книг
Здається далеч. До землі приліг
І слухаю тремтіння невгамовне.

Як віриться, як сниться певимовно,
Який шумить не знати звідки сміх,
Яке це щастя — в радощах земних
Трудів і днів спивати кубок повний!

Полуменіють сосни. Срібний пил
Бадиля сріблить. Міста профіль строгий
Поволі вплива на небосхил.

І от — в одну збігаються дороги,
В єдиний помах рвуться сотні крил,
В один чертог — усі хатки убогі!

1927

* * *

Цілий день не втихала робота,
Віяв вітер і сонце пекло,—
І німотне смеркання в ворота,
Наче гість дорогий, увійшло.

Вогкий гній розкидали по полю,
Гноєм пахнуть і руки, й вилка,
Ноги терпнуть і мліють од болю,
Голова, мов залізо, тяжка.

Як байдужий старий літописець,
Сам холодний, безсилий давно,
Людські сні переписує місяць
На широких небес полотно.

1927

* * *

Суворих слів, холодних і шорстких,
Перебираю пизку, ніби чотки,
І одкидаю твердо з-поміж них
Усе легке, все ніжне та солодке.

Не треба сліз і не потрібен сміх,—
Лише удар, разючий та короткий,
Що опече безжально, як батіг,
І, мов стріла, прониже серце кротке.

Зірву зі стін малюнки і квітки,
Дешеву розметаю позолоту,
Щоб вийшов день, високий та стрункий,

Як каменяр виходить па роботу,
Щоб жест руки, розмірено скупий,
Валив каміння і ламав стовпи.

1927

ПОДВІЙНА ЛІРИКА

Упали білорунні хвилі,
Замовкло море. На піску
Ліг жовтий шум. Вітрила білі
Не мчали в далечінь хистку.

І ти промовила: чудесно
На світі жити! (Зовсім Олесь!) —
А я згадав про сину Десну,
Що там — на Україні — десь —

Коріпця мис верболозам,
Дітей підгойдує брудних,
І мудрим присипляє розум,
На ум навчаючи дурних,

І ластівок, що день серпневий
Мандрівно краяли крильми,
І вечір радісно-рожевий
З напівзнайомими людьми.

А море склилося. Дельфіни
Не грали. Тільки погляд твоїй
Та жовто-білі брижі піни
Нагадували буревій.

23 лютого 1928 р.

ОПІВДНІ

Мохнатий джміль із будяків червоних
Спиває мед. Як соковито їй повно
Гуде і стелється понад землею
Ясного полудня віолончель!

Спочинь! На заступ вірний обіпрись,
І слухай, і дивись, і не дивуйся.
Це ж сам ти вколо зеленню розлився,
Огудинням прослався по землі,
Це ти гудеш роями бджіл брунатних,
На ясенових гілках сидячи,
Ти по житах літаєш тонким пилом,
Запліднюючи теплі колоски,—
І твориш ти з людьми і для людей
Нові міста, ти арки ажурові
Над сніпими проваллями будуєш!

Заснули води і човни на водах,
Висять рої, як кетяги пахучі,
І навіть сонце, мов достиглий плід,
Здається непорушним... Тільки ти

Не дався чарам півдня й супокою,
Бо, як сестра, схилилась над тобою
Невтомна подруга, сувора творчість.

1928

* * *

Волохатій, фіолетовий,
Сон і справді ніби снить...
Ні, сьогодні не знайдете ви,
Чим би серце засмутить.

Не чіпляйтеся з розмовою,
От співати — інша річ...
Вже запоною шовковою
Колихнула тепла ніч.

Вже й черемха розпускається —
Хоч банальна, а така,
Що безсило опускається
І в деструктора рука.

Довгі тіні між деревами,
Наче повів синіх крил,—
І вітрилами рожевими
Зацвітає небосхил.

1928

ІЗ АБЕТКИ

Погляньте: ось житло трудящої людини.
Оздоб немає тут. Прозорий дух ялини.
Та з тирси пил тонкий, та гемблі при стіні.
Співають тут весь день фуганки голосні,
І стружки золоті звиваються й зміяються...
Девіз немудрий своїй тут написала праця —
Нехай вибагливий не подивує гість:
Хто робить, той і їсть.

1928

ПАМ'ЯТНИК

Я пам'ятник собі поставив нетривалий —
Не з міді гордої, не з мармурових брил.
Скупі слова мої, що на папері стали,
Укриє завтра пил.

Ні сили віщої не дарувала доля,
Ні слави славної мені не прирекла,
І час мене змете, як сохле листя з поля,
Мов крихти зо стола.

І я забудуся, і, може, лиш припадком
Хтось, розглядаючи старих книжок сміття,
Незацікавленим напам'яне нащадкам
Мале моє життя.

І скаже: жив, писав; приймав хвали й образи;
А втім, ніколи нам не брагне диваків...
...Та що, коли додасть: зате в житті ні разу
Неправді не служив!

1928

* * *

Не надивився, ні! я на сади рожеві,
Криниці юності убогим корячком
До дна не вичерпав... Горять хмарки квітневі.
Дугастим угорі сіяючи мостом.

О, перекинь моста, моя немудра пісне,
До радощів людських і до людських зусиль,
Хай сонцем ранішнім мій тихий вечір блисне,
Хай людям принесе це слово благовісне,
Журбу зцілющую і животворний біль!

1928

* * *

Пробіг автомобіль, і синя хмарка диму
За ним розвіялась. А там, удалині,
Де стигнуть дерева однаково ставні,
Трамвайі трамвасві одгукується в риму.

Покинувши красу, невловну і незриму,
Звертаю знову я на вулиці земні,
З людьми вітаюся — і весело мені,
Що з ними я свій хрест і свіії вінок нестиму.

Ми разом будемо змагатися і йти,
Конати золото, розводити мости,
Серед пустелі сад насаджувать зелений,—

І легко буде нам розвіяться внівець,
Як гасло припесуть останнє про кінець
Руками нашими збудовані антени.

1928

* * *

На сонці ясени горять,
Спадають ягоди з шовковиць...
Зламай заказану печать,
Спали пожовклий часословець!

На сонці мертві та бліді
Твої ієрогліфи-тайни...
Хвала вугіллю та руді!
Живіть і радуйтеся, комбайни!

На сонці спопелів і зник
Облудний повів стародення:
Не жрець, не вождь, а робітник —
Поета справжнього імення...

1930—1932

* * *

То хмарка набіжить, і бризне дощ краплистий,
Ясною вільгістю оббризкавши цвітінь,
То сонце вигляне ласкаво-променисте
І знов сховається, і знову дощ і тінь.

Живи, розгортуйся, липкий зелений листе,
Буяй, нове життя, серед могил і тлінь,
А ти, заблуканий, забудь життя двоїсте,
Пісні одспівані одспіваним покинь.

Глянь: розкривається назустріч сонцю й грозам
Руками пружними запліднений чорнозем,
Іде веселчастий з села до міста міст,—

А там, на обрії, не вершник тасмничий,
Ні! Будить заспаних і недолугих кличе
Брудний, замурзаний, веселий тракторист.

1931

* * *

Вода й повітря, блискавка і грім,
Земна кора і поклади підземні,—
Все стане побудованням струнким,
Що, піби меч, проріже хмари темні,

Шумливі скелі розлетяться впрах,
Як вірні коні, запряжуться води,
І ти, людино, в себе у ногах
Побачиш постать гордої природи.

1931

ДО МЕТИ!

Гей, лети вперед, лети,
Мов крило аероплана,
Наша сила нездоланна,
До мети!

Розмахніться дужче, теслі!
Дзвінко бийте, ковалі!
Вожаїв слова воскреслі
Стали ділом на землі.

Гляньте: влившись рікою
В будівництва океан,
Усміхнувся Волховстрою
Дніпрельстан.

Гляньте: там, де пісня туги
Розливалась серед нив,
Повен сили і напруги
Зеленіє колектив.

Гляньте: там, де пішоходи
Заливала сонна тінь,
Наші фабрики й заводи
Розтинають височінь.

Із можливого в чудесне
Перекинуто мости...
Линьте ж, дні, котіться, весни,
До мети!

1931

ГІМНИ ТРУДУ І СОНЦЮ

1

Як гордий соняшник, самого сонця син,
Лише до нього вид обертає квітуший,
Так ти, обернений до майбуття годин,
Ніде й ні перед ким не гнеш своїх колін
І знаєш: вічний ти, а все скороминуше.

Ти в простім одязі. Не пурпур, не єдваб —
Тіл зделікачених, знесилених оздоб, —
Ні: блуза, що одна привабити могла б
Свободу-дівчину, кому король і раб —
Два різні вияви єдиної хвороби.

Не шабля і не спис, а молот і терпуг,
Не мрія, а ява, не порив, а потреба:
Із темних брил життя ти силою напруг
Витісуєш Нове — і синій виднокруг
Обійми розкрива скорителеві неба.

2

Гнуться присмерки віджилі
Перед сонячним життям,
Срібне полум'я флотилії
Крає груди небесам.

Грім, ухоплений рукою,
Світить далі голубій.
Геть, уславлений спокою!
Ми в труді, у боротьбі!

Для нового Прометея
Твій огонь не згас у млі!
П'ятикутною зорею
Сяє сонце на землі.

3

Усе злічити й скерувати,
Узяти небо в береги
І перетяти світ проклятих
Промінням волі і жаги,

У праці, в муці стиснуть зуби,
В боях устоять, як граніт...
Ну, справді, що нам до Гекуби,
Як ми новий створили світ?

4

Міцних, вузлуватих, потрісканих рук
Не спинить ні гамір, ні гомін, ні стук,
Зловісні примари очей не вжахнуть,
Бо видиться ясно ясна для них путь.

Ці руки — ти бачиш? — цих рук мільон.
Ці руки — за тронем хитається трон,
Ці очі по кроку вимірюють крок,
І падають мури, як жовтий пісок.

Де сон староденний мов крига застиг,
Творці вибиваються з темних кормиг.
У світі найкраще — визволення крик.
Мільйони трудящих — один робітник.

1931—1932

* * *

Знак терезів — доби нової знак.
Як розгойдалися всесвітні шалі!
Бліді серця і погляди зів'ялі,
Ховайтесь! Бурі носить зодіак.

Не сутичка п'яних заводіак —
Дві сили, що одна росте дедалі,
За найдорожчі борються скрижалі,
І кожне н і — вогненне чує т а к...

Та хилиться рішуча, повна чаша...
Ми знаємо, що перемога наша,
В повітрі стигне блискавки удар.

Бійці, єднайтесь! Не дрімай, стороже!
Безкрилу тьму навіки переможе
Визвольник людства — вільний пролетар.

1932

ЛАСТІВКИ

Ластівки на телеграфнім дроті...
Чи не твоїй прообраз, майбуття:
Ясністю окрилене життя
З генієм людським в одному льоті!

Димарі, що їх рожевній дим —
З хмарами в братерському єднанні,
І лани, й гаї благоуханні
В електричним колі світлянім.

Послухняні велетні-машини,
Як слони, покірні малюкам,
І струнка струна радіограм,
Що з пташками у повітрі плине.

Перемігши звіра й звірину,
У прозорих цвітучи будовах,
На землі новіх Асканій-Нових
Тирсу ми розсіємо шумну.

Мускулів буяння безутомне
Праці й свята межі перетне,
І для тебе, племено земне,
І зірки палатимуть, і домни,

Розіллються ріками скрипки,
Їлимом простеляться метали... —
Так мені й синкові щебетали
На тугому дроті ластівки.

*26 серпня 1932 р.,
Остер*

ФРАНКО

Син Яця-коваля, Іван рудоволосий,
Рибалка і мудрець, поет і каменяр,
Не надився на блиск і на позверхній чар,
На Чайльд-Гарольдів плащ, на Лорелеї коси.

Заглибленій у книг нових і давніх стоси,
Він слухав голоси з низин і з-понад хмар,
І хоч хитався він, та мав високий дар
Гніт ненавидіти і люд любити босий.

Дорога у житті самотньому тяжка;
Навколо — ворогів закрадливість лукава,
Панки, що «люблять Русь» для ласого шматка...

Та ранив тяжко він беркута і удава,
І проміж нас живе ясна і чиста слава
Малого Мірона, великого Франка.

1932

БЕТХОВЕН

Д. Балацькому

Коли глухого генія музики
Уже людські не досягали крики,
Коли він чув лиш бунт німих стихій
І з них, у пінній пристрасті своїй,
Складав гармонії, щоб сам не чути,—
Настигла смерть. Відомий і забутий,
Прославлений, осміяний, владар

І раб — він умирав. Сувої хмар
Заслали небо. Потемніла далеч.
Ішла гроза. Думки, як чорна галич,
Назустріч ночі креслили круги.
Враз — повен невтоленної жаги —
Він стрепенувсь, орел, ще не добитий.
Він чув, він ч у в! — Ах, землю розтрощити,
Створити землю, дати радість їм,
Синам землі! — Він чув, як темний грім
Перекотився під німим склепінням.
Охоплений нових надій тремтінням —
А смерть уже на чоло клала знак, —
Він небу, гордий, показав кулак.
Бетховене! Той жест руки худої
Страшніший від симфонії страшної!

1932 р., Остер

ЛЕНІН

З жестом суворим і простим,
З усміхом мудро-ласкавим,
Гордим. небаченим зростом
Зріс він над світом іржавим.

Так, він титан, бо «титанів»
Скинув з золочених тропів;
Глянув, дихнув — і розтанув
Лід їх застиглих законів.

Так, він титан, бо на крові
Бою двох сил непримирних
Склав підмурівок будові
Подвигів творчих незмірних.

Звідки ж набрався він сили?
Звідки той порив червоний?
Мозок його запліднили
Рук мозолястих мільйони.

Всім злидарям він і гнаним
Кинув потужне: боріться!
Тим же й горить, як зоря, нам
Жест огняної правиці.

1932

ПРОМЕТЕЙ

Прометею, Прометею!
Одлетів твій коршак хижий,
Не допив живої крові,
Плоть живу не доклював.

Увірвався ржавий ретязь,
Скеля порохом розпалась,
У титана під ногою
Переможений Кавказ.

Ходить вітер, світить сонце,
Журавлі летять на північ,
Наче крики журавлині,
Голоси дзвенять людські.

Прометею, Прометею!
Чорний коршак не прилине:
Одігнав його навіки
Твієї незгашений огонь.

1932

II

1933—1947

ДЕКЛАРАЦІЯ ОBOB'ЯЗКІВ ПОЕТА Й ГРОМАДЯНИНА

Слухайте, слухайте всі!
На уламках старої Росії
(«Цар, та Сибір, та Ёрмак, та тюрма»)
Горде чоло підіймає
Спілка вільних народів.
Ну, як же, поете! Подив?
Сміх, недовіра?
Що там прокаже «божественна ліра»?
Тільки — щиро!

Вийди на темний брук,
Вслухайся в шум і стук.
Вглянься в неспинний рух,—
Як? Цікаво?

Ну, цікавитись —
Кожного право,
І декларації прав
Тут не треба.
Тільки ж, о влучню Феба,
Цікавості мало
Там, де пал,
Де борня за нове будування.

Іншу підношу річ,
Інший кидаю клич,
Чорний здіймаю бич
Проти всіх, чий девіз —
Бокування.
Рима дешева? Дарма!
Слухайте, слухайте всі!
На руїнах страшної Росії
 (...«пародів тюрма»...)
Спілка трудящих чоло підійма,
Зерно невидане сіє!

Слухайте, слухайте всі,
Часу нового Горації!
От вам у всій красі
Нашого дня декларація:

§ 1. Мусиш ти знати, з ким
Виступаєш у лаві,
Мусиш віддати їм
Образи й тони яскраві,
Мусиш своє ім'я
Там написати ясно,
Де мільйонне сіяє:
 Клас.

§ 2. Ім'я нам легіон,
Поети й поетки.
Тож за облавок канон
Старенької пані естетики!
Горді будинки ростуть
Від солодкого півдня до Арктики.
Гей, розчищайте путь
Для нової тематики!

§ 3. Книга, й терпуг, і плуг —
Цілість єдина.
Хай прискорює рух
Кожна година,
Хай жодне слово пусте
З уст не зрине,
Хай виростас й цвіте
Наша зміна!

§ 4. Місто й село?
Пройшло,
Зникло, минуло!
Гвинт і зело,
Лезо і дуло,
Все, що дише й горить
У полі, в майстерні, в слові,
Мас служить
Робітникові!

§ 5. Слухай, дивись, учись.
Будь сьогоденним!
Світу повернемо вісь
Рухом шаленим,
Дивно-прекрасна рать
Даль поїняла неозору...
Гей, відставать —
Сором!

§ 6. Бачиш ватаги вагань,
Підшепти, брехні, «секрети»?
Вище, на взгір'я стань,
Поете!

1931—1949

МЕМУАРНА СТОРІНКА

Це було, коли я гімназистом
В Кожанку із Києва прибув.
У повітрі вогкім і пашистім
Поїзд мій зачмихав і відгук.

Я пройшов по мокрому пероні,
Дихаючи повними грудьми,
І найняв підводу. Мокрі коні
Рушили. Гриміли ще громи,

Ще чорніла хмара на відході,—
А на чорному густому тлі
Білі груші в млистій прохолоді
Пахли духом щедрої землі.

То був квітень, то було цвітіння,
Парування та буяння сил.
Далі й далі грозове каміння
За лункий котилось небосхил.

І нітрохи дивним не здавалось,
Що з гудінням, з рокотом громів
У тумані вранішнім зливались
Голоси жагучих солов'їв.

І коли побачили село ми,
Сизий став і кучерявий ліс,—
Сонце над покрівлями з соломи
Підняло полуменистий спис.

Улиці, півні, собаки, люди —
Все веселим видалось мені,
І здалося, що весни не буде,
Рівної веселії тій весні,

Біля хатки, чепурної завше,
З вікнами наївними двома,
Уклонився, капелюх піднявши,
Свіжовмитий дядько мій Кузьма.

Тільки що це? Слухаю новини —
Так, сільські, селянські, земляні,—
І здається — білий квітець гине,
Кров тече по голубій весні,

Солов'ї погасли, сонце вмерло...
— З братом брат сварився за наділ
Та й рубнув сокирою...

— Пожерло
Полум'я п'ять хат і сім stodil...

— Лукашевич-пан зловив у шкоді,—
З волочком по рибу, бач, пішли,—
Ну, а в нього просто: крав — то й злодій,
Злодій — то й у пику...— І пішли,

Як сльота, сумні оповідання...
О, який щасливий, хто дожив
До нового цвіту, до буяння
Сіл нових і нерозмежних пив!

Дядьку мій! Весна настала краща,
Ніж ота, що так тоді цвіла!
Хай тебе хвороби чорна паща
В глибочінь бездонну затигла,

Хай тебе забуто і зарито,—
А твої усміхнені сини
В більшовицьке животворне літо
Йдуть із більшовицької весни.

1933

ДЕКОМУ

О, хто ж казав, що скрізь ідилія,
Троянди без тернів?
Та велетенські бачу цілі я
На обріях світів.

Не час іще дзвеніти скрипкою,
Як сурем грім не втих,
Не все спокійне ще під Шипкою
І в Плевнах трудових.

Там тінь обличчя шкідникового,
Скрадливий зрадник там,—
Але життя не вбито нівого,
Клянусь новім життям!

1933

МАНДРІВКА

Пливе... Кудам плыве?

А. С. ПУШКИН

1

О тиха пристане робочого стола,
Де ще на якорах дримають вірні рими,
Де мислі щоглами підносяться струнками,
Струмують образи, як понадводна мла!

Уже рука моя вітрила нап'яла,
А ще не знає ум, куди його нестиме
Повітря свіжого дихання незбориме,
Як повів мужнього орлиного крила.

Ще крихти, кинуті з таверни куховаром,
Чайки, змагаючись, хапають із води,
Ще хтось там—на молу—сміється оком карим,

Сльозу ховаючи,— а вже хисткі сліди
Між хвилями стерно рисує шумовите...
Прощайте, береги! Прощай, знайомий світе!

2

Ми довго плавали, ми бачили увіч
Гарячі кактуси, банани тонкошкурі,
Легку блакить лагун на чорнім фоні бурі
І темну, як графіт, пад океаном ніч.

Міста ми бачили, де котиться з узбіч
Хвилястий виноград, де на стрімкому мурі
Гірлянди ніжних німф і дикі зграї фурій,
Де, ніби музика, солодка ллється річ.

Та скрізь — у мареві маїсових плантацій,
У синіх гаванях, на доках гомінких,
Серед шумних будов — лице рабині-праці,

Скрізь піт, і гніт, і кров, і свист бичів їдких.
Красуні, дітками годовані живими...
О раю, проклят будь!
Будь проклят, буйний Риме!

3

І в гомінливий, стоязкий порт
Нас, гнівних, море принесло широке.
Сміється город, і кипучі доки
Громадять руль з рулем, до борту борт.

Як сотні вен, артерій і аорт,
Струмують улиці. Людські потоки
Під гордий марш свої рівняють кроки,
І над садами гордий знісся форт.

Відтіль лунас мідною сурмою
Їлич: гей, трудящі, силою одною
На сонце й працю обернімо світ!

Я пізнаю тебе, тебе я знаю,
Мій любий, рідний, стоголосий краю!
Радянська земле! Шана і привіт!

1934

В КОСОВИЦЮ

1

Одспівала коса моя,
Сохнуть теплі сінá.
Переходжу лісами я —
Тишина, тишина...

Не дрімали, робили ми,
Піт обличчя вмивав...
Здрастуй, сонячний килиме
Ще не кошених трав!

2

Вплива на сині ріки
Ясен вечір іздала —
І до ніг йому гвоздики
Клонить пристрасна земля.

Докосила наша зміна,
Хто втомився,— спочива...
Де ж майне твоя хустина,
Як гвоздика лісова?

3

Ти цілий день в густі валки гребла
Напоєне вином і медом сіно.
Жарота без жалю тобі пекла
Відкрите без лукавості коліно.

Зморилась ти. Повіяло димком.
У таборі вечеря закипає...
Ми вдвох...
Плеснув хтось на воді веслом...
— Люблю... А ти?
— Та він іще питає!

4

Ой зелена земля моя,
Голубі береги!
Велетенською плямою
Вітер кинув луги.

В праці радісній тону я —
Сотні радісних кіс...
Від хустини червоної
Вітер пісню приніс.

1934

ШОПЕН

Шопена вальс... Ну хто не грав його
І хто не слухав? На чиїх устах
Не виникала усмішка примхлива,
В чиїх очах не заблищала іскра
Напівкохання чи напівжурби
Від звуків тих кокетно-своєвільних,
Сумних, як вечір золотого дня,
Жагучих, як нескінченний цілунок?

Шопена вальс, пробреньканий невміло
На піаніно, що, мовляв поет,
У неладі «достигло идеала»,
О! даль яку він срібну відслонив
Мені в цей час вечірньої утоми,
Коли шукає злагідніле серце
Ласкавих ліній і негострих фарб,
А десь ховає і жагу, і пристрасть,
І мрію, й силу, як земля ховає
Непереборні парості трави...

В сніги, у сиву сніжну невідомість,
Мережані, оздобні линуць сани,
І в них, як сонце, блиснув із-під вій
Лукавий чи журливий — хто вгадає? —
Гарячий чи холодний — хто збагне? —
Останній, може, може, перший усміх.

Це щастя! Щастя! Руки простягаю —
Б'є сніг із-під холодних копитів,
Метнулось гайвороння край дороги —
І простяглась пустиня навкруги.
Сідлять коня! Гей, у погоню швидше!
Це щастя! Щастя! Я приліг до гриви,

Я втис у теплі боки остроги —
І знову бачу те лице, що ледве
Із хутра виглядає... Що мені?
Невже то сльози на її очах?
То сльози радості — хто теє скаже?
То сльози смутку — хто те розгада?

А вечір палить вікна незнайомі,
А синя хмара жаром пройнялася,
А синій ліс просвічує огнем,
А вітер віти клонить і співає
Мені в ушах... Це щастя! Це любов!
Це безнадія!

Пане Фредеріку,
Я знаю, що ні вітру, ні саней,
Ані коня немає в вашім вальсі,
Що все це — тільки вигадка моя.
Проте...

Нехай вам Польща чи Жорж Занд —
Коханки дві, однаково жорстокі! —
Навіяли той ніжний вихор звуків,—
Ну й що ж по тому? А сьогодні я
Люблю свій сон і вас люблю за нього,
Примхливий худорлявий музиканте...

1934

СМЕРТЬ ГОГОЛЯ

Хрипіла польова Росія
У Миколаєвих руках,—
А хворий друг отця Матвія
Шептав про потойбічний жак.

Загострювався ніс восковий,
Чорніли кола круг орбіт,—
А плюшкини і хлестакови
Сквернили поцейбічний світ,

Радіючи, що сам свого
Він безуму не поміча,
Що зрікся він свого страшного,
Свого убивчого бича.

І де від Пушкіна до нього
Стелилась сонячна тропа,—
Хитала головою строго
Тінь божевільного попа.

І шлях один йому відкритий
Здавався в темній далині:
Себе й дітей своїх спалити
На фанатичному огні.

І мертві душі насміхали
З безсмертного, що умирав,
Як другу, очі закривали,
Щоб їх востання не пізнав.

І над пишнотою сумною
Його убогої труни
Вони зловісною юрбою
Літали, ніби кажани.

1931

ЖУРАВЛІ

Сьогодні над Бульйонською ¹ моєю
Ключем перелітали журавлі.
Сусідський хлопчик їх помітив перший
І крикнув так, що всі повибігали
З кімнат: мій син, мудрець чотирилітній,
І тітка із ганчіркою в руках
(Вікно вона по-весняному мила),
І жінка, що не встигла зав'язати
Одного черевика, її музикант,
Якого творчість безперечний вплив
На Моцарта і на Шопена має,
І я, свого покинувши Рабле,
І, снідання покинувши, Сергій,
І навіть Шарик — пес, протиприродно
Дурний, але «с возвышенной натурой»,
Як це та ж сама тітка запевняє,
І навіть горда надлюдина — Жорж,
У сьомій групі вождь непереможний.
Усі ми голови позадирали
(Крім Шарика — той просто над кущем
Жоржин проблематичних зупинився
У філософським роздумі собачім)
І в небо пальцем тикали, і слух,
І зір напруживши...

Вони летіли

Тим кутом традиційним, що малюють
У хрестоматіях; вони співали
Тим голосом жагучим, що про нього
Написано грубезні стоси віршів,
І все було, як добрий тон велить:

¹ Улиця, де жив автор у час написання цих віршів.— М. Р.

І синє небо, і в повітрі запах
Гіркого листа, що перемагає
Усякі інші пахощі бульйонські,
І молоде, несміливе тепло
Несміливого сонця ранкового,
І радість наша, трохи старомодна...

Уже не чути сурем журавлиних,
Уже й самих не видно журавлів
(Востаннє жінка, пайбистріша оком,
Гукнула: «Ой... Дивись на ту антену,
Праворуч...»), а ми все ще стоїмо,
Все дивимося в небо спорожніле...
Не знаю, що там думають мої
Сусіди й домочадці,— ну, а я
Міркую так: коли б мені схотілось
Подати образ нашої доби
У простій алегорії,— я взяв би
Отой сталевий журавлиний ключ,
Міцну напругу, силу непохитну,
Його жадобу обріїв, його
Непереможну волю, мудрий лад
У побудові, де до того все
Скероване, щоб легше розтинати
Грудьми повітря, де ясна мета
І певний шлях, де крил незламна криця
Весняне сонце срібно відбиває,
Де все в одному подиху злилось.

1935

НА БЕРЕЗІ

Ці пагорби легкі, ці дерева могуті,
Дніпро, що розметав єдвабні рукави,
Будинки ці стрімкі, ці жовторедбрі кручі,
Це марення піску, каміння і трави,

Ця далеч, ці ліси в струмистому тумані,
Ці схили, де ростуть полинь та звиробій,
Оркестру мідний рев, трамваїв дзеленчання,
Роботи й спочиву розмірно-певний стрій,

Цей чорно-сизий дим над весняним Подолом,
Дух фарби свіжої, асфальт у казанах,
І пляж, де губиш лік тілам бунатно-голим,
І жвава метушня залюблених комах,—

Цей світ, обведений небесною стягою
І переламаний крізь безліч людських призм,
Приплив одним шляхом з Батумі і з Москвою
В розлогий океан, що звуть — соціалізм.

Прозору синяву різьблена крає прова,
І парус пурпуром гарячим майорить...
О, що за даль ясна, що за цвітінь чудова,
Співучий Києве, дитя живих століть!

Електрика проїме глибінь старих закутин,
Рука робітника дзвінкий підійме щит,
І вже не буде Дніпр ніколи каламутен,
І сонце проросте крізь київський граніт,

1935

ІЗ ЦИКЛУ «ЗОЛОТІ ВОРОТА»

З просторів польових прибулець,
Беріз колисаний гіллям,
Як я любив химери вулиць,
Що дивним дихають життям,
Де в кожному зламі й повороті
Таяться усміх і любов,
Де в темнім камені церков
Кричать галчата жовтороті
Про радість жити і жадать,
Де, не згоряючи, горять
Спокійно-пристрасні каштани,
Де вечір, як музика, тане!

Не раз хотілося мені
Намалювати по-новому
Вечірні трепетні вогні,
Жіночих лиць рожеву втому,
І голубині блискавки,
Що креслять ранок злотолигій,
І на нічних будинках віти —
Узор примхливої руки,
І шум барвистий на базарі,
І тінь людей, що йдуть у парі,
І все, що бачили ми всі
У невіддаваній красі.

Був, річ відома, молодим я,
Тому до дна тепер збагну,
Що навіть звук, чи тон, чи ім'я
Були мені за таїну,
Бо серце билося інакше,
Що іноді мені бринів,
Неначе соловейка спів,
Охриплий голос сиворакші,

Що взагалі за юних літ
Нам видиться видимий світ
Так свіжо, як його б хотіли
Ми бачити аж до могили.

Та от — до старості дійшов,
Чи то пак... до її порогу...
Вже тільки спомином любов
Перебіга мені дорогу,
Уже, здавалось би, пора
Камінним стати, як не трухлим...
І що ж? Підношу з повним кухлем
Я тост за береги Дніпра,
За тих людей, що окрилили
Цей город гордий, та безкрилий,
Кого взиватимуть віки
Ясним ім'ям: більшовики.

Я молодий, бо з молодими!
Я — сто чортів, п'ятсот відьом! —
Поневажаю разом з ними
Харона ветхого пором!
Творити хочу я, карамба!
Тесать, рубати, будувать,
Охоти теслям додавать
Тугими приструнками ямба,
А як зайдеться на війну —
В найвищу вдарити струну,
Щоб найсильніш рука стискала
Меч, викуваний із орала.

Не оглядаючись назад,
Ми прапор свієї несемо в хащах
За цвіт, за світ, за владу Рад,
За переможників-трудящих,

За вольні води весняні,
За спільну ціль і спільне поле,
За Миргороди і Хорони,
Які не снилися і вві сні,
За повінь праці і спочинку,
За те, щоб нам сміялися дзвінко,
За юні села і міста,
За горді, пристрасні уста.

Хто ж дав нам молодість і силу,
Мій рідний городе, обом?
Хто мертвих літ незрушну брилу
Тонким різцем і долотом
На постать обернув прекрасну,
Де порив, полум'я, пожар
Міцні й прозорі, мов янтар,
Де дні палають непогасно?
Ім'я вже назване. Воно
Небес широке полотно
Відслонюс, немов запону,
У даль, як і воно, бездонну.

1935

СЛАВА

Слава сонцю молодому
В світлоносній вишині!
Слава першим хвилям грому,
Слава птиці й звірині!

Слава поглядам жіночим,
Гарячішим за вогонь,

Слава дням і слава ночам,
Слава мужності долонь!

Слава розуму і волі,
Що підносять на землі,
Де були пустині голі,
Осяйних будов шпилі.

Слава силі, що стискає
Міцно зброю бойову
І мости перекидає
В далеч сонячно-живу!

Хай цвітуть у славі славній
Серед гір, серед долин
Ті, що лавами у травні
Виступають як один!

1935

* * *

Ми збирали з сином на землі каштани,
Ми дивились довго, як хмаринка тоне,
Як хмаринка тоне, як синіє синь,
Як колише вітер струни павутинь.

Я казав синкові, що цвіте Україна,
Бо вона — країна у Країні Рад,—
І пливла у далеч біла павутина,
І сміялось небо, як блакитний сад.

Ми збирали з сином жолуді дубові,
І про день майбутній я казав синкові,
І пливли багрові хмари в вишині,
І співала осінь весняні пісні!

*20 жовтня 1936 р.,
Київ*

МОЯ БАТЬКІВЩИНА

Моя Батьківщина — не палац бучпий
Над смутком хаток посивілих,
Не церква, не трон, не кружляння війни
Із кров'ю на крилах.

Моя Батьківщина — не сяйво пожеж,
Де трупам зчорнілим гойдається,
Моя Батьківщина — це поле без меж,
Це звільнена праця.

Моя Батьківщина — удар молотка,
І руль тракториста невтомний,
І скелі розбиті, й покірна ріка,
Комбайни і домни.

Моя Батьківщина — Мічуріна сад
І Горького слово високе,
Моя Батьківщина не знає — «назад»!
Вперед її кроки.

Моя Батьківщина — це поле борні
За волю труда і трудящих,
Вона виногради плекає рясні
В пустелях і хащах.

Моя Батьківщина — подолана ніч,
На кремені вирослий колос,
Моя Батьківщина — це Леніна клич,
Це Партії голос.

Цвіте Казахстан, Закавказзя і Дін,
Росія цвіте і Україна...
Союз непоборний радянських країн —
Моя Батьківщина.

Остаточна редакція — 1936 р.

ДРУЖБА

Зустрічі Шевченка із славетним трагіком
Олдріджем, зустрічі двох великих синів по-
неволених народів, поета-художника і артис-
та, які, не знаючи мови один одного, зайшли
в тісну дружбу,— це тло, на якому вимальо-
вується одна з найкращих тем нашого дня —
тема дружби народів, пригрітих сонцем Ра-
дянського Союзу.

Зійшов з помосту божевільний Лір,
Зійшов з помосту дивний Айра Олдрідж,
Упав у крісло, стомлений своїм
Життям подвоєним, що зветься грою,—
І раптом убігає до кімнати
Поет Тарас Григорович Шевченко,
Стискає Олдріджа в міцних обіймах,
Гарячими сльозами обливає,
Гарячими сльозами!..

Ні півслова
Сказати зрозумілого не можуть
Один одному, — а проте обидва
Один одного розуміють краще,
Ніж ті, що оплесками проводжали
Безумного від горя короля,
Раба-поета славили, свій лан
Поетовими орючи братами...
...І знов картина: у майстерні скромній
Оригінал портрета й портретист.
Один наспівує своїх пісень,
Породжених неволею, сповитих
Недолею, колиханих жалем,
Годованих убожеством суворим, —
А другий теж пригадує свої
Пісні — такі, здавалось би, несхожі,
Але споріднені одним жаданням,
Одною мукою. І враз обом
У далечі — на обрії щасливим —
Сіяє день, коли для всіх рабів —
Для чорношкірих, білих, жовтолицих —
Неволі мур додолу упаде, —
І сльози променіють в їх очах,
Осяяні далеким сонцем волі.

Шевченку! Олдрідже! Тої день настав!
Знайшлась рука, що темний мур розбила,
Знайшовся голос, що на цілий світ
Промовив: чорні! білі! жовтолиці!
Гуртуйтеся під прапором одним! —
І звідусюди чути голоси,
Що з голосом єднаються могутим,
І всім пригніченим свої обійми
Країна Рад широко розкриває.

1936

ДОЩОВА ТРИЛОГІЯ

Г о л о с с и н и ц і

Крізь каламутний, сірий дощ,
Крізь гамір жовтих, тьмяних площ,
Крізь вікна темні і сльозисті,
Крізь тугу, що пливе по місті,—
Синиці голос-голосок
Одип не збляк, одип не змок,
Голками сиплеться сухими:
Ти не страшний, суворий диме!
*Вщедряє землю сірий дощ,
Росте життя на бруку площ,
У вікна темні і сльозисті
Сіяють очі променисті.*

І. Л ю б о в

1

Дитинство малюється всяко.
Наприклад, можна і так:
У полі осінньому мряка,
Чорнозем, що сито набряк,

Руна зелено-срібlistі,
Червоні — при самій землі,
Гай у синичому свисті.
Покопані картоплі,

Край поля — холодні, горді,
Бронзово-темні дуби,
Роса на собачій морді,
Останні пахучі гриби,

— Нещасливий? Тобто я? —
Дощ сичить, немов змія.
Дощ січе, шипить, шумить,
Хвиля злісно клекотить.

Прудко, човне мій, лети
До немудрої мети:
Берег — сопяшники — клуня...
Швидше, швидше, поги юні!

Дощ укрит булками став...
Нещасливий? Хто сказав?
Сіном пахне в темній клуні,
І назустріч — руки юні.

4

То стрічалися, то розминались,
Розлучились на розтоках міст.
Наші долі різно колихались,
Як на двох деревах різний лист.

Той листок тріпоче — ледве дише,
Той — співає, ніби звук струни...
Тільки ж вітер, що листки колише,
Із одної віє сторони.

5

Зустрілися в трамваї на площадці.
В твоїх очах цвів волохатий сон...
Комусь кричали мудреці-дорадці:
«Вперед пройдіть. Порожній же вагон!»

На брук летіли з неба косі струмні,
Округлі краплі їхали на склі,
І діти очі зводили розумні
Назустріч розklubоченій імлі.

Ми поздоровкалися, як знайомі,—
Так просто, що аж холод серце стис...
Уклін земний земній твоїй утомі
І сивим пасмам серед чорних кіс!

6

Тротуари, мокра ляпавиця,
Ліхтарі гойдаються байдужі,
Щось мигтить, просвічується, сниться,
Світ одбився плямою в калюжі.

Як люблю я в цю мокрінь осінню,
В цих огнях, що впали на асфальти,
Юному шептати поколінню:
До щасливих лукомор'їв чальте!

Осінь — смуток?.. Де ж бо тут синонім!
Осінь — це вершина і наснага!
Восени ж — у жовтні у червонім —
Поламалась літ іржава шпага!

Восени — крізь дощ і крізь тумани —
Я грозу пригадую колишню.
І повітря молоде, весняне,
І щасливу солов'ями вишню.

Так було: застукало по шибках,
У ринвах заструмувало раптом.
Гримнув грому живодайний вибух,
Розірвалось небо синім клаптем,

І покрила тьма твої рамена,
Що сліпуче блиснули раптово,
І припала палко ти до мене,
І замовкло в поцілунку слово.

Осене і весно! Зимо й літо!
Світе! Земле! Ляпавице й громе!
Всіх би вас в одному звуці злити —
І тебе, кохання ніжна втомо!

7

Сину мій... Колись тобі повім я,
Як жона моя, для тебе — мати,
Ще тебе не відавши на ім'я
І не знавши, син а чи дочка ти,

Мовила вечірньою порою:
— Чуєш? Б'ється! Ось під серцем саме! —
І торкнувсь я тихою рукою —
І війнуло радістю між нами.

Так! Любов не даром продзвеніла
В темну ніч огнистою стрілою:
То ж вона в глибу гнучкого тіла
Проросла істотою новою!

І коли вертаюся з роботи
Крізь осінню, крізь холодну мжичку,
Я й тепер іще не знаю, хто ти,
Мій маленький, милий чоловічку,

Але вірю: ручки ці — для праці,
Ніжки ці — ходити тільки прямо.
А голівка — до кінця змагаться
Попліч із трудящими братами.

II. Б о р о т ь б а

1

Був чотирнадцятий, був чорний рік.
Похмурий дощ похмуру землю сік.
Покривлені оселі невеселі,
І серед них — забрьохані шинелі.

В болоті грузли чоботи. Тяжка
Давила землю і людей рука.
Блищали тьмяно очі. Чорним летом
Крук чорні кола креслив над багнетом.

Ішли. Болото. Падали. Туман.
Стріляли. Кров. Не знали. Цар і пан.
І смерті хрип. І чорний піп. Болото.
І квакали жабами патріоти.

2

Пригадую: з фронту приїхав
Солдат рядовий Пилип.
Таке собі просте лихо —
На ліве око осліп.

Якийсь там, казали, промінь
Чи газ, — учитель казав.
Пилип не любив цих спомінів
І на питання мовчав.

Техніка — діло велике,
Шляхетне діло — війна.
Що значить якийсь там каліка,
Якась одиниця дрібна!

Адже це відомо кожному,
Всім знана істина ця,
Що треба до переможного
Воювати кінця!

Та якось у чорний вечір,
Під вітру сонного хрип,
Розказував дивні речі
Солдат рядовий Пилип.

Казав він: крізь кров і муки,
Через дріт, гармати, штики
Подають один одному руки
Селяни й робітники,

Щоб разом — єдиним фронтом —
Розбити гнобителів фронт
І піднести прапор червоний
На висотах і між болот.

На Керенського уповали
Куркуль та ліберальний піп,—
Жив іншими іменами
Солдат рядовий Пилип.

Оком одним він бачив
Безмежний промінь крізь ніч,
Безмежність одкрив незрячим
Найзіркіший з людей — Ілліч!

3

Ми святкували Жовтневе свято,
Дощик холодний колов голками.
Дощів холодних іще багато —
Ми знали — буде шуміть над нами,

А на трибуні став арсеналець,
Став арсеналець з іменням славним...
Дощ? Ми ї бурі не побоялись!
У серці Жовтень палає Травнем!

III. Творчість

1

Дощ утихас.
З мокрого гілля —
Коли стріпне його студений вітер —
Ще краплі падають, —
А в небесах
Крізь дим просвічують озера лазурові.
Озера лазурові!
Озера лазурові!
Я вас люблю,
Як погляди дівочі,
Як дружньої руки гарячий стиск,
Як поклик боротьби,
Як спів любові!
Дивлюсь на вас
І думаю про творчість:
Про дикуна, що вигадав колись
Нечуване і небувале диво —
Загострену карлючку — землю дряпаль,
Щоб зерна сіяти і мати хліб;
Про дикуна, що гострим камінцем
Накарбував серед стіни в печері
Якогось мамонта або ведмедя

Всім людям на велике дивування;
Про того, хто додумавсь до кожуха,
Про першого, хто чоботи пошив,
Про мудреця, що ціпа змайстрував,
Про майстра, що відходить милуватись
На власний витвір — от як сонце вранці
Милується на світ, який створило;
Про всіх, чий ум і руки
Пустили жить машини велетенські,
Будинки попідносили стрункі;
Про тих, чиї симфонії й балади,
Трактати, формули, рисунки, цифри,
Картини, драми, статуї, поеми
Крізь почі і віки сяють нам
Сліпучим — пі! — животворящим сяйвом! —
Озера милі! Слава їй дяка їм!

2

Поете! Слухай заповіді
Свого «святого ремесла» —
Повинен ти хотіть і вміти
З квадрата, з кола, із числа,

З пропорцій мудрого добору
Творити план міцних будов,
Де на фронтоні слово «вгору»,
А з шиб — ненависть і любов.

І знай, для кого ті будови:
Читач — народ. Із ним іди
І стяг, де грає колір крові,
Мистецтва злотом обведи.

Він хрипло лається, озлілий та спітнілий,
 Піджака розстіба, щоб знову застебнуть.
 Скрипки — лише пищать, гобої — лиш ревуть,
 І руки падають, і він мовчить, безсилий.

— Що їм до Шуберта?—Ах, тільки б зрозуміли!
 Це змова! — «Ще прошу». — І він тамус лютъ,
 І знову ліниться музична каламутъ...
 «Піано, сто чортів! — Три фортє, боже милий!»

Та з брили темної, іскриста і ясна,
 Вирізьблюється вже, уже встає вона,
 Просвітлена в тріумф шукань жагучих мука...
 Ще хвиля — і сплеснуть рожевими крильми
 Гобої та скрипки, як одностайне ми,
 І вже піджак його — камзол маєстро Глюка.

1936

* * *

Тобі одній... Хоч фраза ця не раз,
 Мільйон разів писалась і співалась —
 А чи таких багато в світі фраз? —
 Тобі одній все, що в душі зосталось.

А зосталося ще чимало там
 І трав сухих, і пелюстків рожевих.
 І досі світ солодкий ще очам!
 Лице в вікні, краплини на деревах.

Як за плечима бігас мороз
І втома чеше волос посивілий,
Як час гримить, і зміст його погроз,
Здається, стіни навіть зрозуміли, —

Одній тобі, твоїй руці худій,
Твоєму серцю теплому звіряюсь,
І каже серце тепле: молодій,
Живи, твори! — І я йому скоряюсь.

14 березня 1938 р.

Ірпінь

ГРИБОК

Мій син, грибок на двох тоненьких ніжках
У перший раз пішов сьогодні в школу.
Пенал, портфелик, голубі штанці, —
Усе таке єдине й неповторне,
Як перше слово, півсвідоме «ма»...
Крізь вихор чорних, білих і русявих
Він увійшов у двері — і несміло,
І впевнено. І двері зачинились,
І я зостався в коридорі. Дзвоник
Продзеленчав. Я закупив цигарку,
Побоюючись строгого швейцара,
І сам себе відчув таким маленьким,
Таким щасливим, як і мій грибок.
Учитися! Вдихати шум віків!
Рости і розумнішати! Дивитись
Дедалі все яснішими очима
На землю нашу, що в рясному поті
Її ми перетворюєм на кращу,

На небеса, куди пілоти наші
Все вище й вище зносяться крилами!
Мій хлопчику! З тобою сам би я
Охоче сів на лаву, розгорнув би
Синенький зошит, підштовхнув сусіда
Під бік чи в спину (пустощі одвічні,
Яким — я певен — данину віддав
І сам Декарт, і Гете, і Горацій)
І слухав би... Та пізно! Надто пізно!
Тобі — не пізно, мавпеня моє!
Рости, живи — і знай, що людська мисль,
Що людська творчість — це найбільша мука,
Найбільша радість на планеті нашій,
Найкращій — присягаюся — з планет!
Так думав я. З високої стіни
Дивились доброзичливо на мене
Мічурін, Павлов, Маркс, і Менделєєв,
І наш учитель рідний — Ленін наш.

Вересень, 1938 р.

УКРАЇНА

Лежать віки, покриті пилом,
Позасихала кров на них,
Колишнє — віддане могилам,
Сіяє сонце для живих.
Будов нечувано нових
Ростуть каркаси променисті,
Встає в селі, встає у місті
Нова людина. Гордий вік
Вінчає слово: більшовик.

О водо українських рік,
Не раз ти кров'ю зчервонилась,
Не раз від трупів козаків
Ти виступала з берегів
І панським трупом затруїлась!
О земле українських нив,
Стократ потоптана військами,
Полита рабськими сльозами,
Повита в темряву і гнів,
Про тебе повістю сумною
Не раз озветься ще струна,
Але, навіяна грозою,
Горить, як світоч, над тобою
Зоря майбутнього ясна!
Дніпрова синя глибина
Покірні двигас турбіни,
І ллється електричний струм,
Жадібні живлячи машини,
Розгойдуючи твердий шум,
З якого сталь і алюміній
В колишній родяться пустині.

Пшениця ллється у степу
Хвилястим золотом гарячим;
Полуду скинувши сліпу,
Світи зміряє оком зрячим
Дзвінкоголосий тракторист,
Дитя веселе колективу,
Чий рівний стан і мужній зріст
Епоху втілює щасливу.

Довгастих буряків кагат
Заводу серце звеселяє,—
То слово Партії сповняє
Бригада сміливих дівчат,—

І голос Демчепко Марії
Осіпню прохолоду гріє.

Пливуть полями поїзди,
Везуть у даль по срібних струнах
Вагони вугілля й руди,
Добуток рук пружисто-юних.
Свої скарби розкрив Донбас,
Бо знас нас, бо любить нас,
Бо в мовчазну глибінь поглянув
Невтомний Олексій Стаханов,
Герой розумного труда.
За ним, бадьора й молода,
Іде трудівників когорта,
Що не у бога і не в чорта,—
У власнім розумі й руках,
У марксо-ленінській науці,
У мудрих Партії словах,
У гордих ритмах революції
Найшла всепереможний шлях.
Земля міняє на очах
Своє лице: цвітуть заводи,
Співають води і гаї;
Людина погляди свої,
Як стріли, в глибочінь природи
Затоплює,— і вироста
Рослина та — і вже не та
Під оком Лисенка глибоким.

Нові пісні новим потоком
На тій хвилюються землі.
Де ручаєм лились широким
Скарги, печалі та жалі.
Нові квітки на килимах
Рука дівоча вишиває,

Кінь Ворошилова, як птах,
З-під білих пальців вилітає,
Рясні гойдаються сади
На яскотканих гобеленах,
Налиті пурпуром плоди
Звисають тяжко з віт зелених.

Шевченку! Відгук дум своїх
Чи чуєш ти у нашім співі,
Твій, Гоголю, нещадний сміх
Чи не пройшов крізь літа сиві,
Щоб нашої молоді щасливій
Про мертві душі розказать?
Чи не приходять розмовлять
Із нами Леся Українка,
І Коцюбинський, і Фрапко?

Шуми, Славутичу-ріко,
Ростить, дерева юні, гінко,
Клоніться вітами до ніг
Великим людям і народам,
Що в нас із ними спільний подум,
Що ми з усіх земних доріг
Їх раді стріти й привітати:
Вольтер, і Гете, і Ньютón,
І Пушкін радісно-крилатий
Янтар і злото виногрон
Несуть, як дар, у нашу землю.
Із башт озореного Кремлю
Гримить «Інтернаціонал»
Сім'ї розкованих народів,
Ворожий будить гнів і подив,
Вершить трудящих ідеал.

Наш ворог у боях відходив,—
І гайдамака, й генерал.

Петлюрівців звірячий шал,
Гетьманське дике панування,
Сусідів-хижаків знущання
І куркулів хазяїнування
Відбито і розбито вкрай.
Та сниться панові нагай,
Сичить недобиток проклятиї,—
Не час ще зброю випускати!
Радянська земле, не дрімай!

Круг Партії — тісніше лави!
Зміцняймо міць більшовика!
За день, як золото, яскравий,
За цвіт, за сонце, за ЦК!

1938

ГОРЬКИЙ

Он между нами жил...

А. С. ПУШКИН

Він жив між нас, найкращий серед нас.
Серед людей, у кого зброя — слово,
Глибоким зором просторінь і час
Він прозирає, немов стрілець діброву.

Який прекрасний вечір він зустрів,
Пройшовши день тяжкий і многотрудний!
Навколо в мільйонах голосів
Союз республік молодих гримів,
Як перемоги марш багатолюдний.

Він знав, що частка і його труда
У наших смілих, огняних будовах,
Його душа, до смерті молода,
Цвіла в книжках —
у квітах пурпурових.

Йому хотілось мати сотні рук —
І наші руки кликав він до праці,
І в кожному слові чувсь єдиний звук,
Єдине гасло і пароль: змагаться!

Була його дорога нелегка,
Але по правді він пишався нею...
Він стяг письменника-більшовика,
Як сонце, ніс над рідною землею.

1938

ПРО МАЙ І МАЯКОВСЬКОГО

Маяковського згадаймо в маї,
Має прапором його ім'я...
На землі цій кращого немає,
Як в одно зливати — ми і я.

Це наука нам усім, поетам,
Людям, громадянам і борцям:
Поєднати з поетичним летом
Зброю — просто в серце ворогам.

Зеленіє, золотіє жито,
Ти держи осідланим коня...
Будем жити, а як треба — бити
За невидані радянські квіти,
За проміння сонячного дня!

1938 р.,
Київ

ЛИСТ ДО ЗАГУБЛЕНОЇ АДРЕСАТКИ

Ніяковий, сутулий, в гімназичній
Наївній формі, мрійник і позер,
Що тратився в компанії незвичній,
Як, зрештою, умію ще й тепер,—

Такий я був у Корсуні, над Россю,
Коли тебе я вперше ти назвав,
Коли в твоєму темному волоссі
Дощу ясного пахощі вчував,

Коли з твоєї пригорщі легкої —
Ти пам'ятаєш? — воду з джерела
Холодну пив, а з тиші лісової
Текучим медом іволга пливла,

Коли мій друг із цяцьки-пістолета,
Ревнуючи, стрілявся за кущем,
Коли читали Гамсуна і Фета,
Коли під літнім бігали дощем.

Навзаводи — і під пахучим сіном
Безтямно цілувались крадькома,
І хвилювалась над твоїм коліном
Лише тоненька суконька сама,

Коли я був такий дурний і дикий,
Як знов хотів би — і не можу быть...
Усе це, може, щастя й невелике,
Та більшого не вмів я досягнуть.

Та що! Бабусі навіть довгі спиці,
Що, певне, мільон панчіх сплели,
І стиглі пресолодкі полуниці,
Що на очах палали і росли,

Що ти мені на підвіконня вранці
Тихенько клала, — чи забути ж їх?
А чистих ранків золото й рум'янці!
А плескіт весел, вірних і живих!

Це все було, не може бути й мови!
І яблуня, і пісня, і вікно,
І потиск рук лукавий та нервовий
У пільмі поганенького кіно,

І вогких уст сердите надування,
І усміх, що до серця пропікав,
І досить легкодумне розставання,
Де не лилися сльози у рукав...

Які там сльози! Хмари лебедині
Плили над нами, струмувала даль,
І вірилось, що лиш на те людині,
Щоб радощі підкреслити, печаль.

І ще не знав я, що асфальт перону
І приступка у поїзді брудна
Сльозу колись родитимуть солону,
Тим гарячішу, що вона — одна.

Я сипав дотени, махав кашкетом.
Я був незмушений, я червонів,
Не невен був, яких воно постан
В таких випадках уживати слів,

І, зрештою, зрадів, коли поволі
Мій поїзд рушив, беручи розгон,
І чарівнича невідомість колії,
Похитуючи, понесла вагон.

А далі — Фастів, де найняв я коні
За п'ять рублів — останніх, що були —
І гордо розвалився в фаетоні,
Якого шкапи ледве-ледь тягли.

І грали балагульські балабони,
І машталір хитавсь на передку,
І прив'ядав троянди цвіт червоний
На синій куртці в лівому кутку.

То ж ти його, відома річ, зірвала,
Ти й приколола, і вколола ним,
І пелюстків принада нетривала
Здавалась вічною лиш нам одним.

А далі... Що ж! Нехай би і нічого!
Умер, напевне, сивий машталір,
Хтось інший виряджає у дорогу
Когось молодшого, і юний зір

Апі одна сльозинка не туманить,
Бо щастя, бо життя — без берегів,—
І може, їх надія не обманить,
Отих мені не знаних юнаків!

Не знаю, де ти, хто ти, що ти нині,
Усе перекотилось без сліда...
Та вірю, як приречено людині,
Що її досі ти прекрасна й молода.

*Жовтень, 1939 р.,
Львів*

ГОРЬКИЙ І КОЦЮБИНСЬКИЙ

Два серця трепетні, високі два уми —
Широковітий дуб і ясен тонколистий —
Не слави марної, не ситої користі
Вони, страждаючи, шукали між людьми.

Многонародної годованці тюрми,
Вони вели серця в життя нове і чисте;
Не схожі в них слова і не однакі хисти,
Але однакова відраза в них до тьми.

Один з них не дожив до сонця й дня нового,
Упав, зневажений, на крєм'яну дорогу,
А другий світочем для всесвіту згорів.

Та у серцях людських живуть вони обос,
Як символ щирості і мудрості живої,
Як друзів радощі, як пострах ворогів.

*1939
Остаточна редакція 1960 р.*

НА МОГИЛІУ ФРАНКА

В Перемишлі, де Сян пливе зелений,
Стояв поет.

Крутилася земля,
Сіяло сонце, пролітали птиці,
А навкруги ходили скорбні люди,
І кожна мука, кожен зоїк і стогін
Лягали на поетове чоло
Гіркою тінню.

Сину коваля!

Чи думав ти, чи ти передчував,
Що засіє всенародне сонце,
Що пурпурова зірка запалає
Над сірими, убогими полями,
Що ковалям і ратаям пониклим
Дасть руку вільний ратай і коваль,
Щоб їх навіки вільними зробити?

Ти вмер у час тривожний і тяжкий,
У вбожестві, у муках невимовних,
Та й жив ти не в трояндовім вінку,
Лаврового по правді заслуживши,
Але я певен, що в очах твоїх,
Смертельною хворобою поїнятих,
Ніколи не згасала чиста віра
В грядуще царство молодого сонця,
У те, що викує свободи меч
Убогий раб з убогого орала,
Що щастя всіх — по ваших аж кістках —
На землю ступить вільною ногою.

І справдилась твоя нехибна віра,
І юнаком зробився сивий Львів,
І твій народ, якому ти віддав

Свій мозок, руки, працю, кров і серце,
Засяяв у народів вольних колі,
І воля віс молодим крилом
В Перемишлі, де Сян пливе зелений.

*1939 р.,
Київ*

СВИСНУВ ОВЛУР ЗА РІКОЮ...

Князеві спиться — не спиться,
Вітер колише намет,
Крикнула вісниця-птиця,
Віщо шумить очерет.

Покотом сплять половчани,
Ніч — мов криниця без дна...
Клонить обличчя кохане
До узголів'я жона.

Ні, вже не знати спокою!
Туга пече, як змія!
Свиснув Овлур за рікою,—
Чуєш ти, земле моя?

Сідлані коні готові...
Геть із ласкавих тенет!..
Сон увірвавсь Кончакові,
Буря колише намет.

*20 травня 1940 р.,
Коктебель*

НАРОДАМ СВІТУ

Кружляє світ наш між світів,
Гуде землі прадавній спів,
І кожен атом і мікрон
Один виконують закон,
І творять море, поле й твердь
Неутомленну круговерть,
І в бурях зоряних стихій
Іде життя і смерті бій,
І ви, стривожені сини
Заплідненої глибини,
Живете повівом весни,
І літа сонцем голубим,
І осені багрянцем злим,
І сріблом чистих, строгих зим,
І шовком теплої трави,
З якої народились ви
У муках мужніх породіль.
Вам дорогий ваш біль, ваш хміль,
Ваш серп, ваш меч, ваш спів, ваш гнів,
І усміх дочок та синів,
І струнний перебір дібров,
І неокраяна любов,
Огонь домашнього тепла,
Зростання гнучкого стебла,
І звір в гаю, і в хмарі птах,
І риба в ріках та морях...
А хто ж владає цим добром,
Що ви взяли своїм трудом,
Своїм трудом, своїм горбом?
Так! Хто вони? Чи теж сини
Озореної глибини —
Ті, що у творчу круговерть
Несуть руїну, рабство, смерть,

І топчуть вам поля й садп,
І ллють трутизну до води,
І яд в повітря ваше ллють,
І сіють бурю, кривду жнуть?

Хто п'є землі живлющий сік,
Бере скарби із гір, із рік,
Щоб вам не мати їх повік?
Хто думку, музику, слова
Плазучим гадом обвива,
Хто ваш благословенний піт,
Живої праці вольний світ,
І кров, і м'язи, і пісні
На гроші розклада дрібні,
Щоб обернути власні дні
В кошмари розкоші брудні?
Хто світле немовля живе
Від лона матернього рве,
І розтліває, і сквернить,
І чисте серце попелить?
Хто тіло і життя своє
За дешевинку продає,
Хто святить ладаном церков
Грабіж і кражу, кривду й кров,
Сумирні залива лани
Морями чорної війни,
Єхидни слиною плює
В обличчя, ратаю, твоє,
У твій худий, ковалю, вид?
Хто підіймає рід на рід
І племена на племена?
Чий бог — це торг,
Чий храм — війна?
Чи довго вам терпіти їх,
Ту зграю ситих і глухих,

І плуга чесне чересло
Переливати в збройне зло,
Гадюче тішити кубло?

О, хтів би я всі мови знать,
Усі країни облітать,
Усім народам закричать:

На світі правда лиш одна —
І тільки там живе вона,
Де селянин і робітник
На пана повернули штик,
Де з другом друг і з братом брат
Рясний плекають виноград!

*Травень — червень, 1940 р.,
Коктебель*

МОЇЙ УКРАЇНІ

Серед щасливих сестер ти щаслива —
Напоєна пахучим медом пива,
Залитий золотом розлогий лан,—
Моя Вкраїно!

Біль колишніх ран,
Підків ворожих слід на чистім лоні
Забуто, змито... Сонячно-червоні
Радянські прапори шумлять крильми,
І ми йдемо, прорвавши коло тьми,
Ходою вільною, шляхом просторим
Назустріч далям дивним, неозорим,
В одній сім'ї, як сестри і брати,
До нашої прекрасної мети.

Дуби і явори, берези й сосни,
Струмків і рік переклик стоголосий,
Поля, де колос клониться тяжкий,
Сади в плодах, мов пурпур огняний,
Заводи-велетні, де людський розум
Керує мудро, вугілля й чорнозем,
Картини й книги, статуї й дома —
Це наше все, і це відстоїм ми,
Коли захоче випробувать ворог,
Чи є у нас в порохівницях порох!
Ми ідемо, ми будемо іти,
Ми прийдемо до світлої мети!

1940

ВОЛОДИМИР КОРОЛЕНКО

Його я бачив тільки раз в житті —
У Києві, в професорській квартирі.
З-під брів навислих очі грали щирі,
В них іскри миготіли золоті.

У скромності її великій простоті
Оповідав про «статського» він звіра,
Що, на догоду катові в порфірі,
Розп'яв дітей полтавських на хресті¹.

¹ Мова йде про криваву розправу над повсталими селянами в Сорочинцях, яку вчинив 1905 р. статський совітник Філонов.— М. Р.

Я слів його не можу повторити,
Але й забути їх не можу, ні!
Вони в душі, немов засохлі квіти.

То ж він сказав у найчорніші дні,
Доріг сибірських порохом укритий:
«А все-таки поперед нас огні!»

1940

МИСТЕЦТВО ПЕРЕКЛАДУ

М. М. Ушакову

Іде стрілець на незнайомий луг.
Чи птиця ж є? Чи день сьогодні вдалий?
Чи влучно він стрілятиме?

Промчали
Чирки, як вихор,— і зайнявся дух.

Так книга свій являє виднокруг,
І в ті рядки, що на папері стали,
Ти маси влучити, мисливцю вдалий,
І кривим людям принести, як друг.

Не вбити, ні! Для всяких аналогій
Межа буває: треба, щоб слова
З багатих не зробилися убогі,

Щоб залишилась думка в них жива
І щоб душі поетової вияв
На нас, як рідний, з чужини повіяв.

1940 р., Коктебель

ЗОЛОТА ШАБЛЯ

Павлові Тичині

Не пам'ятаю — вперше на Кузнечній
Зустрілись ми чи, може, і не там,
Та зразу речі в нас зайшли сердечні:

Перегляд строгий роблячи літам,
І зустрічам, і постатям, і датам,
Я згадую з незмінним почуттям

Той час. Довіку, знаю, не розвієм
Ми спогадів про далі весняні,
Відкриті навстіж мислям і надіям!

О, як переливалися пісні
Під Вашою гарячою рукою,
Хоч тихі, а, мов травень, голосні!

На все життя Ви узяли з собою,
Павло Григорович, пісенний дар,
Як шаблю золоту — почесну зброю.

Із уст народу перейнявши чар,
Що живить нас, немов вода цілюща,
Ви йшли вперед, як сміливий владар.

Тому ж то Вас ані гора, ні пуща
Не можуть зупинити. Не для Вас
Порожніх слів краса скороминуща.

У Харкові (чи то ж далекий час?)
Мені про Кожум'яку Ви читали,
І той вогонь у серці не погас,

Що запалав тоді, назавжди стали
На той Ви шлях, що д'горі Вас веде.
Хай іншим тихі пристаї і причали

У снах ввижаються,— а Ви ніде
Легкого не шукаєте спокою.
То ж сам народ у руки Вам кладе
Народного поета чисту зброю.

Січень, 1941 р., Київ

ХВАЛА УЯВІ

Я не бачив, як танцюють джигу,
Уявляю,— схоже щось на дзигу;
Ще додам, що теж і фарандоли
Навіть ви не бачили ніколи.

Та на те ж уява у людини,
Щоб нечуті чути тамбурини,
Та на те ж я над собою пан,
Щоб творить гітари і гітан.

Щоб Севільї та Гренади всякі
Рідні нам були, як Кобеляки,
Щоб зривать нам квіти тамариску,
Гострий джиги хилити в Сан-Франціску,

В океані мчать за кашалотом,
Буть на «ти» з гідальго Дон-Кіхотом,
Гнізда кайр шукати серед скель,
З д'Артаньяном вийти на дуель.

1941 р.

ХВАЛА РЕАЛЬНОСТІ

Усе живе, що має кров і плоть,
Що має обсяг, і вагу, і міру,
Коня, що хоче скинути оброть,
Кота Васька, що схожий на Багіру ¹,

Фламандське повнокровне полотно,
Рожеве тіло, і сталеві м'язи,
І сіна запах, що пливе в вікно,
І жар троянд у склі тонкої вази;

Напругу праці, що стрясає світ,
Міцні обійми, що стискають груди,
Достиглий овоч, що звисає з віт,
Розумних рук окрилені споруди;

Угноєну, розпушену ріллю,
Співучі ріки, пущі заповідні,—
О, як це все незмірно я люблю!..
А вас найбільше, люди, люди рідні!

1941 р.

Я — СИН КРАЇНИ РАД

Я — син Країни Рад. Ви чуєте, іуди,
Ви всі, що Каїна горить на вас печать?
Отчизни іншої нема в нас і не буде,
Ми кров'ю матері не вмієм торгувать!

¹ Пантера в книзі Р. Кіплінга «Мауглі», — М. Р.

Не тільки знесена на камінь п'єдестала,
Квітками вінчана і кроплена вином,—
Стократ милішою вона для серця стала,
Грудьми стрічаючи руїну і погром.

У крові, в стогоні, в риданнях несказаних,
У бурі подвигів, що крізь віки пройдуть,
Ясніше від усіх небес благоуханних
Сіяє нам її щоденна каламуть.

Нам хліб її черствий святіший за святині,
Сніги зими її красніші, ніж весна,
І те, що тугою вона повита нині,—
Лиш знак, що воскресла для радості вона.

Я — син Країни Рад, що ранами гіркими
Несе визволення усім земним краям,—
І кожен буйний квіт, що на землі цвістиме,
До ніг приклониться радянським воякам.

Я — син Країни Рад, що і мечем, і словом
Разить і тне катів з розмаху, до кісток;
Сьогодні ще стоїть вона в вінку терновім,
Але вже сплетено лавровий їй вінок!

Дрижать поля мої від матернього плачу,
Та ворог хилиться, уже спіткнувся він...
О сяєво зорі, тебе я бачу, бачу!
Я син Країни Рад — самої правди син!

26 грудня 1941 р.

СЛОВО ПРО РІДНУ МАТІР

Благословен той день і час,
Коли прослалась килимами
Земля, яку сходив Тарас
Малими босими ногами,
Земля, яку скропив Тарас
Дрібними росами-сльозами.

Благословенна в болях рап
Степів широчина бездонна,
Що, як зелений океан,
Тече круг білого Херсона,
Що своїй дівочій гнучкій стан
До Дніпрового тулить лона.

Благословенна ти в віках,
Як сонце наше благовісне,
Як віщий білокрилий птах,
Печаль і радість наша, пісне,
Що мужність будиш у серцях,
Коли над краєм хмара висне.

Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сковороди
З припорошілими саквами,
Що до цілющої води
Простує, занедбавши храми;

Благословен мечів ясних
Огонь, отчизни охорона,
Іржання коней бойових,
Морських походів даль солона,
І «Енеїди» владний сміх,
Полтави тихої корона,

Гаряча дума Кобзаря,
Що і в огні не спопеліє,
І молоток Каменяра,
І струни Лисенка живії,
І слави золота зоря
Круг Заньковецької Марії!

І труд, і піт благословен,
Життя рясного виногради,
І при дорозі зелен клен,
І світло мудрої лампади,
І майів збратаних знамен
Навкруг Кремлівської огради,

Благословенна синь озер,
І Псло, і повів рути-м'яти,
Народу геній, що не вмер,
Не вмере від жодної гармати,
У гроні світлому сестер
Благословенна наша мати.

Благословенні ви, брати,
Що в саяві дружби і свободи
Йдете до спільної мети
На ясні зорі й тихі води,
Благословен і славен ти,
Російський сміливий народі!

Хто може випити Дніпро,
Хто властен виплескати море,
Хто наше злото-серебро
Плугами кривди переоре,
Хто серця чистого добро
Злобою чорною поборе?

Настане день, настане час —
І розіллється знов медами
Земля, що освятив Тарас
Своїми муками-ділами,
Земля, що окрилив Тарас
Громовозвукими словами.

Хіба умерти можна їй,
В гарячій захлинутись крові,
Коли на справедливий бій
Зовуть і дерева в діброві,
Коли живе вона в міцній
Сім'ї великій, вольній, новій?

Хіба їй можна одцвісти,
Коли зоря горить рожева,
Коли шумлять-дзвенять світи
Від рику раненого лева,
Лисиці брешуть на щити
І кличе див поверху древа!

Хто золоту порве струну,
Коли у гусях — дух Боянів,
Хто димний запах полину
Роздавить мороком туманів,
Хто чорну витеше труну
На красний Київ наш і Канів?

Ні! Сили на землі нема
І сили на землі не буде,
Щоб потягти нас до ярма,
Щоб потоптати наші груди,
Бо Партія біля керма
Стоїть, радянські, вільні люди!

Гримить Дніпро, шумить Сула,
Озвались голосом Карпати,
І клич подільського села
В Путивлі сивому чувати.
Чи совам зборкати орла?
Чи правду кривді подолати?

О земле рідна! Знаєш ти
Свій шлях у бурі, у негоді!
Встає народ, гудуть мости,
Рокочуть ріки ясноводі!..
Лисиці брешуть на щити,
Та сонце устас — на Сході!

1941

ПОРТРЕТ ЛЕНІНА

Його портрет — в селянській хаті скромній,
Його портрет — в землянці у бійця,—
Портрет того, хто в праці неупомній
З'єднав народів золоті серця.

Його портрет, що люблять наші діти
Квітками польовими прикрашати,—
Портрет того, кому в століттях жити
І сонцем землю нашу осявають.

Коли кипить за волю бій великий,
Ми бережем і в попелі руїн
Його портрет — і збережем навіки,
Бо у серцях живий довіку він.

21 січня 1942 р.

В СНІГАХ

В снігах лежить Росія доокола.
Задиханий наш поїзд мов загруз
На полустанку. Холод, ніч і сніг.
Вслухаюсь в ніч. Струною в безконечність
Заледеніла тиша простяглася.
Про що мовчить? Що думає вона?

Вслухаюсь в ніч. Немов далекий шепіт,
Мов шемрання смутного вітерця,
Якісь примарні долітають звуки
Крізь шиби заморожені... О, іде,
Ясніш, мучителі! —

І от я чую
Колиски скрип, хитливий шум вервечок,
Тоненький голос, сонний і сумний...
Сестричка братика свого колпше,
Чи мати нахилилась молода
Над немовлям, що тільки їй одній
Нагадує одно обличчя в світі,
Яке горнула до грудей вона,
В сльозах благословляючи на подвиг?
Я чую: пошепки десь розмовляють
Стареньких двоє — і одно весь час
Повторюють ім'я якесь ласкаве,
Дитяче... Може, саме те ім'я,
Що вкрило славою їх скромну хату,
Загублену в сипучому снігу.
І, може, добуває та старенька
З шухляди номер рідної газети,
А той старий тим часом окуляри,
Нитками злагоджені, надіває,
Щоб прочитати в сотії, певне, раз
Давно напам'ять вивчені рядки.

Я чую: дівчина встас тихенько
З німого ліжка, до вікна підходить,
Вдивляється у сніжну каламуть,
До скла чоло гаряче притуливши,
І каже щось, що чую тільки я
Та лиш вона — і що почує третій,
Як вернеться, покритий пилом бою...
Всі стіни розійплись передо мною,
Вітаю друзів, до братів горнусь,
І чую Україну, Білорусь,
І чую світ з роботою і плачем,
З його життям і в холоді гарячим,
І проростас крізь сніги трава...
Враз поїзд рупнів. Перед нас — Москва.

Січень 1941 — березень 1942

ЧАША ДРУЖБИ

До броні, слов'яни, до броні!

М. П. СТАРИЦЬКИЙ

В присмерковій пісні колисковій,
В оповіді сивій про походи,
Про походи, подвиги безсмертні,
В солов'їній співанці весільній
Він дзвенів не раз, переливався,
Споконвічний голубий Дунай.

Сном весняним, плеском лебединим,
Давніх літ переказом кривавим,
Скорбною легендою про розбрат
Ще й бувальщиною побратимства
Він шумів і серце молодес

Чарував солодким, тихим боєм,
Всеслов'янський голубий Дунай.

В ньому всі ми скупані, слов'яни,
Ним усі колихані, слов'яни,
І в борні священній, грозовій,
Як один, підносьмо чашу дружби,
Як один, підносьмо чашу клятви,
Чашу волі, слави і братерства,—
Хай загине ворог наш навік.

Не за кривду ми йдемо, за правду
На високий, чесний ратний подвиг,
Щоб на древию Прагу золотую,
На Кремлівську гордую твердиню,
На мовчання Вавеля суворе,
На задуму Мінська лісового
Волі вітер віяв-повівав.

Як ворожа сила налягала
На Москву, неначе чорна хмара,—
Всі народи братського Союзу
Одноставно стали їй на захист
І грудьми її обороняли.
Ой чи це ж то, браття, та не приклад,
Не взірець хоробрості високий,
Не зразок єднання та братання?
Тож підносьмо вище чашу дружби,
Тож підносьмо вище чашу клятви,—
Хай загине ворог наш лукавий,
Хай шумить єдиним світлим шумом
Синій Дніпр і срібновода Вісла,
Вольна Волга в славному роздоллі,
Світ слов'янський — голубий Дунай!

2 квітня 1942 р.

ЖАГА

Поема-видіння

*XXV річниці Радянської влади
на нашій славній Україні —
п р и с в я ч у ю*

Тебе — від ніжного світанку
Аж по останні смертні дні —
Не як дитя, не як коханку
І навіть не як матір — ні!

Тебе, як вітер у неволі,
Тебе, як сонце у гробу,
Як власні радощі і болі,
Як власну юність і журбу,

Як стиски серця в час прощання,
Як втому наболілих ніг,
Що після довгого вигнання
На отчий клоняться поріг,

Як слово хорого дитяти,
Як просинь дальньої мети,
Як тінь, котрої не впіймати
І від котрої не втекти,

Як огник в непроглядній почі,
Як трепет щастя навесні,
Як сльози радісні жіночі
У благовісній тишині,—

Тебе ношу я в грудях темних
І в невсипущому мозку,
Мою найкращу з дум наземних,
Жагу й любов мою палку!

Ласкаве небо, грім залізний,
Була ти, будеш і єси!
Тобі, тобі, моя Вітчизно,
У серці дзвонять голоси.

Перший голос

Великій і чистій воді,
Що живить, свіжить нас і поїть,
Що студить по спраглім труді,
По бої гарячим спокоїть,

Що стомленим сні навіва,
Що юних на подвиги будить,—
Мої найчистіші слова
Хай жертвою чесною будуть.

Хто знає незмірну жагу,
Той міру словам моїм знає.
Як землю, від спеки тугу,
Липнева жарінь допікає,

Як кожне благає стебло
І кожна травинка голосить,—
О! Темної хмари крило
Найвище нам щастя приносить.

«Вологи, вологи!» — в огні
Шепочуть прив'ялі діброви,
І котиться грім вдалині,
Такий довгождано-раптовий!

«Вологи! Життя хоч на мить!» —
У тирсі сухій завмирає...
І раптом війнуло, шумить,
Ворожить, чарус, співає.

І знову весня вороття,
І ржуть пад чорноземом коні,
І світ, як умите дитя,
Сміється на матернім лоні.

Хто знає походів трудних
Каміння, і терен, і порох,
Утому скривавлених ніг,
Жароту доріг неозорих,

Огонь запорошених рап,
Дихання, застрягле в гортані,
І небо, як висохлий жбан,
І землю, зотлілу до грані,

Хто йшов без втоми вперед
І повз невидимою тінню,
Хто знає п'янюче, як мед,
Міражу блакитне тремтіння,—

Той знає, що значить ріка,
Лямована зіллям зеленим,
Вода, що в землі виника
І дише спокоєм студеним.

О водо! О щастя земне!
О радість — жагу вдовольнити!
Спадай, оросивши й мене,
На жито, на квіти, на віти!

О ріки, ви сестри мої!
Кружляючи разом з Землею,
Запліднюйте щастям її —
І піснею станьте моєю!

Д р у г и й г о л о с

— Не кидайсь хлібом, він святий! —
В суворості ласкавій,
Бувало, каже дід старій
Малечі кучерявій.

— Не грайся хлібом, то ж бо гріх! —
Іще до немовляти,
Щасливий стримуючи сміх,
Бувало, каже мати.

Росли малята, з немовлят
Робилися дорослі,
І чує десять літ назад
Забувано навпослі,

І до архіву слово «гріх»
Здали не без підстави
Ми всі, навчавши слів нових
Дитинство кучеряве.

Проте лишилася у нас,
І зовсім це не хиба,
Глибока шана повсякчас —
Так! — до с в я т о г о хліба!

Бо красен труд, хоч рясен піт,
Бо жита дух медовий
Життя несе у людський світ
І людські родить мови.

Хто зерно сіє золоте
В землі палку невтому,
Той сам пшеницею зросте
На полі вселюдському.

Т р е т і й г о л о с

Гойдає вогку черемшину
Весни всевладної рука,
І серце пісню солов'їну
На поєдинок виклика.

У кожному кетязі пахучім,
У кожному квіті, що зійшов,
Струмусь струменем кипучим
Моє життя, мій спів і кров.

І тропи сходяться ведмежі
Тобі, о пристрасте, до ніг,
І вколо білої одежі
Кружляє черемшини сніг.

О мила, біла, сніжнокрила,
Ти прилетіла, прибула,
І руки навстіж розкрилила,
І шовк одкинула з чола.

Неначе з подиву, зіниці
Розкрились широко, як ніч,
І сон, що вік не переспитьсь,
З зелених котиться узбіч.

І квіти клоняться пашисті,
На милих танучи устах,
І ніч в янтарному намисті
Стоїть до ранку при дверях.

*Одхилилася завіса минулого.
В тумані встають силуети.*

Силует перший

Хлопчина в потертій одежі,
Торбинка: цибуля і хліб.
І вечір, і втома, і вежі
Високого міста. «Коли б!»

Коли б не спіткнуться, не впасти.
Дійти, увійти, досягти!
Коли б хоч не взяти, то вкрати!
Ні! Взяти! Відпяти! Згребти!

І клониться ночі у ноги
Недуга поблідлого дня,
І бризки болота. «З дороги!» —
Пухке на коні панення.

Силует другий

Вишиває і співає,
І ніхто того не зна,
Де узор вона кінчає,
Де ту пісню почина.

Світу б цілому співала,
Вишивала б — всій землі!
Хата. Мати нездужала.
Хліб зацвілий на столі.

— Натомилася, дитино?
А піди вогню позич! —
Мертве зігнуте коліно.
Ніч. У серці вічна ніч.

С и л у е т и

Їх багато, багато, багато.
Темні зморшки на лицах худих.
Тих скалічено, тих лиш підтято,
Тих убито, а мучено — всіх.

Світ — веселка, що з річки до лісу
Простяглася по небу, ясна,
І крізь райдужну видно завісу
Легкий зарис рибалки й човна.

Ну, а їм — ні рибалка, ні човен,
Ні веселка, ні небо, ні ліс.
Тільки хрипи глухих перемовин,
Тільки зашморг, що горло затис.

Їх багато, багато, багато...
Біль горба та клятьба на раба...
Іклято, проклято і переклято...
І встає на землі боротьба.

Г о л о с

У пстербурзькому заметі
На скам'янілім битюгу
Спинився Олександр Третій,
Народ зігнувши у дугу.

Росія на морозі гола
Казенним гріється вином,
І обіймається Микола
З тобольським п'яним мужиком.

І ти, і ти, народе рідний,
Серед задушених братів...
Невже ж для цього Вершник Мідній
Коня край прірви зупинив?

П о в і в б у р і

Стояв Ісакій тьмяно-смутен,
І Вершник охляп не скавав,
Коли підхмелений Распутін
Росію вроздріб продавав.

Нева стогнала від печалі,
В тифу здригалася війна,
Як у Тавричеському залі
Йшла переторжка голосна.

Та сколихнулось поле її море,
У ділі — слово ожило,
Коли з повсталोї «Аврори»
Безсмертне гасло загуло.

Снігів розталих подих вольний,
Гіркота прибережних трав...
Панянський, царський,
сонний Смольний
Фортецею народу став.

О, годі ранили докором,
Де треба гострого меча!
Палац Ксещинської, як форум,
Стрясла правиця Ілліча.

К а з к а

Пустила фея золотий клубок,
За ним услід у світ пішла дитина,
І розкривав простори кожен крок,
І трепетала далеч лебедина.

Лежала мати, хора вже давно,
І не пускала ясного дитяти,—
Тож уночі втекло воно в вікно
Цілющих ліків матері шукати.

Перелісками і ярами йшла,
А де дорога слалася надвоє,—
Дитину нитка золота вела,
Як друг незрадний, до води живої.

Казала фея, що, мов дзвін, дзвенить
Одно на світі джерело студене,
І на сторожі вірно там стоїть
Її, дитини, мужній наречений,

Як місяць, горде має він чоло
І світлі очі — лазурові зорі,
Із-під каміння сам він джерело,
Мов іскру, вибив у борні суворій.

Ішла дитина, і нерівна путь
Не раз вела у нетрі й чорні хащі,
Де гад сичить, де звірі злі ревуть,
Вергаючи отруйний дим із пащі.

Ішла дитина, на очах росла,
Змагала в серці острах передвічний,
І в слухну мить їй фея подала
До білих рук булатний меч двосічний.

Ішла вона не день, ішла не рік,
І вродою доспіла, як пшениця,
Коли вступила у дівочий вік
З мечем двосічним у стрункій правиці!

І не один у яр скотився звір,
І не одна розсічена гадюка
Сконала там, де між борів та гір
Пройшла з мечем красуня білорука.

І час настав. У чаші голубій
Переливався ранок, як перлина,
І край безодні, при воді живій
Зустрілася із Жовтнем Україна.

С о н е с о н

Ти вся була — пружиста тетива,
Натягнена до краю, до відмови.
Ти вся була — зірниця світова,
Що озорила луки і діброви.

Горіла в пісні свічкою печаль,
Минулих літ єдина осолода.
Позаду — стільки мурів і проваль,
Перед тобою — далеч ясновода.

Дніпро зеленим лукам рокотав,
Трава шептала у лугах ласкава
Про Жовті Води, славу серед слав,
Про чуб і про сережку Святослава,

Про сірий камінь з іменем Сірка,
Накресленим правицею безсмертя,

Про дні, коли нога робітника
Тончала вперше хартії подерті,

Про вічну правду мозолястих рук,
Що золоті виводили будови,
Про день, коли Шевченко-самоук
Вістив науку гніву і любові,

Коли, як річка рано навесні,
Влилася ти в нове всесвітнє море
І в арсенальським спалено вогні
Неправду сиву і поживкле горе,—

Ти встала, рідна, навстріч всім вітрам
І на питання — будем чи не будем? —
Світам, сонцям, братам і ворогам
Одповіла могутнім Дніпробудом.

*Колишеться і хвилює мла. У ній про-
ступають білість і золото Лаврської
дзвіниці, зелень розлогих пагорбів, ни-
ви, сади, будови. Ірпінь. Молодий садок.*

Чи пам'ятаєш ти, моя дружино,
Той день весни, солодкої, як біль
Кохання першого? Я у садку
З Богданчиком вовтузився: садили
Під тином ми акації колючі,
Щоб затінок і захист нам давали
Та садові. Ти на пухких грядках
Висаджувала цибульки тюльпанів
І корені потворні, із яких
Прекрасні мали вирости жоржини.
Лунали дружні голоси сусідів,
Пересміхи, перегуки. Шумів

Веселий поїзд, несучи людей,
Всіх до одного сп'янених весною
І піснею про Галю молодую, —
В ньому дзвеніла молодість сама.
Метелик ранній пролетів бездумно,
Немов листок сухий, зненацька сів
На яблуньку, що посадив її
В порядку шефства жвавий Копиленко, —
І знову знявся, зляканий Богданом
Чи Булькою, що в радості собачій
Зичливо гавкала на цілий світ.
Текло повітря вогке над землею,
Вітрила-хмари в синяві пливли,
І серце ждало. Раптом з далини
Почувся — ніби тільки уявився —
Глибокий звук. Я стрепенувся перший
І крикнув: «Гуси!» То були вони,
Мандрівні птиці, вісники весни!
І всі ми приязним дивились оком
На ключ гусей, що плив шляхом високим,
І причувались в гоготанні їх
Добросусідські вигуки та сміх,
Як тут, у нас. О гуси, гусенята!
Прилиньте нині взяти на крилята
Земних дітей! Та ні! Дарма! Дарма!
Мій сад — пустеля, і мій дім — тюрма!

*І звертаю я голос на захід,
що жевріє за моїм вікном.*

Пастушки босоногі
І дівчата у вогких волошках,
Матері, що дітей на порозі стрічали
З грушевою ложкою в добрій руці!
Ковалі й хлібороби,

Учені й співці,
Що з одної виходили хати
На дороги широкі, як світ!
Винахідники і садоводи,
Що одважно й рішуче
Перекроювали шати землі
На свою і нашу вподобу!
Києве мій злоторитий,
Ірпінська тишо смолиста
І рожева моя Романівко!
Ріки й луки, поля і заводи,
Духотворені людським трудом!
Світла кімнато моя
З голосними, як дзвони, книгами!
Портрети Шевченка і Руставелі,
Пушкіна бронзовий бюсте,
Початківців наївні листи!
Ніжні щепи, що я садив
Із веселими, милими друзями!
Народу могого жаго невтоленна,
Що вела на круті верхогір'я,
Пурпуровим засіяні маком
І повиті нетлінними лаврами!
Хто це все перекреслив
Чорно-кривавою смугою?
Хто вкинув у чашу погожого ранку,
Коли мій синок
І тисячі наших синків і доньок
У свіжому бачили сні
Казкове відкриття стадіону, —
Хто вкинув у чашу з ясного кришталю
Отрути чорної зерно?
Хто небо наше прорізав
Лиходійства кривавим ножем,
Хто землю нашу потряс,

Окаянний, грабіжницьким громом?
Я чую щодня, щохвилини, щоміті
Хрускіт ніжних дитячих костей,
Звірячими лапами ламаних.
Чую хрип передсмертний.
Друга мого і моєї сестри,
Матері друга і всіх матерів,
Що у муках святих породили
Чисту радість нових поколінь.
Я бачу криваві, кричущі роти
Катованих і гвалтованих,
Нівечених і калічених,
Рідних, кривних моїх!
Україно!
Болю, щастя моє, Україно!
Дим пожарів твоїх
Небо світу всього застилає!
Україно,
Срібні плуги,
Серпи золоті,
Сонцем засмалені руки!
Україно,
Живий передзвоне
Молотків і сокир,
Гудків ранкових перегомоне!
Україно,
Пісне, квітко моя, Україно!
Хто вікна розбив у засніженій школі,
Де схилялись над синіми зшитками,
Як пташині лукаві голівки,
Наших діток, біляві й чорняві,
Дбало змиті голівоньки?
Хто впустив туди вітер, і холод, і смерть?
Хто проїхав брудними колесами,
Як по ніжних, гарячих тілах,

По гарячих і трепетних книгах?
Як могли не почути в ту хвилину
Тупі триумфатори,
Що на світ весь, на цілі світи, за світи
З-під коліс розтиналось прокляття
Ковалєвого сина й кріпацького сина
І тієї, що смерть поборолала
Свого слова безсмертною крицею?
Україно!
Прокляттям ти вся загриміла,
Гнівом ти вся налилась
По тонкі золочені вінця, —
І жага животворна твоя
Стала помсти святою жагою!
Ти жива, Україно моя,
Ти жива у родині великій,
У родині народів, що їх
Сила Жовтня навіки з'єднала,
Як єднає нагірні бурхливі річки
І спокійні річки степові
Море в лоні своїм незглибимім!
Ти жива в мозолястих руках трудових,
Що руками вояцькими стали,
Ти жива, бо з тобою в бою,
Всі очоливши братні народи,
Той народ, що великого Леніна дав
Людям і людству!
Ти жива, Україно моя,
Бо у гомоні вод твоїх чистих,
Бо у шелесті нив твоїх рідних
Ворогу — смерть!
Ти жива, бо в безсмертнім братапці,
Що окрилене Партії вітром,
Що осяяє Партії сонцем,
Ворогу — смерть!

Г о л о с п р о к л я т т я

Від синього неба і синіх квіток,
Від доброго серця і чистих думок,
Від поля, повитого в ранішній сон,
Як дар, як удар наш, зустріньте прокльон!

Від рук, що пручались на матернім лоні,
Від наших народжень, від наших агоній,
Від пісні, від праці, від книг, від завзяття —
Зустріньте прокляття!

Немає покари, що вам заважка,
На світі немає легкого листка,
Що б каменем вам на сумління не ліг,
Коли б хто сумління збудити в вас міг!

Немає судді, що б здолав пом'якшити
Вам вирок смертельний, поріддя несити,
Немає руки, мозолями святої,
Що вас не жадала б скарать за розбіої!

Те тіло, що впало від месницьких рук,
Здаля облітає презирливий крук.
Де крик душогуба навіки замовк,—
З огидою виє зневажливий вовк.

Земля вас не прийме в обійми святії,
Лиш вітер-могута по світу розвіє
У дебрі-пустині, на піски безводні,
Розносячи ваші останки холодні.

Від поля, від моря, від чорних могил,
Від хмари пожарів, що тьмить небосхил,
Від сиріт і вдів, від старців і калік —
Прокльон вам навік!

І я бачу її, бачу ту, кому до страдницьких ніг клали поети всього світу і всіх століть найдорожчі свої приносини. Бачу матір.

Простягала руки схудлі,
Розчесала русі кудрі,
Ой, що кучер до кучера,—
Чи то ж краса докучила?
Чи то ж літа не краснії,
Чи оченьки не яснії?
Ой не краса докучила —
Гримить-гуде за тучами,
Лле зливою злостивою
Над матір'ю над сивою.
Іди ж, синку, кудрявчику,
Кудрявчику-ласкавчику,
Тройзіллячком умиваний,
Яр-м'ятою укриваний,
Сподіваний, угріваний!
Уста стулю — мовчатиму,
Сльозу в очах держатиму,
Коня твого за поводи
Сама візьму у проводи.

Іди, іди, дитя мос,
Не вкрий себе ні плямою,
Брати стоять за брамою.
Зовуть брати — в поход іти,
В поход іти, народ вести.
Кладу тобі печать одну,
Як гнів моїх проклять, міцну:
Бий ворога не мружачись,
Усім життям напружачись,
У серце бий недоброго,

Бо роду ж ти хороброго.
Уста стулю — мовчатиму,
Сльозу в очах держатиму,
Листів твоїх чекатиму.

*І йдуть сини, несучи в грудях мате-
рине благословення,— і гуде земля —
і шумлять води — і труп ворожий сиру
землю криє — і в серці озивається
слово:*

Ти вся — жага, ти вся — горіння,
Ти — лук, стріла і тетива,
Століттям явлене видіння,
Моя зірниче світова!

Не раз таїли муку чорну
Твої затиснені уста,
Коли по воду животворну
Ти йшла, мандрівнице свята.

Як ти верталася додому
Від райдужного джерела
І на коромислі тугому
Дві кінви золоті несла,—

Напав розбійник із-за рогу,
Розбив сосуди золоті
І тіла вічно молодого
Розп'яв безсмертя на хресті.

І ти, розкинувши рамена,
Дивилась, як дітей твоїх
Орда розтоптує шалена,
І ніж раанть, і тне батіг,

Як падають доми і вежі
З блакиті гордої у прах,
Як зміями повзуть пожежі
По біло-голубих хатах,

Як від вогню чорніють вишні,
Отари й череди біжать,
І тоне світ у тьмі кромішній,
І стогне поле від проклять,—

І погляд твоїй німий, о мати,
Понад землею заgrimів,
Заглушуючи всі гармати
І всіх єднаючи синів.

І почалась велика дія,
Назнаменована пора,—
І ще немає чародія,
Ще не загострено пера,

Ще не розгорнуто сувої,
Щоб пурпурово пачертать,
Як з нелюдами у двобої
Людська зарокотала рать.

Відчувши в грудях спільну рану
І спільний бачивши пожар,
Устав пастух з Узбекистану,
Із Тули — тесля та зброяр.

Устав твій син, о рідна мати,
З синами сестер-матерів,
І на нападницькі гармати
Їх грім правдивий заgrimів.

І хоч тяжкі іще дороги
До світосаяйного кінця,—
З'єднала воля перемоги
Всі чесні голови й серця.

О, бачу я вогнем облиту
Страждущу постать на хресті,—
Та знаю: доки сонця-світу,
Не зникне правда у житті,

І вірю, нене, до загину,
Що зійде промінь у долину,
Неначе шабля золота,—
І в заповідану годину
В прозорі тишу голубину
Ти зійдеш, рідна, із хреста!

1942

Нова редакція — 1956

СТАЛІНГРАД

Колись унук, забравшись на коліпа
Дідусеві,— цікавий як дитина,—
Між сивиною знайде в нього шрам
І скаже: — Що це? — Дід одкаже: — Там,
Над Волгою, с город, що за нього
Лягло братів моїх і друзів много
І множество — тяжких дістали ран,
Щоб випростала вся країна стан,
Хребет огидний ворогу зламавши.
Дитя! Про город той пригадуї завше,
Поглянувши на цвіт, що вкруг цвіте,
Чи яблуко зірвавши золоте,

Чи вільну пісню чуючи над полем.
Як виростеш ставним і ясночолим,
Як з друзями навчатимешся ти
Із світу в світ перекидять мости,
Легкі, мов сон, виводити будови,—
Благослови за юний день чудовий,
За твоїй, за наш благоуханний сад
Наш біль, наш гнів, наш подвиг —
С т а л і н г р а д!

6 лютого 1943 р.

НА ВЛАСНИЙ ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

З кожним роком більше місця тузі
Відслоняс цей веселий день.
Перше слово — вам, далекі друзі,
Що сплили, як відгуки пісень!

Знову круг ваш сниться біля столу —
Стіл зменшився, і повужчав круг!
То ж за молодість високочолу
Тост підносить посивілий друг.

За роботу, за пташині крила,
За любов, за пахощі землі
І за ту, що всіх нас породила
І зростила в доброму теплі.

Друге слово — друзям, що сьогодні,
Як гримить і віс далина,
В світ несуть нориви благородні...
Враття! Кубок за бійців — до дна!

Хаїї палає кров'ю, не плакатом,
Наша віра в переможну мить!
Слава славна льотчикам крилатим
І піхоті, що вмира, щоб жити!

Слава славна трударям, що в полі,
В темних руднях і серед пустинь,
На сплетіннях залізничних колій
Здобувають світлу далечінь!

Слава всім на суходолі й морі,
Що в братанні процвіли людським,
Слава й тишині лабораторій,
Що кріплять війни святої грім!

Слава вам, брати мої поети,
В кого серце вірне, як струна!
Де б ви не були — зо мною п'єте
Чару цю сьогодні ви до дна!

Третє слово промовляю нині
Я за ту, що з нею вік пройшов...
Пиймо ж за здоров'я господині,
За дружини дружбу і любов!

Скоро край і п'ятому десятку,
І юнацький пал не до лица...
Але так хотілось би — спочатку
І — признатись щиро — без кінця!

19 березня 1943 р.

ЛЕНІНГРАД

М. Тихонову

Я пам'ятаю величавий
І неповторюваний сон —
Канали, арки, архітрави,
Високі лінії колон,

І бронзу вершника живого
На грізно здибленим коні,
І Вас, такого молодого,
У дружній, синій тишині.

Ви Батюшкова нам читали
Напівзабуті сторінки,
Що животворно оживали
З-під чудодійної руки.

І молодість у них кипіла,
Що не зів'януть їй повік,—
А ленінградська ніч стокрила
Плила, як зоряний потік.

І знали ми, що на граніті,
Край петербурзької води,
Сплели, як золотисті ниті,
Шевченко з Пушкіним сліди.

Та Ленінграда блиск і слава
Без міри, без кінця зросли
У стисках чорного удава,
У муках голоду і мли.

Як ворог підповзав змією,
Народній втілювали гнів
Бійці — герої епопеї,
Поети — в лавах вояків.

Як вітер ночі крижапої
Псалом над мертвими читав,—
Коваль, що виріс над Невою,
Невтомно день і ніч кував.

І сталось: прорвана блокада!
Ступивши на безсмертя путь,
Безсмертні діти Ленінграда
Тропою Леніна ідуть.

І над священною рікою,
Як море, плещеться зоря,
І пісні Пушкіна сестрою
Воскресла пісня Кобзаря.

1943

НАПИС

В моїм будиночку, в зеленім Ірпені,
Була поліція. Запроданці брудні
Творили над людьми нелюдську тут розправу,
Все глибше грузнучи в липучу твань криваву.
Їх пан в Німеччині, що хтів би цілий світ
Загородить в один колючий, ржавий дріт,
Навчив і посіпак,— тож круг мого саду
Колючу і вони поставили ограду.

Як спомин про страшні, про зловорожі дні,
Не стерто напису у мене на стіні:
«Такого-то числа такого-то убито...»
Яку трагедію в тім написі відбито,
Хто був незнаний той, чи написав він сам,
На страту ідучи, прощавшись з життям,
Ту епітафію, чи друг його й товариш,—
Не знати. Та ножем страшніше не удариш
У серце, як отим незграбним олівцем
Мене уражено! —

Ми тончемо й женею
Сьогодні зграю злу. Услід за хазяями
Втікають зрадники гарячими шляхами
У прірву, де їх жде заслужений кінець.
А невідомий той — можливо, що боєць,
Вояк заслужений чи, може, комсомолец
З ірпінських затишків чи київських околиць —
В могилі десь лежить, і квітка польова
Могилу золотом пахучим обвива...
Спи, брате дорогий, товаришу і сину!
Безсмертен будеш ти, бо вмер за Україну.
Твій напис глибоко ми в серці бережемо,
Катів караючи залізом і вогнем!
На нашій вулиці настало, друже, свято!
Знов будемо ми свої сад ретельно доглядати,
Жита посіємо по рідних облогах,
І, твої шануючи безвісний, скромний прах,
Дерева молоді на цій землі посадимо,
І обів'ємо дім веселим виноградом!

*8 вересня 1944 р.,
Ірпін*

МЕДИТАЦІЯ

Із бідне серце моє закрадається вечір покволоом,
Тихо в серці, і жаль мепі світу, і дня мені жаль,
Ніби марно пройшов я, співаючи,

горами й долом,
Повз веселі гаї, мимо темних, як тучі, проваль.

Друже мій, ще не знаю, якії ти з лица
і па ім'я,

Молоденький мандрівче,
що тільки-но рушив у путь!

Знай — я пізно збагнув це! —
що кожпа хвилина — це сім'я,
Із якого й квітки, і зілля зловорожі ростуть.

Добрим паростам ти віддавай і любов, і увагу,
Без жалю викорчовуй лихийї

та отруйний бур'ян,
Чисту воду люби, що гарячу вдовольнює спрагу,
І серця, що минають дорого образ і оман.

Кожна хмарка й травинка,
у зорі відбиті твоєму,—

Тільки раз тобі послані, вдруге не буде таких!
Звуків. ліпій та барв ми довіку назад

не вернемо,
Тож не думай ніколи: багато ще стрінеться їх!

Маю жаль я за всім, що плило біля мене
й круг мене,

За всіма, що любили мене і кого я любив.

Знай, що в світі найтяжче —
це серце носити студене!

Краще вже хай шалене,
повите у піжність і гнів!

Оглянуся назад —

ледве видно в туманах стежину,
А прислухаюсь—ледве якісь там ячать голоси...
Милий сину!

Коли я цю землю хвилину покину,—
Мій недоспів візьми і, як пісню, його понеси!

*11 вересня 1944 р.,
Ірпінь*

* * *

Ніколи я не знав, що так люблю —
До болю, до смертельного жалю —
Понад Дніпром сріблісті верболози,
Березу, що прозорі ронить сльози
На тиху, присмирнілу мураву,
Бур'ян в напівзасипанім рову,
Де часом вальдшнеп, поетична птиця,
Між листям жовтим від стрільця таїться.

Ніколи я не знав, як тяжко жить
Без солов'я, що в пісні аж тремтить
Тільцем своїм маленьким і гарячим...
(Коли таке ми раз в житті побачим,
Як бачив я в ліщині, при горі,
Насупроти рожевої зорі,
Над рідним ставом,— ніжної отрути
Ніколи нам, довіку не забути!)

Ніколи я не знав, що малюки,
Вітаючи нас помахом руки,
Коли наш поїзд між полями лине,
Дарують неоцінні пам перлини,
Які ревниво треба берегти.

Чужі перетинаючи мости,
Милуючися пишними містами,
На площі, що розквітли прапорами
І головами людськими киплять,
Я голосу не можу відігнать
Єдиного, що зве мене і кличе,
І заглядаєш ти мені у вічі,
І я руками тінь твою ловлю.

Ніколи я не знав, що так люблю.

21 жовтня 1945 р.

СИНОВІ

Ти був іще малий котигорошок,
Така собі одна із людських мошок,
Що виповзли на сонце, бо весна
Тепло лила із келиха без дна,
І щось собі блаженно лепетали,—
І от тебе розумники спитали
(Можливо, й сам слова сказав я ті):
Чим хочеш бути, хлопчику, в житті?

Серйозний, як усі котигорошки,
Ти на питання це подумав трошки
І відповів: л ю д и н о ю.— Дитя!
Благословляючи твоє життя,
У трудну виряджаючи дорогу,
Яку пораду чи пересторогу
Я крапцу дам, ніж дав собі ти сам?

Будь вірним слову, що усім словам
Із ним одним ніколи не зрівняться!
Хай веселять тебе любов і праця,
Хай дружби непогасної крило
Гірке від тебе відганяє зло,
І хай у час останній свій про сина
Спокійно я подумаю: л ю д и н а!

21 жовтня 1945 р.

ВЕРБОВА ГІЛКА

Вербова гілка зацвіла
У мене на столі
Як символ сонця і тепла,
Ще схованих в імлі,

Як знак зеленої весни,
Котра ще вдалині,
Як знак, що щастя сад рясний
Даровано мені.

Вербова гілка на столі
У мене розцвіла...
Прилинуть, серце, журавлі,
А в них на кожному крилі —
Дар сонця і тепла!

*13 лютого 1946 р.
Київ*

ЯНКА КУПАЛА

Хто знав його — ніколи не забуде
Очей його людської теплоти;
Він рицар був високої мети,
Він ворог був лукавства і облуди.

Він мови білоруської гранив
Ясний алмаз любовно і дбайливо,
Братам-пародам появивши диво
Так, як Шевченко наш колись явив.

Він нас учив найглибше поважати
Святиню роботящої руки,—
І увійшов наш Янка у віки
Як образ Білорусії крилатий.

*28 січня 1947 р.,
Москва*

НЕЗАБУТНЄ

В ряснім саду щаслива мати,
У полі пишному сини
Щороку будуть споминати
Той цвіт єдиної весни.

Нічний пригадую я Київ,
Коли жадана новина
Про день остапній лиходіїв
Серця сп'янила нам до дна.

Кричали друзі незнайомі
Слова вітання в темноту,
І ніч світила в кожному домі
Нам щастя лампу золоту,

І в небо зносились салюти
Із серць піднесених людських,
І про хвилину цю забути
Лише б мертворожденний міг!

А горда пісня прославляла
Денними чарами вночі
І наші радісні орала,
І наші месницькі мечі.

І не було можливо спати —
Ява перемагала сні...
В ряснім саду щаслива мати,
У полі пишному сини!

7 травня 1947 р.

ПО ДОЩІ

... И жизнь, и слезы, и любовь.

А. С. ПУШКИН

Вночі хороший дощ ясний
Послав нам щедрю благостиню,
І в пісні ранішній пташиній —
Душа щасливої веспи.

О, як пили поля жагучі
Вологу свіжу і живу!
І сам я схожий на траву,
Що ловить радощі із тучі.

Весела пісне, оживай!
Стань, думко, дією і словом!
Дощем обсипаний перловим,
Ланами лине урожай.

Іде по воду молодиця,
За нею тюпає хлоп'я...
О земле, радосте моя,
Дитячі і жіночі лиця!

О свіжий шелесте дібров,
Розмово одуда й зозулі,
О дні мої неперебулі,
Життя, і сльози, і любов!

*19 травня 1947 р.,
Ірпінь*

ЯБЛУНЬКА-МАТИ

Дружині

Полий цю яблуню — адже вона
Із яблучками! — Словом цим до дна
Відкрила душу всю моя дружина.
Ця яблунька, насправді, вагітна,
І кожне в неї яблучко — дитина!

Ця яблунька — життя моє й твоє,
Ця — наша віра, втілена у сні...
Нехай же сад всесвітній устас
Там, де ридала мати на руїні!

26 травня 1947 р.

ОДУЖАННЯ

Весна й зима на терезах
Або на гоїдалці примхливій...
То сірим снігом критий дах,
То в дощовому переліві.

Дивлюсь, ще кволий, у вікно:
Як тепло люди метушаться!
Мов підкріплює вино,
По жилах міста ллється праця.

О дзвоне крапель весняних,
О брость набрякла на деревах!
Хіба ж не треба рук моїх
Для виросту садів вишневих?

Хіба моїх не треба слів,
Палких, немов мушкетний порох,
Серед бійців і ковалів,
Серед одважних і бадьорих?

О сонце в сивому плащі,
О праці славної вітрило,
О творчі райдужні дощі,
О всеосяжна людська сило!

1941—1947

ДВІ СИЛИ

Дві сили на землі: одна зорить в минуле,
Їй рабство — п'єдестал, брехня — підпора їй,
А перед другою — пісень всесвітніх гули,
Сади майбутнього і творчості прибій.

Одна — це гніт і кров, це визиск і неволя,
Продажа й купля це, омана, смерть і тлін,
А друга — чесний труд у дружбі світлочолії,
Горіння сміливе і сяйво верховин.

Одна — це та, що світ ще вчора багрянела,
Це — глум напасників, це — зрадницька війна.
За вільність і за мир повстала друга сила,
Хвилини кожної росте й росте вона.

Одна, для чорних діл розщеплюючи атом,
В руїни все живе жадає обернуть,
А думка другої труда свого святом
В безмір'я осяйне освітлює нам путь.

Вам, палії війни, не видно ще й сьогодні,
Що правди нашої нікому не здолать?
Збагніть: самі собі копаєте безодню
Ви, ополчаючись на трудівницьку рать!

Безсила клевета і марний шип зміїний!
Ви грому хочете? На вас ударить грім!
Ми — світу молодість, ми — правота людини,
Єдине серце в нас і прапор наш єдиний,
І слово Комунізм написане на нім!

1947

МОЯ МОСКВА

Буваючи в Москві, усім нам рідній,
Виконую я завжди дорогий
Для мене звичай.

Чи зима бринить
На білих струнах серед вулиць тих,
Де Пушкін, Грибоедов і Толстой
Колись ходили, чи весна жагуча
В Сокольниках, в Ізмайловськiм гаю
І на Тверськiм бульварі пропливає
Човенцем молодості легкокрилим,
Чи літо пригорщами розсипає
Тепло на плечі молодим москвичкам,
Чи осiнь свiй янтарний корабель
Веде по синяві Москви-ріки,—
Іду неспiшно я на Красну площу.

Шумлять автомобілі, люд кипить.
Галки й граки в повітрі в'ються чорно,—
І от вони, ті стiни, що не раз
Протистояли зловорожим хвилям,
І от та вежа, із якої дзвін
На цілий світ, як слово правди, дзвонить!
І от ялини, що стоять на варті
Священних урн, де сховано останки
Синів народу, вірних до кінця!
І от єдиний в світі Мавзолей,
Де прах того, хто повернув усе
Життя людське на шлях, не знаний дотл,
Народів генiй втіливши в собі!
І от він, Кремль, отчизни вічна слава,
Отчизни гордість, що із тьми віків
Зорею непогасною сіяє,
Відкiль розходитьс'я живе проміння

На села всі, на селища й міста
І всі серця окрилює людські
На лет відважний в неосяжне щастя...
Моя Москва! Мій Кремль! Мос життя!

*17 червня 1947 р.,
Ірпінь*

СОФІЯ

Тут давня дружба зріс й пламеніє,
Її піяким бурям не згасить,
Ті пропесла крізь чорний сон століть
Свічу свободи й вірності, Софіє!

Страшний був час: тебе удави-змії
Хотіли в хижих кільцях задавить,
Твої троянди і твою блакить
Сквернили черви зради й тиранії.

Але чи то ж Болгарія була?
Хіба народ ваш на народ вела .
Та пісня, що підносив Христо Ботев?

Ні! І в найтяжчий, у рішучий час
Братерські руки простягли до нас
Палкі ряди болгарських патріотів.

1947 р.

III

1948—1964

МОСТИ

Я бачив міст в землі Чехословадській:
Через ріку прославсь він, що недавно
В своїм погожім лоні відбивала
Пожежу небувалої війни.
Народу там радянського сини
Із Чехії й Словакії синами
Боролися проти тупої сили,
Що хтіла Прагу золоту залить
Німою ніччю й крові чорнотою
І закувати братську Братіславу.
Стрункий той міст переїздив я тихо
З товаришамп. Враз один із них,
Підвівши руку, показав мені
Таблицю й напис: *Спорудили міст
З наказу Конєва бійці радянські.*
А нижче — місяця число і рік.
Ми далі їхали, але ще довго
Стояв мені той напис ув очах,
Стоїть і досі, і гаряча хвиля
Мені ще й досі серце заливає.

Переїздив я через вільну Віслу,
Що страдниці Варшаві обмиває
Криваві рани. Знову міст пирокий,
Радянськими збудований руками,—

Руками тих, що в бойовім диму,
В ім'я нового світла над землею,
В ім'я народу і народів братства
Вершили тут свій вікопомний подвиг
І визволення прапор піднесли
Над змученою польською землею.

Автомобілі бігли по мосту,
Сміялись люди, цокотіли коні,
Округлі хмари танули на сонці,
І нам назустріч юнаки й дівчата,
Гостей радянських враз пізнаючи,
Очіма ясно-синіми блищали
І усміхались на привіту знак.

Це ж туляки, костромичі, кияни,
Рязанські теслі, ковалі з Уралу,
Азербайджанець, білорус, таджик,
Тримаючи наготові зброю,
Цей міст мостили, — щоб не королі,
Не біскупи і не магнати пишні,
Півлежачи в золочених каретах,
Цей міст переїздили — і простолюди
Топтали кіньми, — ні! цей міст прославсь
Для тих, що на руїнах самовластя
Будову щастя виведуть міцну!

Я згадую мости ці зарубіжні,
Що прокладав мій брат, мій син, мій друг,
Я думаю про рідної Москви
Мости камінні, гордість і окрасу,
Де люди всіх країв незмірних наших
Проходять, опромінені Кремлем,
Я думаю, як київський наш міст
Крізь бурю люди наші прокладали

Край того місця, де фашист кривавий
Зірвав прекрасний Ланцюговий міст,—
І горда думка пронизує мене:
Так, ми мости будуємо у світі —
Ми, днів нових бійці і теслярі,
Каменярі грядущої комуни,—
Щоб друзі тими їздили мостами,
Щоб брат до брата броду-переходу
У ріках бурноплинних не шукав,
Щоб наша сила в єдності міцніла!

Та горе тим, хто, зброю потайну
Ховаючи, як злодій, під полою,
Дерзне ступити на мости священні!
Коли грабіжники та палії,
За морем-океаном згуртувавшись,
Як прапор, знявши клевету на нас
І брязкаючи доларом кривавим,
Супроти нас у хижий рушать похід,
Коли їх слуги, плазуни зрадливі,
Підіймуть руки на всесвітню правду,
На дружбу нашу чисту,— горе їм!
Ізнову всі радянські теслярі
Бійцями встануть, і нога, що ступить
На міст наш вільний, ступить на вогонь,
І в уготовану самим же ним
Безодню чорну упаде наш ворог.
Смерть несучи, він сам зустріне смерть!

Хвала ж бійцям і теслям! Вічна слава
Народові, трудівнику й герою,
Що мостить міст в майбутнє золотий,
Безсмертна слава Партії великій,
Братерству й дружбі непогасна слава!

14 січня 1948 р.

ЛІС

П. Погребняку

Ліс, або, як серби кажуть, шума,—
Це не просто сосни та дуби:
Не одна там народилась дума,
Повна щастя, ніжності, журби.

Він співа то грізно, то шовково,
Як морська безсмертна глибина,—
Не одно ж там розцвілося слово,
Запалала пісня не одна.

Гомонить він з вечора до рання,
Незглибимий, як людське життя.
Не одно там виникло кохання,
Не одно змужніло там дитя.

Як війна крилом своїм багряним
Отінила злото наших нив,—
Він давав притулок партизанам,
Він бійців пораних живив.

З хмарами він дружбу вічну має,
Приятель дощам він голубим,—
І в пшеничнім пишнім урожаї
Лісовий таїться сизий дим.

Той, хто любить паростки кленові,
Хто діброви молоді ростить,
Сам достоїн людської любові,
Бо живе й працює — для століть!

*11 липня 1948 р.,
Ірпінь*

ГОЛУБИ НАД МОСКВОЮ

Росте Москва, дивує очі.
Я встав. Підходжу до вікна.
У ранній тишині пророчій
Уже прокинулась вона.

Труда підносяться хороми
Крізь подосвітній сизий дим,
І сила, що не знає втоми,
Потоком двигас людським.

А над покрівель ряснотою,
Над переливами садів
Знялися зграєю легкою
Ілаточки білих голубів.

Кружляють, мають, і зникають,
І в'ються знову, ніби спіг,
І юні очі проводжають
Крилатих любленців своїх,

І кличе синява жадана,
І хоче гроно птиць ясне
Догнати тінь аероплана,
Але ніяк не дожене.

29 липня 1948 р.

НАЩАДОК

Може, я записую останні
Сторінки у зошиті своїм,—
А десь близько, в білій тиші ранній,
Хлопчєня із чубчиком льняним,

Тільки що навчившись говорити,
Підбира, ласкаве і сердите,
Перші пари непокірних рим.

Світ навколо хвилями ясними
Б'є у невідомі береги,—
А в хлопчині серце невситиме,
Повен розум чистої жаги,
Все ж то хоче знати, обійняти...
І в поля від батьківської хати
В'ється слід маленької ноги.

Бачить хлопчик, як людська робота
Сходить ще невиданим зелом,
Мову людську і пісні він потай
Слухає з наморщеним чолом —
І співа дедалі сміливіше...
Не мого він зошита допише,—
Свій почне новим своїм пером!

4 вересня 1948 р.

КОМСОМОЛ

Мої ровесники цього не знали слова.
Над узголів'ям їх, як пісня колискова,
Стояла темрява. Струснувши давній прах,
Родився Комсомол у битвах, у трудах.

Навколо Леніна свої створивши лави.
Непереможно йде він у промінні слави,—
І в дійсність радісну, як юність і любов,
Він учнем Партії коханим увійшов.

Він гартувавсь, мов сталь,—
і прагнуть наші діти,
Як Зоя, як Олег, боротися і жити,
І сивий ветеран пове життя своє
Та власну молодість у внуках пізнає.

Привіт вам, юнаки й дівчата ясночолі!
Хто в комунізмі світ
господарем ввійде,
Той слово радісне у споминах найде
І скаже з гордістю:
я був у Комсомолі!

1948

ПУШКІНУ

Ти пам'ятник собі воздвиг нерукотворний,
І нічиїм його не зруйнують рукам.
Тропи ніякий плуг до тебе не загорне,
Йї народ вартує сам.

Ти був супутником суворим подорожнім,
Що клали крізь терни путі в життя нове,
А нині у селі і в місті нашім кожному
Твоє Михайловське живе.

Я бачив твій портрет у друга-вірменина,
Із уст якутових я чув твої слова,
І в'є тобі вінок Радянська Україна,
В братерській вольності жива.

З Тверського руку ти простер у синій Канів,
Пишаємося ми співцями обома,
І щоб затьмити вас,— нема таких туманів!..
Хай сяє сонце, згине тьма!

20 квітня 1949 р.

НА АЙ-ПЕТРІ

1

Дорога вита. Скелі й петрі.
Невірне світло жовтих фар.
І от на висоті Ай-Петрі
Ми опинились — вище хмар.

Вже смеркло. Захід згас багрянний,
Могилу тіні повили.
У тій могилі партизани
Останній спочив свій знайшли.

Їм довелось життя зложити
За вільний, за радянський Крим,
Чиясь рука нагірні квіти
Поклала в узголів'я їм.

І під нетесаним гранітом
Вони лежать — сім'я одна,
І сяють зорями над світом
Їх непогасні імена.

Тихий вогник. Чорні силуети
 Чотирьох людей у темноті.
 Хто ви? Як ви зветесь? Як живете?
 По якій стулаєте путі?

«Це мисливці,— нам шофер промовив,—
 На Ай-Петрі будуть почувать:
 Час тепер перепелиних ловів». —
 «А куди ж перепели летять?»

«З України рідної за море...» —
 «Емігрують?» — «Вернуться вони,
 Як оці, тепер замовклі, гори
 Загримлять потоками весни».

Гріс нас далеке трепетання
 Вогника серед гірських узбіч...
 Ох, які ж, мабуть, оповідання
 Слухатиме ця осіння ніч!..

Битим шляхом та крутим
 Підіймалась колись на Ай-Петрі
 Дівчина з серцем гарячим,
 Ніжним, як шелест весняний в гаю,
 Сильним, мов криця незламна.
 Тут, на узгір'ї, знайшла вона десь
 Непоказну, невелику рослину,
 І назву латинську її — saxifraga —
 Переклала на мову батьків.
 І сама ж ти достойна була,

Дівчино горда,
що стала взірцем для поетів,
Назви тієї. Ти йшла проти бурі,
Мірялась силою з нею,
Проти надії надіялась ти,
Тож годиться й тебе, непоклінну,
Слово твоє, що міцніше за крицю,
Називать — Л о м и к а м і н ь!

*Вересень, 1949 р.,
Харакс*

НЕЗГАСНА ЗОРЯ

Зоря моя вечірня простилає
Останні смуги на хисткій воді.
Стихає річ, — та співи молоді
Ростуть, як паруси на небокраї.

Птахи, птахи! Які невтомні зграї
Летять над морем! Тіні їх бліді —
Мої слова, що змовкнуть лиш тоді,
Як вічна ніч перо моє зламає.

Радій же, серце! До останку пий
Життя людського пінистий напій,
Палай з людьми жагою однією —

І знай: зоря незгасна світова,
Все ширячи проміння над землею,
Усю мою Вітчизну повива.

*Вересень, 1949 р.,
Харакс*

ЗА МИР

За мир у всьому світі —
Це значить: за народ,
За колоски налиті,
За шум весняних вод!

За мир у всьому світі —
Це значить: за життя,
За руки працьовиті,
За матір і дитя!

За мир у світі всьому —
Це значить: проти тих,
Хто в горі вселюдському
Прибутків жде нових.

За мир у світі всьому —
Це за братерство клич,
За те, щоб дню ясному
Навік збороти ніч.

За мир у всьому світі —
Це за пісні й поля,
Що правдою повиті,
Як голос із Кремля!

*1949 р.,
Москва*

ЗУСТРІЧ У НИЖНЬОМУ

Праздникам праздник и торжество
есть из торжеств! В три часа ночи
приехал Михайло Семенович Щеп-
кин.

*Запис Шевченка в Щоденнику
24 грудня 1857 р., коли до поета,
що вертався з заслання, приїхав
и Нижній Новгород із Москви
Щепкін.*

В диму грудневого бурана
Живлющий промінь запалав,
І знову юність нездоланна
Простерла щедрий свіії рукав...
Там Олександр колись Івана ¹
В селі Михайловськім стрічав.

Замети, як вовки, стояли,
І сніговий курився прах,—
Та колокольчик небывалый
Зненацька задзвенів в ушах,
І дні ліцейські засіяли
У непогасних двох серцях.

Тепер у Нижнім під'яремнім
Спахнула вольності свіча,
Тарас — під «наглядом таємним»,
Під свистом царського бича —
Щасливим голосом суремним
Михайіла Щепкіна стріча.

Два кріпаки... Один ще вчора
Микколи Палкіна солдат...
І обійма поет актора,

¹ Пушкін — Пуштина.— М. Р.

Як батька син, як брата брат,
І зріє віра неозора,
Що згине враг і супостат.

Лунають наддніпрянські співи,
Зозуля золото кує,
Життя віщуючи щасливе,
Що за крайнебом устає,
І декабристів Щепкін сивий
У «Неофітах» пізнає.

Які шляхи, які дороги,
І скільки крові й сліз кипить,—
Та царські упадуть чертоги,
І правда кривду спопелить,
Коли навчиться люд убогий
Громадою обух сталить!

Ім, віщим, видиться незримо
Крізь даль засніжених долин,
І поміж стінами німими
Іскандерів лунає «Дзвіп»,
І за столом сидять із пими
Безсмертні Гоголь і Щедрін.

1949

МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА

Її зорею називали,
Ясною зіркою... Вона
І справді трепетно-ясна
Була, як зірка. Нездужалий,
Упалий духом, в ній ловив
Далеких відсвіти вогнів,

І в чистій муці Харитини ¹,
У Лимерівниних сльозах ²
Черпав снагу верстати шлях,
Змагання за права людини,
За волі помах соколиний,
Що людям снівся у віках.

Вогнем, жагою, пориванням
Вона серця палила всім,
Страждання граючи, стражданням
Сама була вона живим,
І руки Чехова й Толстого
Благословляли їй дорогу,
І Мирний голову клонив
Благоговійно перед нею,
І Лисенко її любив
Співучо-ніжною душею,
І невідомі глядачі —
Студентство, молодь, як годиться —
Біля театру, уночі
В її впрягались колісницю.
Коли ж веселоців струмок
Круг неї завивався струнко
І брязкіт срібних підківок
Жартливу нам являв Цвіркушку ³,—
О, як же молоділи всі,
Легкій дивуючи красі!

Минулося... Невже минулось,
Просяяло і відцвіло?
Ні! У безсмертя обернулось
Те, що безсмертям і було,

¹ «Наймичка» — Карпенка-Карого. — М. Р.

² «Лимерівна» — Панаса Мирного. — М. Р.

³ «Горноморці» — Лисенка й Старицького. — М. Р.

І серед вільного народу,
Що гідно шану їй воздав,
В сто крат ясніше з небозводу
Твій, зоре, промінь запалав,
І на новій, радянській сцені,
Де правда крила простягла,
Витає неув'ядний геній
Тії, що правду нам несла.
І хай твій прах у гробі тліє,—
Нетлінне сяйво золоте...
Круг Заньковецької Марії
Сузір'я юності цвіте.

1949

* * *

Не бійся смутку, що пливе
З великої любові,
Ні вітру, що у серці рве
Всі струни співакові,

Не бійся сліз, коли вони,
Як молодість, гарячі;
Не бійсь, як ворон восени
Над жовтим листям кряче,—

Із смутку проліски зростуть
На весняній поляні,
У струнах серця розцвітуть
Мелодії неznані,

І сльози, як прийде пора,
Заквітнуть урожаєм,
І ворон сонячно загра
Над березневим гаєм.

1949

ВЕСНА ЛЮДСЬКОСТІ

Ізнов весна, знов жайворонки в полі,—
А з кожною весною ближче нам
До того, що ми звемо майбуттям,—
До свята серця, розуму і волі.

Берези й клени, ще недавно голі,
Стоять, зеленим маючи гіллям,
Зелена рунь, на радість сіячам,
Вздовж залізничних веселиться колії.

Стрункі дівчата в одягах легких
Перлово-ніжний розсипають сміх,
Як пісні, все віддаючи роботі.

Сьогодні груша розцвіла рясна,
І в веснянім я чую повороті:
Іде, надходить людськості весна!

1950

САКСАГАНСЬКИЙ

Молодість мою гарячу
Знов перед собою бачу,
Юні сльози, юний сміх,
Що не знати більше їх.

В театральнім темнім залі
Нам сяли ясні далі,
Відкривав їх чарівник,
Що від нас пішов навік.

Син орлиної родини,
Син великої України.
Всі серця він чарував,
Як веснянії подих трав.

Чи в одежі Копачевій ¹,
Чи при шаблі Карасевій ²,
Чи в Тараса жупані ³ —
Серце він живив мені.

Захват наш — високий подив —
Серце наше благородив.
Він, Іван, у «Суєті»
Сіяв мислі золоті

Про мистецтво для народу,
Про високу нагороду,
Що мистецтво тим несе,
Хто йому віддасть усе.

¹ «Сто тисяч» — Карпенка-Карого. — М. Р.

² «Запорожець за Дунаєм» — Гулака-Артемовського. — М. Р.

³ «Бондарівна» — Карпенка-Карого. — М. Р.

Він дожив до днів щасливих,
Що по наших ходять нивах,
І народ йому воздав
Світлу славу серед слав!

Він погас, як вечір гасне,
Але образ той прекрасний
Збережу довіку я —
Саксаганського ім'я.

1950

МАЯКОВСЬКИЙ

Його ході розмашисто-широкій
І розмах слів його відповідав;
Увесь він був — як весняний неспокій,
Як весняні потоки буйних трав.

Високому відповідали зросту
Високого напруження діла,—
І з тимчасових ніби «Вікон Роста»
Століть грядущих далечінь росла.

Він ненавидів, бо умів любити,
Як мало хто уміє з нас любить,
Він зневажав усе гладке і сите,
Бо в серці мав незмірну ненасить.

Його рядки, немов бичі свистючі,
Пекли їй разили, щоб навік збороть,
Проти ворожої ставав він тучі,
Бо знав, що клас і він — єдина плоть.

Коли тепер несуть радіограми
З-за океану злісну клевету,—
Ми знаємо, що Маяковський з нами
За нашу мирну бореться мету.

І недарма в країнах зарубіжних,
Де наші друзі і брати живуть,
Без марних слів і компліментів ніжних
Його поети вчителем зовуть.

Він був і є, він с і завжди буде,
Він з нами на риштованнях будов.
Як вітер, увіходять в наші груди
Його ненависть і його любов.

1950

ДРУЗЬЯМ У ВСЬОМУ СВІТІ

Я руку подаю через моря і гори
Усім, хто камінь б'є, хто землю ревно оре,
Хто вугіль добува і зеленить поля,
Усім, чиїм трудом овіяна земля.

В жагучій Афріці, на Кубі й на Цейлоні,
У тундрах ягельних, на синяві солоній,
В степах розпечених, де склитися саксаул,
Братерських голосів я чую перегул.

Я чую дзвін сердець, на всій землі єдиний,
Я бачу світлий зір незламної людини,—
І ллються поклики все далі, вглиб і вшир:
«Геть, привиде війни! Хай славен буде мир!»

Я руку подаю братам і сестрам простим,
Я певен, що у них не був би я лиш гостем,
Що кожній матері там рідний, ніби син,
Землі Радянської боєць-громадянин.

Я руку подаю земній сім'ї єдиній...
А тим, хто пазури на світ простяг звірині,
Хто, в кров обагрений, по кров нову іде,
Свинцем розтопленим прокляття хай паде!

1950

ДРУЖБА НАРОДІВ

Дружба народів — не просто слова,
Дружба народів — це правда жива,
Колос на ниві і діти щасливі,
Сила людська в весняному розливі.

Дружба народів — це злагода й мир,
Це горизонтів невиданих шир,
Пісня дівоча в гурті молодому,
Сад-виноград біля отчого дому.

Дружба народів — це сяйво зорі,
Що виглядають усі трударі,
Подих зеленого, вільного моря,
Книги безстрашні і далі прозорі.

Дружба народів — братерські столи,
Де на бенкет звідусюди прийшли
Люди трудящі єдиної волі,
Воїни правди, бійці ясноголі.

Дружба народів — це Леніна клич,
Сонце незгасне над тьмою сторіч,
Дощ благодатний у срібній одежі,
Дзвін опівнічний з Кремлівської вежі.

1951

ПІЗНІ СОЛОВ'І

Уже весна відсвяткувала
Свої вишневі весілля,
Уже до літнього причала
Пливе запліднена земля,

Вже колос виник на ячмені,
Отож, здавалось би, пора
Пісні покинути шалені,
Як мудрість каже пам стара,

Вже підростуть небавом діти,
І їм наступної весни
Самим співати і любити
Серед рясної гущини,—

Проте в сріблистім верболозі,
Таємні спільники мої,
Не підкоривши серця прозі,
Співають пізні солов'ї.

1951

ТОВАРИШЕВІ ПО ПЕРУ

Коли життя ти не учасник,
А тільки свідок віддаля,—
Дарма чекатиме прекрасних
Від тебе подвигів земля.

Твої слова, не вмиті потом
Непогамовного труда,
Пролинуть непотрібним льотом,
Не залишаючи сліда.

Не допоможе ані рима,
Ані метафора складна:
Поезія — це праця зрима,
Це думки смілої весна.

Як хочеш від людей шаноби,
Любов і гнів бери у путь,
А то лиш допотопні сноби
Твою поезію приймуть.

Коли слова для тебе — грище,
Звукосполучення пове,—
Тебе народ, суддя найвищій,
Марнописателем назве.

1951

ТИХО

Я так давно не чув, як перепел вночі
Запідпадьомкас, як в лузі деркачі
Охриплим голосом задеркотять жагуче.
Ти — вперше чуєш це, маленький мій унуче,
Що довго так не спиш, дивуючи з життя.

Люби його, люби, як я любив, дитя,
Як знову я ладен — і можу ще любити!
Перед тобою світ — великий том розкритий,
І перші букви в нім тобі лише дались...
Що ж! Ті, що я не знав, спізнаєш ти колись!

1951

ЧУВАСЬКИМ ВИШИВАЛЬНИЦЯМ

Рукам, що цей узор любовно вишивали,
Серцям, що билися, немов одно, над ним,
Пісням, що мовою чуваською лунали,
Як сестри всіх пісень у хорі трудовім,

Спасибі хай летить над Волгу повноводу,
До піль оновлених і до лісів нових.
Народу вільному до вільного народу
Так легко промовлять, хоч різні мови в них!

Чувашки! Чи ж давно одежею рабині,
Неначе путами, ви спутані були?
На весь квітучий зріст ви випростались нині,
Пішли просторами, де матері не йшли.

Там, де невільниці собі сліпили очі
При світлі каганця убогим і чаднім,
Де спини гнулися ще змолоду жіночі,
І розум тьмарився, і в хаті слався дим,—

Дорога стелеться, ясна і безупинна,
Шляхів заказаних у праці вам нема,
І жінка звільнена — не «слабша половина»! —
Біля державного стоїть вона керма.

Спасибі ж, руки, вам за взори ці квітучі,
За дар, що ви мені прислали здалеки!..
Хай пісня, що я склав на придніпрянській кручі,
Простягнеться до вас, як братній стиск руки!

16 червня 1952 р.

* * *

Коли тривоги життєвої
Тебе підхопить вітер злий,
По вінця сили трудової
У серце стомлене налий.

Нехай не виє самотина,
Як чорний пес за ворітьми!
Скажи крізь муку: я людина!
Зрадій крізь горе: я з людьми!

20 вересня 1952 р.

НОВІ ЛЮДИ

Я знаю льотчика — це приклад не єдиний —
Що любить пристрасно — і як знавець! —
картини.

Аби лише землі торкнувся льотчик цей,
Як поспіша мерщій до любих галерей.
Людина скромна ця і почувать готова
У залі Рєпіна — в скарбниці Третьякова.

Десь під Москвою є, здається, машиніст,
Що до селекції з юнацтва має хист
І, вільні всі часи віддаючи бузкові,
Терпіння сповненим, уміння та любові,
Такі викохує невидані сорти,
Що думаєш: невже можливо так цвісти?

Житомирщини люд жіночу має ланку,
Що, вийшовши на льон весною, на світанку,
Такі виспіває частушки та пісні,
Що жайворонок їм дивує в вишині.
Недавно в сяєві, в огнях лункої зали
Киян льонарки ті чудесні чарували.

Коли борці за мир зібралися в Москві,
Ряди єднаючи гарячі трудові,
То славний робітник московського заводу
Такі слова сказав від імені народу,
Що мертвий би від них, здавалося, воскрес, —
І їм, підвівшись, аплодував конгрес.

Є жінка, що її ми зємо ніжно: Паша.
Стернича трактора, законна гордість наша,
Такою книжкою озвалася вона,
Що чесні всі серця зворушує до дна,

І пишуть їй листи, захоплені та піжні,
І в неї учаться подружки зарубіжні.

В змаганні братському, у гуртовім труді,
Під сонцем Партії старі і молоді
Вершать такі діла на нивах і заводах,
Що ранку світлого ми чуємо в них подих,
Що сяйво все ясніш палає угорі
Комуністичної прекрасної зорі.

1952

ВИЗНАЧЕННЯ ПОЕЗІЇ

Вона — рожевий цвіт весни,
Любові поцілунок.
А в дні біди? А в дні війни? —
Вояцький обладунок.

Вона — це шовк, вона — єдваб,
Водиця і травиця...
А як повстав на пана раб?
В руках повстанських криця.

Вона — це золота руда,
Іскриста і багата...
Та в дні великого труда
Вона — коваль і ратай.

Вона — це гармонійний спів,
Дух злагоди і миру...
Та проти хижих паліїв
Вона здійма сокиру.

Коли, немов зоря земна,
Нам комунізм засяє,
О, вір: тоді лише вона
На струнах всіх заграс!

1953

ШПАКИ

Знов прибули до нашої шпаківні
Її, мабуть, торішні хазяї
І зразу співи почали свої,
Насмішкуватим спрямуванням дивні.

Оригінальності від них не ждять:
Шпаки — це імітатори веселі;
То іволга у пісні їх дзвенить,
То хлопчик, друзів кличучи, свистить,
То соловейко розсипає трелі,
То колесо немазане скрипить.

‘Такі ото сусіди наші втішні.
Шпак не від того, щоб, як спілі вишні,
Покуштувати, що воно на смак,—
Та садових повзучих розбишак,
Неситу гусінь нищить так ретельно,
Що тої грішок не майте за смертельний,
Шануйте друга... Де ж таки без хиб
Ви друга на землі найти могли б?

27 квітня 1954 р.,
Київ

ВІРМЕНІЇ

Крізь темряву віків, як світоч негасимий,
Жадобу вольності ти гордо пронесла;
Коли й терни вились навкруг твого чола,
Безсмертний спів лунав над горами твоїми.

Ти бачила зорю орлиними очима,
Хоч груди, як удав, стискала хижка мла,—
І сталося! Між скель троянда розцвіла,
Що у майбутньому стократ пишпіш цвістиме.

Твій древній Єреван, сади твої й поля,
Тебе животворить проміння із Кремля,
Ширяє світлий труд в долині Арарата.

Між друзів і братів, у гомінкій сім'ї
Будови зводиш ти невидимі свої;
Прийми ж і мій уклін — від друга і від брата

*15 вересня 1954 р.,
Єреван*

ХУДОЖНИК

Миколі Бажанові

Густими барвами земними
Він звеселяє полотно,
І чим рясніш воно цвістиме,
Тим довше житиме воно.

Не кожну фарбу, що потрапить
Йому під руку, він бере,
Життя не кожний марний клопоть,—
Лиш те з життя, що не умер!

Але буває, що в дрібниці,
У сонця відсвіті легкім
Велике сяєво таїться,
Як в іскрі — блискавка і грім.

Листка осіннє опадання,
Повита інеєм трава,—
Вість про весняне розцвітання,
Розгадка давнього нова!

Та найпишніше там цвітіння,
Найвище серце там зліта,
Де рух, де дія, де горіння,
Чуттів і мислей повнота.

Тому він з пристрасстю такою
Малює море без країв,
Часи не сну, а неспокою,
Великих Партії синів.

Він пильний, сміливий, стоокій,
Ніщо від нього не втече,
Минулі і майбутні роки
Він підіймає на плече.

Він — труд, він — гнів, він — спів любові,
Він там, де люди й боротьба,
Він — братній усміх юнаксі,
Він — меч повсталого раба.

І ми читаємо з картини:
Яке глибоке щастя — жить,
Буť гідним імені людини,
Народу й людськості служить!

12 жовтня 1954 р.

ЗАПРОСИНИ

Цю поему присвячено Кримові,
але її можна розуміти й ширше.— *М. Р.*

Заходьте в світ, де грози й добра синь,
Де кедрі сміливі змагаються з вітрами,
Де моря свіжий дух і повіви пустинь,—
Заходьте! Навстіж вам одчинено всі брами.

Заходьте в світ, де склиться джерело,
Де в'ються ластівки, снують брунатні бджоли
Де в честь оратая пшениця гне стебло,
Де дерево життя не зав'яда ніколи!

Заходьте в світ, де пурпуром гранат
Край скелі сірої на сонці відливає,
Де пісня і любов у поглядах дівчат,
Де гори і міста цвітуть на небокраї.

Заходьте в світ, відстояний людьми
Від ненажерних зграй, від замахів лукавих!
Ми стали твердо тут і не схитнемось ми,
Струмує наша кров у цих плодах і травах.

Заходьте в світ, де чесна простота
Ріднить серця живі, де небом неозорим
Аероплан стрункий, як лебідь, проліта,
А тінь біжить за ним...

Заходьте в сад над морем!

1954

ВИНОГРАДАР

Бог веселый винограда...

А. С. ПУШКИН

Молодий, легкий, смаглявий,
Гомінливий, ніби птах,
Він уважно взявсь до справи
Із секатором в руках.

Там відріже зайву парость,
Там підв'язує гілки.
І радіє добра старість,
Що такі в нас юнаки!

Пожалів у ранки чисті
Лиходій старий, мороз,
Тонко вирізьблене листя
Вузлуватих темних лоз,

Де ще сплять майбутні вина,
Але бродить буйний сік...
Веселитись є причина
У такий хороший рік!

Тим-то так сміється радо,
Аж дивує древніх муз,
Бог веселий винограду,
Що скінчив радянський вуз!

*7 червня 1955 р.,
Київ*

ВІЙНА ЧЕРВОНОЇ Й БІЛОЇ ТРОЯНДИ

Был теплый дождь, в траве стоит вода.

И. А. БУНИН

Був теплий дощ, в траві стоїть вода,
На гілці синя бабка обсихає,
Запах буркун гостріше. Молода
Уперше в небі ластівка ширяє.

Підв'язуючи світлий виноград,
Сміється дівчина не знати з чого.
Червоних маків розгорівся ряд
Після дощу, ласкавого й рясного.

З-над річки лине пісня голосна,
А тут, біля гостинної веранди,
Іде безкровна, лагідна війна
Червоної та білої троянди.

*16 липня 1955 р.,
Київ*

ТРОЯНДИ Й ВИНОГРАД

Із поля дівчина утомлена прийшла
І, хоч вечеряти дбайлива кличе мати,
За сапку — і в квітник, де рожа розцвіла,
Де кучерявляться куці любистку й м'яти.

З путі далекої вернувся машиніст,
Укритий порохом, увесь пропахлий димом, —
До виноградника! — Чи мільдю¹ часом лист
Де не попсований? Ну, боротьбу вестимем!

В саду колгоспному допитливий юнак
Опилення тонкі досліджує закони, —
А так же хороше над чорним ґрунтом мак
Переливається, мов полум'я червоне!

Ми працю любимо, що в творчість перейшла,
І музику палку, що ніжно серце тисне.
У щастя людського два рівних є крила:
Троянди й виноград, красиве і корисне.

*6 вересня 1955 р.,
Київ*

¹ Мільдю — хвороба винограду.— М. Р.

ЛІСНИК

Лісник знайомий єсть у мене. Він
До щеплювання має хіть велику,
Отож хвилюється не без причин,
Узрівши яблуньку чи грушку дику.

Мерщій до льоху, де лежать живці
Кандиль-китайки, бери та ренети...
Ніж у кишені, вправність у руці.
За рік по тому ж лісі ви ідете —

І бачите, що пагінці нові
Над стовбурами зносяться старими,
І вірите, що в гущі лісовій
Сім'я дерев нелісових ростиме,

Що вкриє цвіт їх, як рожевий сніг,
Як теплий сніг, щоб серце наше гріти,
І певні ви, що незабаром з них
Плоди пахучі зірвуть наші діти.

Отак собі він ходить по гаях,
Заглиблюючись у гущінь дедалі...
Товариші у радості й трудах!
Не потребує віршик цей моралі.

*25 вересня 1955 р.,
Пуща-Водиця*

МАРКОВІ ДУБИ

На хуторі І. Карпенка-Карого «Надія» (Кіровоградщина), де написав великий драматург ряд кращих своїх п'єс, не раз гостювали М. Л. Кропивницький, М. К. Заньковська, М. К. Садовський, П. К. Саксаганський. Там був звичай: кожен із гостей садив дерево чи кілька дерев. Розрослись на хуторі «Маркові дуби» — дуби, що посадив М. Л. Кропивницький.

Дуби ростуть, поволі, неквапливо;
Хто садить дуба, — той його, можливо,
І не побачить вищим, аніж сам.
Це — дар майбутнім, скажемо, літам,
Привіт іще не значим поколінням,
Весна, в тумані схована осіннім.

Та він садив, усатий чародій,
Роботі сам радіючи своїй,
Співаючи — звичайно, випадково, —
Улюблене: «...Зеленая діброва...»¹

І от ростуть за нашої доби
В добу колишню саджені дуби,
Розкрилюються вітами широко,
Лапатим листям юне тішать око, —
Ну, а старим нагадують ті дні,
Коли були заковані пісні,
Стогнало в путах українське слово
І дерзновенну сміливість Маркову
Та молодих його товаришів

¹ Пісню «Добрий вечір тобі, зелена діброва» М. В. Лисенко записав од М. Л. Кропивницького. — М. Р.

Ще у колисці царський псар душив...
Не задушив! Не для тісної зали —
Вони, одважні, для народу грали,
І кращою з найкращих нагород
Було визнання, що їм склав народ.

Ростуть дуби, купають в небі віти,
А навкруги, немов веселі діти,
Дубки та липки зводяться рясні...
Співає молодь молоді пісні —
І, сповнені зичливості й любові,
Дуби над нею шелестять Маркові.

*13 лютого 1956 р.,
Київ*

МОВА

Треба доглядати наш сад.
ВОЛЬТЕР

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.

Прислухайтесь, як океан співає —
Народ говорить. І любов, і гнів
У тому гомоні морським. Немає
Мудріших, ніж народ, учителів;
У нього кожне слово — це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина.

Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля;
Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка й Даля,
Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтеся доглядать свій сад.

Квітень, 1956 р., Київ

СІКСТИНСЬКА МАДОННА

Хто смів сказати, що не богиня ти?

І. Я. ФРАНКО

(«Сікстинська мадонна»)

Малий вже добре майстрував...

Т. Г. ШЕВЧЕНКО («Марія»)

О, хто сказав, що не людина ти?
Таж ти живеш в Шевченковій Марії,
Перед тобою світ земний темніє,
Щоб хмаркою до ніг тобі лягти.

Ти дивишся в майбутнє, у світи
І їм несеш дитя своє. Крізь вії
Такий великий смуток пламеніє,
Що слів розради й мудрим не знайти.

Твоє малятко, круглооке й гоже,
Колись, теслярський появивши хист,
Хрест витеше собі людський, не божий.

Тому такий в твоїй печалі зміст,
Який лиш людство зрозуміти може,
А не свята Варвара й папа Сікст.

30 травня 1956 р., Київ

ВІТЧИЗНІ

Вітчизно! Горді ми тобою,
Трудом і подвигом твоїм,
Твоєю чистою весною
І сили струменем живим.

Ми й там, між горами чужими,
В обіймах голубої мли
Боліли болями твоїми,
Твоєю радістю жили.

Ти — серце, сповнене любові,
Ти — правий непоборний гнів,
Горять в твоїй стобратній мові
Зірниці молодих вогнів.

О! Годен чорної отрути,
Не вартий ні хвилини жить,
Хто міг на мить тебе забути
І занедбать тебе на мить!

У праці, в співі, рано й пізно,
Як до землі колись Антей,
Ми припадаємо, Вітчизно,
Тобі до трепетних грудей.

*1 червня 1956 р.,
Київ,
після повороту з Австрії*

АФРОДИТА МІЛОСЬКА

Ти — матері Сікстинської сестра;
Земною, не надхмарною красою
Ти світиш нам. Падуть перед тобою
Віки й народи. Далечінь стара

У пам'яті нащадків не вмира,
Новою розцвітаючи весною.
Ти провідниця в праці й серед бою,
Натхненниця і пензля, і пера.

Ти бачила, як на простенькій лаві,
Забувши рани скорбні і криваві,
Перед тобою Гейне слюзи лив.

Тобі одній утішити вдалося
Успенського, що перший зрозумів
«Мужицькі завитки» твого волосся¹.

*1 липня 1956 р.,
Київ*

¹ Нарис Гліба Успенського «Выпрямила!». —
М. Р.

ЛЕНІНГРАДОВІ

Твої гордої принади
Не змалювати й не забуть,
До тебе в лоно, Ленінградє,
Річки історії течуть.

Спізнать тебе й не полюбити
Сліпорожденний тільки б міг;
Твоя Нева, твої граніти,
Півблиск, півтінь ночей твоїх,

Будинки величаво прості,
Адміралтейський гострий шпиль,
І кораблі, як добрі гості,
Що припливають звідусіль,

І гомін вулиць багатооких,
Як плеск немовчної води,
І ратних подвигів високих
Та болю смертного сліди,

І працюваті, чемні люди,
Що тиха пристрасть в них кипить,—
Це все зі мною жити буде
І після мене буде жить!

До болю глибоко запали
У серце втомлене мені
Ультрамаринові канали
І зламані у них огні.

*27 липня 1956 р.,
Рига*

ТРЕТЄ ЦВІТІННЯ

Так лагідний той час садівники зовуть,
Коли збираються у понадморську путь
Лелеки й ластівки — ці бистрі, ті лінові,
Коли сузір'я кіп золотяться на ниві,
І ллеться дзвін коси серед густих отав,
І коник на гачку спадає в тихий став,
Краснопір надячи та пліть червонооку.
В цю пору нашого задумливого року
Троянди, гріючись на сонці нескупім,
Нам серце радують відродженням своїм,
І спраглий погляд наш у чистих барвах тоне.
Ще звечора були самі лише бутони,—
На тій коронці сім, там дев'ять, там лиш п'ять.
А вранці — тільки глянь! — квітки уже горять,
Червоні, пальові, і білі, й майже чорні,
І пахощі пливуть над ними неповторні.
(До речі, знаю я в Москві садівника,
«Розиста» — так їх зовуть,— що праця копітка
Дала йому таке, що й не сягнути далі:
Троянди вивів він із запахом конвалій!)
Отож подивися — і серце аж замре,
А надто як воно уже, на жаль, старе —
Чи то підтоптане... Держімо у секреті,
Чому ми, друже мій, цвітіння любим третє!

*5 серпня 1956 р.,
Київ*

ЛИСТ ДО ВОЛОШКИ

Бідна волошко, чому ти у житі
А не на клумбі волієш рости?
Чом не схвильовано слухаєш ти,
Як хлібороби кленуть працьовиті
Квіти, що вміють так гарно цвісти?

Дика у тебе, волошко, натура,
Що не злама її людська культура,
Бо ж не скорив тебе той садівник,
Що дивогляди виводити звик,
Що простуватих дивує сусідів
Барвами різних чудесних гібридів!

Бідна! Для вчених людей і в селян
Ти непотрібний, шкідливий бур'ян,
І зрозуміло, що є у них подум
Рушить на тебе нещадним походом...

Ну, а яка ж бо ти люба в вінку,
Що обвиває голівку палку,
Як ти хвилюєш, засушена в книзі,
Очі, смертельній не віддані кризі,

Як ти, поставлена в світлий кришталь,
Будиш у серці і радість, і жаль!
Чом же, ласкава така і красива,
Квітко нещасна, ти житу шкідлива?

*13 серпня 1956 р.,
Київ*

КОЛИ КОПАЮТЪ КАРТОПЛЮ...

Коли копають картоплю,—
 стелеться дим над землею,
Листя летить воскувате, ніби метеликів рій,
Пахне грибами й медом, вогкістю пахне тією,
Що, oprіч назви осінь, немає імені їй.

Коли копають картоплю, ключ угорі
 журавлиний
 Рідною мовою кличе у невідомі краї;
 Смутком тоді щасливим повниться серце
 людини,
 Вітер, як старості повів, навкруг обвіває її.

Коли копають картоплю, тихо співають дівчата,
Озимина витикає свіжозелені голки,
В гості запрошус всіх біла над річкою хата,
Діти несуть у школу завиті в хустини книжки.

Коли копають картоплю, стигне вода в криниці,
Рівно й спокійно дише натомлена з праці земля,
Хлопцям пора і дівчатам сваритися і мириться,
Час музикам ладнати скрипки на весілля.

7 жовтня 1956 р.,
Краків

СОНЕТ

Суровый Дант не презирал сонета...

АЛЕКСАНДР ПУШКИН

Живі, грізні, огромнії совети...

ІВАН ФРАНКО

...Сонети куці — вікчому.

АНДРІЯ МАЛИШКО

Як легко й просто це, мій дорогий Андрію,
Враз — розчерком пера — з історії змести
Петрарки, Пушкіна, Міцкевича листи,
У вічність — ковану в залізні ритми мрію!

Та, може, вислів Ваш я кепсько розумію,
Хотіли читачам Ви, певне, повісти,
Що в дні осягнення вселюдської мети
Даремно на сонет нам покладать надію.

Не згоден я і з цим! Сувора простота,
Що слова зайвого в свої рядки не прийме,
Струнка гармонія, що з думки вироста,

Не псевдокласика, а класика,— і їй ми
Повинні вдячні бути. Не іграшка пуста
Та форма, що віки розкрили їй обійми!

*5 листопада 1956 р.,
Київ*

ПРЕДСТАВНИКАМ «НОВОГО МИСТЕЦТВА»

Чи вартий той людського слова,
Хто відкидає, як сміття,
Діла Веласкеса й Серова,
Матейка й Рєпіна життя?

Чи вартий — де вже там пошани,
А бути названим хоч би,—
Хто зневажа священні рани
Живої праці й боротьби?

Чи вартий — де вже там визнання,
А бути згаданим хоча б,—
Хто в дні всесвітнього змагання
Слугує долару, як раб?

Чи варті слави — де там! — рами
І навіть місця на стіні
Оті огидні, тьмяні плями
На вашім мертвім полотні,

Оті безглузді сплети ліній,
Те все бездумне і пусте,
Що ви в засліпленій гордині
«Новим мистецтвом» зовете!

Голубить вас гурман багатий,
Та ви побліднете тоді,
Коли вам доведеться стати
Перед народом на суді!

*12 грудня 1956 р.,
Київ*

ТРИ ДІВЧИНИ

Мороз и солнце — день чудесный.

А. С. ПУШКИН

Три дівчини, студентки-агрономи,
Йшли взимку по доріжці лісовій.
Притих якраз колючий сніговій,
Було повітря сиве й нерухоме.

Одна сказала: «Гляньте, гарно як!
Немов облита снігом кожна гілка!
Он, бач, на сосні затаїлась білка,
Он слід легкий: то перебіг русак!»

І друга: «Справді, весело, дівчата,
Хоч трохи й пізно, а лягла зима!
На лижах би! Та часу в нас нема,
А то б могла я клас тут показати».

Була чомусь лиш третя мовчазна,
Іде — немов не бачить і не чує...
Спитали дві: «Чого ж тобі бракує?»
— Морозу й сонця! — мовила вона.

*13 грудня 1956 р.,
Київ*

АРЛЕЗІАНКИ ¹

Венки, лампадки, пахне тлєньєм...
И только этот милый взор
Глядит с веселым изумленьєм,
На этот погребальный вздор.

И. А. БУНИН

Арлезіанки в фарандолі ²
У монастирському дворі,
Де саркофаги, сірі й голі,
Стоять, як ідоли старі.

Мовчать — під сонцем, під містралем,
Та як не думати, що їм,
Укритим порохом недбалим,
Блискучий досі сниться Рим.

І враз — танєчна плетєниця
Під монотонний тамбурин...
Дівчата юні — і гробниці,
Краса й могила, цвіт і тлін!

Вони гойдаються, мов хвилі,
Зовуть до танцю всіх людей —
Метелики невинно-білі
З огнями чорними очей.

Але сопілки й тамбурини
Глухий одмінюють мотив,
Дівча з серпом блискучим лине,
Увінчуючи свято жнив.

¹ Арлезіанки — мешканки міста Арля в Провансі.— М. Р.

² Фарандола — народний провансальський танець.— М. Р.

Нехай мерцям минуле сниться,
Забутих манить забуття,
Пливе, як сонце, колісниця
Непереможного життя...

23 червня 1957 р., Київ

АДРІАТИКА

Спомин

Я добре знаю море темне
В підніжжі кримських берегів,
Що зветься Чорним недаремно,
Та Синім я б назвав волів.

Був вогкий день, немовби талий,
Коли, прорвавши млу тонку,
Чирки і крижні налітали
На грізний Каспій під Баку.

Неначе дзеркало прозоре
В обводі ясно-золотім,
Азовське відбивало море
Хмарки, що линули над ним.

Я бачив хвилю сивогриву,
Що миє Латвії рукав,
Я довго Фінського заливу
Рухливу крицю споглядав.

Я й Середземне бачив море
У Провансальському краю...
Усі вони втішали зори
І душу надили мою.

Та спомин падає довічний
На мій вечірній небосхил:
Блакитний блиск адріатичний
З ласкавим маєвом вітрил.

Землі відрадо і окрасо!
Неси крізь голубий туман
До берегів Торквато Тассо
Човни засмалених слов'ян!

Чаруй серця, сліпи нам очі,
Щоб, як розкриємо їх знов,
Розквітли в далечі пророчій
Народів приязнь і любов!

*23 червня 1957 р.,
Київ*

НАРОД І ПАРТІЯ

Народ і Партію не роз'єднать повік,
Бо рідна Партія — це мисль і цвіт народу.
Вітчизна в нас одна. Всяк суцций в ній язик
Під сонцем Партії здобув свою свободу.

Ті руки, що кладуть дороги в далечінь,
Ті сили, що пліднять простори моря й поля,
Ті квіти, що зросли для юних поколінь,—
Це воля Партії і це Народу воля.

Там, де в боях лилась багряна наша кров,
Де, вітер сіючи, стрів бурю лютий ворог,—
О, скільки зведено прекрасних там будов,
Які сади цвітуть у далях неозорих!

Хто в грудях почува пісень високий дар,
Поет і повістяр, творець картин і статуй,
Народу й Партії свого серця жар
Хай чесно віддає, бо він у них узятий.

Народ і Партія — це творчість і життя,
Яких не побороть і найгрізнішим грозам,
І там неволі й тьмі не буде вороття,
Де Партія й Народ, де серце наше й розум.

1957

БОЛГАРІЇ

Привіт Болгарії, що пута вікові
В священній боротьбі розбила вщент, навіки,
Що виноград ростить і рози на крові,
Яку пролив народ, у єдності великий!

Уклін Болгарії, що кожну п'ядь землі
Трудом запліднює і орошає потом,
Що прапор рівності підносить на крилі...
Доземний мій уклін болгарським патріотам!

В погоду і грозу з братами поруч ми,
Ми разом проти всіх устоїмо ударів.
Наш — Левський, Ботев — наш,
і славні між людьми
Герої вільності — Димитров і Коларов.

Хвала Болгарії, що в пісні зберегла
Страждання, радощі і вікопомні дії!
Вона росте й цвіте — і крилами орла
Соціалізму стяг над нею гордо віє.

1957

ФРАНЦУЗЬКОМУ НАРОДОВІ

Не раз, не два, як річка весняна,
Із берегів виходив ти, народе,
І все життя сколихував до дна,
І ніс у світ свої бурхливі води.

Прапороносець вольності, не раз
Ти потрясав і підіймав Європу,
Твій розум гострий, як твердий алмаз,
Підносився на гребені потопу.

Тебе з дитинства знали ми із книг,
І кожен з нас собі находив брата
Серед героїв славлених твоїх,
Великих — від Гавроша до Марата.

Що уряди? Лиш піна на воді!
Коли запав ти у найтяжчий сором,
Коли Петен продав тебе, — тоді
Родив дитя ти, що назвав Опором.

І це дитя — воно й тепер живе
В Парижі, у Марселі, в Авіньйоні.
Твоє сумління ходить не в короні,
А розгортає хартії червоні
З єдиним гаслом: людство трудове!

1957, Київ

РІО-ДЕ-ЖАНЕЙРО

В останній третині липня — на початку серпня цього року авторові припало взяти участь у 47-й конференції Міжпарламентського Союзу в Ріо-де-Жанейро. Наслідком перебування в столиці Бразилії і з'явився цей цикл поезій.

1

Крик жовтих довгоносих птиць,
На ім'я невідомих,
Усе химерне до дрібниць:
І крик, і крок, і помах,

І грифи ¹ замість вороння,
Приморські санітари,
І чисті барви ночі й дня,
І виті тротуари,

І плавний вир автомашин,
І блискавки-реклами,
І дим, і сонце, і бензин,
І чорнолиці дами,

Зими тропічної тепло,
І пальми, і ліани,
Граніт, пісок, бетон і скло,
Христос ² і тінь сутани,

¹ Південноамериканські грифи — урубу.— М. Р.

² Величезна статуя Христа з розпростертими руками стоїть на горі, над Ріо-де-Жанейро.— М. Р.

І дравтя вбожества страшне,
Терпким пропахле потом,
І красномовство мовчазне
При каві за табльдотом...

Та молодь — молоді повір,
Як вірив їй усюди,
Коли вона значки «За мир»
Приколює на груди!

23 липня 1958 р.

З

І дебр-пустиня неполита...

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

Приснився я собі самому
У дебрі голосно-німій.
Я йшов у пралісі густому
Під лютий ляск гримучих змій.

Я затискав у серці муку,
Я не спiniaвся ні на мить,
Щоб сік молочний каучуку
З дерев безропотних цідить,

Палив ліси я, сіяв каву,
Вбивав я, крав і грабував,
Я долю обманить лукаву
Своєю впертістю жадав,

Я знемагавсь від ран вогневих,
В болотах жовту воду пив,
Я зарубками на деревах
Безстрашну путь свою значив,

Я почував у халабудах,
Серед отруйних, буйних трав,
Де негритьнок гострогрудих
Плантатор білий гвалтував.

23 липня 1958 р.

7

Кому повім печаль мою
У цьому пишному краю,
У цьому пеклі і раю,
У цій шаленій суєті,
В надокеанській тісноті,
В бензином пройнятім житті?
Кому повім мою печаль
Між хмародряпів і проваль,
Де як іронія сама
Звучать слова без сорома:
«Дискримінації нема!»¹

Кому печаль мою повім?
Кому? Кому? Та тільки ж їм,
Що мостять у болоті гать,
Щоб з віспи чорної конать,
Щоб в малярійному чаду

¹ Про рівноправність націй говорили на 47-й конференції Міжпарламентського Союзу і люди, яким краще було б про це не говорити. У Бразилії, де основу населення складають португальці, індієці та негри в різних сумішах, нема расової дискримінації. Проте ми дістали враження, що й тут «чорну роботу роблять чорні, а білу — білі». Щодо соціальних контрастів, то вони в Бразилії різючі.— М. Р.

Про щастя мріять крізь біду,
Що голоду їх гонить бич
На муку й спеку день і ніч,
Що в мареві тяжкого сну
Плекають каву запашну,
Рибалять, сіють, орють, жнуть —
І в непроглядну каламуть
Безсилі падають... Лиш їм
Мою печаль, мій гнів повім!

28 липня 1958 р.

10

Учора я Південний бачив Хрест —
Сузір'я, що його у нас не видно,—
Ну, і чомусь нічого не відчув.
Астрономічні почались розмови,
В яких я участь явно брав пасивну
(Хоч про галактику пробурмотів
Щось невиразне),— тільки серце стислось
На думку про оту страшенну відстань,
Яку ми просто так перемахнули...
Згадалося, що батько мій колись,
Як їздив до Юркевича у гості
В село Криве, за двадцять кілометрів,
Чи пак верстов,— спинявся «попасати»
У Білках, у старого корчмаря.
Перепочити коням слід було,
А мандрівцям перехилить по чарці
І закусити щукою, яку
Майстерно готувала господиня.

Ну що, як стюардеса молоденька
У літаку, що пригощала нас

Легкими сандвічами і портвейном
(Що входило в оплату за квиток,
Як взагалі усяке піклування,
Як навіть усміх тої стюардеси), —
Що, як вона — це правнучка, скажімо,
Того старого Юдки-корчмаря?
Це не таке, їй-богу, неможливе! ¹
Над океаном попасу нема,
Не видно і самого океану
З височини, а тільки гори хмар
То снігових, то сивих, то блакитних,
І взагалі — лети собі й лети,
Аж поки букви вогняні — «но смокінг» ²
І «прив'яжись» — не скажуть, що літак
В якомусь місті має приземлитись.

Мій батько навіть слів таких не знав,
Як стюардеса, а мандрівка наша
І в сні б йому ніколи не приснилась,
Хоч Жюля Верна, звісно, він читав.

Та не про те іде у мене річ.
Дивився я на Хрест отой Південний,
На темну воду, на потік авто,
Що мчитьсся бурєю по узбережжю,
І здумав раптом: хоч далеко, справді,
Від мене рідний край, і рідні люди,
І друзі, й діти, і звичайна праця,
І сад, що я з дружиною садив,
А все-таки це ж на одній планеті.

¹ Під час подорожі до Бразилії і в самій Бразилії я ще раз пересвідчився, що люди з нашої країни розкидані по всьому світу...—М. Р.

² Курити заборонено (англ.).

І тільки б голос мати, — долетів би
Він до Романівки, Кривого й Білок...
Так! Живемо ми — на одній землі!

31 липня 1958 р.

11

Благословен, хто вигадав маяк,
Цей промінь, що спалахує над морем,
Надії й віри тріпотливий знак,
Безсмертний виклик хвилям неозорим!

Від приязного світла маяка
У бурю, в лиховісному тумані
Міцнішає стерничого рука
І ближчають простори пожадані.

Він єдність пророкує вселюдську —
Вогонь, що ніч пронизує неситу,
І подвиг сторожа на маяку
Достоїн пісні, пензля і граніту.

Хіба могли б ми подолать моря,
Хіба скорили б далечінь герої,
Коли б не ця уривчаста зоря,
Подоба зоряниці світової?

3 серпня 1958 р.

РІДНА МОВА

Як гул століть, як шум віків,
Як бурі подих,— рідна мова,
Вишневих ніжність пелюстків,
Сурма походу світанкова,
Неволі стогін, волі спів,
Життя духовного основа.
Цареві блазні і кати,
Раби на розум і на вдачу,
В ярмо хотіли запрягти
Її, як дух степів, гарячу,
І осліпити, й повести
На чорні торжища, незрячу,
Хотіли вирвати язик,
Хотіли ноги поламати,
Топтали під шалений крик,
В'язнили, кидали за ґрати,
Зробить калікою з калік
Тебе хотіли, рідна мати.
Ти вся порубана була,
Як Федір у степу безрідний ¹,
І волочила два крила
Під царських маршів тупіт мідний,—
Але свій дух велично-гідний
Як житнє зерно берегла.
І цвіт весняний — літній овоч
На дереві життя давав,
І Пушкінові Максимович
Пісні вкраїнські позичав,
І де сміявсь Іван Петрович,—
Тарас Григорович повстав.

¹ Козацька дума «Про Федора безродного, бездольного». — М. Р.

І мимо п'яних панських шлюбів
Котилась хвиля польова,
І непокірний Добролюбов
Народу боронив права,
І не в диму картярських клубів
Душа світилася жива,
А там, де піт росив священний
Народу-велетня чоло,
Де мислі пагілля зелене
Вітрам наперекір цвіло, —
Там зводився язик вогнений,
Там пісні полум'я росло.
І в тому місяці великім,
Що ветху землю оновив,
Що світ потряс левиним риком,
Що людства світоч запалив,
Свободу всім земним язикам
Безсмертний Ленін повістив.
В одно злилися наші вчинки —
Одна ріка, одна рука,
Нам слово Лесі Українки
І слово віщого Франка
Не міжнародні поєдинки —
Народів дружбу проріка.
Мужай, прекрасна наша мово,
Серед прекрасних братніх мов,
Живи, народу вільне слово,
Над прахом царських корогов,
Цвіти над нами веселково,
Як мир, як щастя, як любов!

1 грудня 1958 р.

ВОЛОДИМИРОВІ СОСЮРІ

«Такий я ніжний, такий тривожний» —
Ти ввесь, поете, в цих словах,
Твій кожний вірш, рядок твій кожний
Життя тривожністю пропах.

Ти теплу ніжність до людини
Узяв, як хліб, у творчу путь.
Хто шлях обрав собі єдиний,
Тому із нього не звернуть.

Любові голубі зірниці
Ти правди пронизав огнем,
Ти п'єш із чистої криниці,
Яку ми щирістю зовем.

Народ — закон твій непреложний,
Ти й шахти любиш, і поля...
«Навколо вітер непереможний
Реве й гуля».

1958

ПОЛЬЩІ

Дружби скарб на все життя знайшовши,
Я пісні пригадую «Мазовше» —
Світлий гомін польського села,
Над яким нова зоря зійшла,
Де стрічають весни сріблоросі
Постаті Тадеуша і Зосі,

Де мазурки пристрасної звук
Серце все напружує, мов лук.
Плинуть хмарки, наче білі пави,
Над старими площами Варшави,
Що з кривавих підвелась руїн
Величчю неподоланих стін,
Де просяяв подвигом гігантським
Польський воїн з воїном радянським,
Де ходою гордою в віки
Молоді ідуть трудівники.
Там гарячого, як свіжа рана,
Тувіма спізнав я Юліана,
Там мені Бронєвський Владислав
Сповіді-поезії читав,
Там ходив я, слухаючи гомін,
Спомином доповнюючи спомин,
Там, неначе старовинний спів,
Я «Kochałmy się» проголосив ¹,
В Кракові, гордливому, мов скелі,
Бачив я Виспянського «Wesele»
І Вернигори співучий ріг
На весь вік у пам'яті зберіг ²,
А під Краковом слова вітальні
Чув при вході в соляні копальні,
Де портретом Леніна навек
Зворушив нас простий робітник.

¹ «Kochałmy się» — «Любімося» — вигук на старопольських бенкетах. Він дав назву останній книзі поеми «Пан Тадеуш» Міцкевича.— М. Р.

² «Wesele» — «Весілля» — драма польського письменника Станіслава Виспянського (1869—1907). Вернигора — один із персонажів драми—легендарний безсмертний дід-лірник, «пророк». Його золотий ріг — символ повстання за незалежність Польщі.— М. Р.

Сонце в нас одно — і шлях єдиний,
Тож прийми цей голос з України,
Братня Польще! Хай тобі щастить
Будувати, сіяти, творить,
Нехай буде в тебе дім багатий
Сяйвом книг, картин, пісень і статуй,
Хай тебе твоя доба нова
Золотим вінком оповива!

1958

ВОГНІ

*Андрієві Малишку*¹

Як добре, коли світиться вогонь
У хаті друга трошки таємничий,
Віщує довгий, теплий стиск долонь
І до розмови затишної кличе!

Він гріє й бадьорить серця земні,
І думку будить, і золотить мрію.
За вірш про вогник у моїм вікні
Я дякую сердечно Вам, Андрію.

Згадали дорогі Ви імена
Тих, що пішли від нас, пішли навіки...
Хай згадка ця, поважна і смутна,
Квітчає рясом діло їх велике!

¹ Відповідь на вірш Андрія Малишка «Вогні». — *М. Р.*

Повіки хай живе в серцях людських
Амвросій Бучма, славний між чудових,
Що найживішим був серед живих —
На сцені, в дружбі, у сім'ї, на ловах!

Нехай цвітуть у пам'яті людській
Співучий Шпорта з добрими очима,
Яновського музичний буревій
І Копиленка пристрасть невтолима!

Утрат нам не уникнути в житті,
Буває серце тугою повите,—
Та ми живемо в дружньому гурті,
І нас, мовляв, водою не розлити!

Коли вечірній напливе туман,
Чудесно під притишену розмову
З Нагнибідою ладити таган
На юшку — певне, з власного улову!

Чудесно, коли дрова затріщать,
По іскрі іскра полетить червона,
Платона Майбороду обійнять
І пригорнути Воронька Платона!

Як весело, як молодю шумить
Під берестом, під дубом віковичним,
Стемнілу оживляючи блакить,
Вогонь рибальський разом з поетичним!

О, скільки дружніх на землі вогнів! —
І в цьому радість і моя, і Ваша...
Скажімо, світло те, що засвітив
У Ленінграді нам Прокоф'єв Саша!

Не раз ми слухали при світлі тім
Ту ладозьку грайливу скоромові
Що перебором сріблим та живим
Розвеселила б серце навіть вовку.

Не раз нас голос братній заклика
До Бровчиної вирядитись хати,
Заглянути на вогник Маршака,
На Тихонова світло завітати.

Огні нас кличуть, друже, звідусіль,
Обійми всюди нас чекають щирі,—
І там, де супокійний Янка Бриль,
І там, де запальний Зар'ян Наїрі.

Задумливої, тихої пори,
Коли гаї в молочному тумані,
Сіяють нам мінгрельські вечори,
Що розцвітив зірками Чиковані.

А втім, не тільки світу, що в вікні
В отого там чи іншого поета.
Скрізь на землі є приязні вогні,
Така вже нам відпущена планета.

По Вінниччині мандрували ми —
Пригадуєте? Літніми шляхами.
З якими там стрічалися людьми —
Буряководами й садівниками!

Пригадуєте коропиний став
У Сосонці, у зелені долини?
Пригадуєте радощі хлопчини,
Що коропа «такенного» ввіймав?

Коли ступив малюк той до порога —
Сікий вогонь в очах тоді горів
У найгордішої із матерів:
«Яке мале! Погляньте лиш на нього!»

А це ж йому подарували Ви
Гачок «щасливий» і «сатурн»¹ зелений!
Ну, а зловив він рибу, поруч мене,
З допомогою дрібненької «братви»...

Напевно, й нас той хлопець пам'ятає, —
За роки ці великий, мабуть, зріс!
Нехай йому щастить усюди й скрізь!
(В запасі рими кращої немає).

Мене той спомин завжди хвилював
І зігрівав мені щоразу душу, —
Як з неграми співали Ви «Катюшу»,
Оту, що Ісаковський написав.

Прийміть братерську відповідь, Андрію,
В погожій прочитайте тишині!
Вам тисну руку міцно, як умію...
Прекрасно, що на світі є вогні!

*

*9 травня 1959 року — того дня,
коли я слухав у лісі зозулю і —
вперше цієї весни — горлицю та солов'я.*

¹ «С а т у р н» — назва рибальської певного гатунку «лески». (Назва «волосінь», що дається в наших словниках, — явний архаїзм).— М. Р.

* * *

Ви багато знаєте, півроку,
А проте вам чесно доведу,
Що бувають вальдшнепи щороку
В Ботанічнім київськiм саду.

Здумайте: шумить, гримить столиця
(Гоголь щось подібне говорив),—
А над осінь прилітає птиця
Із північних сивих чагарів,

З чорними, печальними очима,
З довгим дзьобом, ніби про запас,
Для людей байдужих невидима,
Таємнича, як смеркання час,

І сидить, аж можна наступити,
І злітає — серце завмира...
О, яка ж то радість, красний світе,
В бистрім шумі птичого пера!

28 вересня 1958 р.

* * *

Висне небо синє,
Синє, та не те...

Я. І. ЩОГОЛІВ

Почорніли заводи в озерах
І ясніші стали разом з тим.
Від листків падучих ніжний шерех
Заплітається в ранковий дим.

Вставлено у вікна другі рами,
Вата і калина поміж рам,
Знову стали діти школярами,
І синиця дзвонить школярам.

Ніби на гравюрі Хокусаї,
Ліс грабовий золотом цвіте,
Щоголівське небо нависає
Над землею — «синс, та не те».

У пучок останні віти зв'яжем,
Що морозом називають їх...
Часом можна висловить пейзажем
Те, для чого слів нема людських.

*20 жовтня 1959 р.,
Київ*

* * *

Є така поезія Верлепа,
Де поет себе питає сам
У гіркому каятті: «Шалений!
Що зробив ти із своїм життям?»

О, якби лиш не таке питання
На вечірнім виписалось тлі,
Коли хмарка жевріє остання
Острівцем на березі землі,

Коли стигнуть води сизуваті
І синіють шиби у вікні,
Коли присмерк залягає в хаті
І шепоче в лад самотині!

Як палає світле листя клена!
Місто вдалині як гомонить!

Ні! Рядком розпачливим Верлена
Я не хочу вечір свій зустріть!

21 жовтня 1959 р.

ЯК ЗАБУТИ...

Як забути сніг пахучий, талий
Провесен колишніх молодих,
Світлі й затуманені квартали,
Цвірінчання, воркування, сміх!

Як забути рух живої тріски,
Що дитина кинула в струмок,
Як забути серця ніжні стиски,
Милої легенький каблучок!

А згадати — та певже з докором,
Із жалем, з невдячністю згадать?
Та певже позаздрити бадьорим,
Що тепер сміються й цвірінчать?

Шкода за минулим, річ відома,
Та й теперішнє колись мине...
Але хай поб'є тих осорома,
Хто весну зимою проклене!

*29 жовтня 1959 р.,
Москва*

По полях ми з Вишнею бродили
Восени, шукаючи зайців,
І бур'ян пожовклий, посивілий
Під ногами срібно хрупостів.

Скільки доброти було в обличчі,
Скільки мудрості в очах було,
Як дивився приятелеві в вічі
Любий наш Михайлович Павло!

Ну, а вмів же бути і суворим,
І безжальним бути Вишня міг,
Як назустріч чорним поговорам
Підіймав свій праведний батіг!

Без гучних прожив він декламацій,—
А в душі поезія цвіла!
Друг людини, друг природи й праці,
Грізний ворог нечисті і зла.

9 листопада 1959 р.

МИ СИДІЛИ В ГДАНСЬКУ

Они не видят и не слышат,
Живут в сем мире, как впотьмах...

Ф. И. ТЮТЧЕВ

Ми сиділи в Гданську в ресторані
Край широкого, як світ, вікна,
Про мистецтво речі полум'яні
Говорили — майже без вина.

А вікно виходило на море,
А над морем — чуєте, над ним! —
Зграя крижнів крізь туман прозорий
Пролітала колесом живим.

Я сусіда ухонив за лікоть —
Не вдостоїв і поглянуть він!..
...На концерт глухих не варто клкати,
А сліним байдуже до картин.

Може, це — архаїка, дурниці,
Атавізм, дикунство, примітив,
Та сьогодні голосок синиці
Душу всю у мене оновив!

*24 листопада 1959 р.,
Варшава*

ДІАЛОГ,

навіяний дискусією про мпстество
в «Комсомольской правде»

Першій голос

У часи космічної ракети,
Кібернетики та інших див
За облавок викиньте, поети,
Допотопних ваших солов'їв!

Геть жбурніть симфонії та мрії,
Як ганчірку кидають за тин!
Хто мотор полагодити вміє,
Вартий більше, ніж знавець картин!

Другий голос

Ця сперечка виникла не вчора,
Може, у печерній ще добі,
Але будь додатком до мотора
Для людини мало, далебі!

Як же так убого ви живете,
Чом так занепали ви, скажіть,
Щоб у дні космічної ракети
Солов'я не в силі зрозуміть?

*26 листопада 1959 р.,
Варшава*

ЛІС, ПОВИТИЙ СРІБНОПЕРИМ ДИМОМ...

Ліс, повитий срібноперим димом,
В синяві, у золоті, в іржі —
Ніби осінь пензлем невидимим
В небі розписала вітражі.

Пізньої дождавшись обнови,
У саду, де наморозь легка,
Червоніє дерево оцтове¹,
Мов смішний малючок малюка.

Я колись привіз його дружині
І маленьким зовсім посадив,—
Та самотньо я милуюсь нині
Тим паївним багрецем листків.

¹ Оцтове дерево — декоративна рослина.

Не почув тиша ця глибока
Голосу твого, друже мій...
Пам'ять серця, — о, вона жорстока,
Та без неї тяжче, як при ній!

*1 грудня 1959 р.,
Краків*

ЯК ІДЕШ ТИ...

Як ідеш ти білою тропою
І зимове сонце блисне враз,
Як над широчінню сніговою
За алмазом спалахне алмаз,

Як звенацька у людській розмові
Дружній голос душу стрепене,
Як заблисне в посмішці раптовій
Юне личко, — спогадай мене!

Спогадай, бо сивина навчила
Кожну мить хорошу берегти.
Думаєш, таких ще буде сила! —
Ой, гляди, не ошукайся ти!

Все записуй в серці молодому,
Буде це як знахідка тобі,
Коли в старість приїдеш, як додому,
Як у гавань тиху по плавбі!..

*1 грудня 1959 р.,
Краків*

ЯК НЕ ЛЮБИТИ...

Як не любити зими сніжно-синьої
На Україні моїй,
Саду старого в пухнастому інеї,
Сивих, веселих завій?

Як не любити весни багатошумної,
Меду пахучих суцвіть,
Як не любити роботи розумної,
Праці, що дух веселить?

Як не любити втоми цілющої
Після гарячої гри,
Поклику птаха за темною пущою,
Рідних пісень з-за гори?

Як не любити любов'ю наснажених,
Мудрістю сповнених книг,
Троп невідомих, дерзаних ще не зважених
І небосхилів нових?

Як не любити людини, що з атому
Креше добра блискавки,
Як не любить по змаганні завзятому
Дружнього стиску руки?

Як не любити пори, коли ночами
В щасті тремтить соловей,
Як не любить під бровами дівочими
Сиплого саява очей?

*10 лютого 1960 р.,
Пуща-Водиця*

В ЗАТІНКУ ЖАЙВОРОНКА

Мы ехали по степам України,
и один из наших привалов был назван Вами
«В тени жайворонка».

Із листа М. Ушакова до автора

Ми степом їхали. Немилосердно
Палило сонце, коники сюрчали
В сухому поліні. Здавався тріск
Отих зелено-сірих стрибунців,
Яких Крилов з бабками переплутав ¹,
Сухим, як і полинь. В таких випадках
Про воду, звісно, марять подорожні,
Про сині ріки, про озера срібні
(Не сердьтесь за епітети старі!),
Про затінок, про вогку прохолоду,
Про відпочинок під гіллям вербовим
Чи в зелені березового гаю,
Про тихий сон на запашному сіні
Під вічний, невгамовний шум осик
Та сокорів...

До традиційних мрії
Про все оте приєднана була
І гадка, що пора вже пообідать
Чим бог послав і що поклав нам бог
В автомобіль, дбайливо перенісши
З одеської крамниці гомінкої.
Тараня там була, хоч не чумацька,
Але прозора, жовта і солона,
Така, що з задоволенням потяг би

¹ Криловська «попрыгунья стрекоза» — це, розуміється, не «стрекоза» (бабка), яка ніколи не стрибає, тільки літає, а «кузнечик» (коник).—
М. Р.

В перекупки Халява-богослов¹,
Були й кефаль, і бриндза, і маслини,
І на олії смажені бички,
І пиво, й дещо інше — необхідне
Мандрівникам, шоферам і поетам.
Ну, словом, їсти й пити нам хотілось,
А тільки де? Невже під голим небом,
Під сонця невблаганного промінням,
На стоптаній, закурений траві,
Край шляху, де текла пилюка жовта?
Ні кущика, ні деревця піде,
Все степ та степ, та курява, та спека...
А в небі, незважаючи на спеку,
Вилися жайворонки і співали
Прозоро так, немов джерела чисті
Холодної пахучої води
Там, угорі, безжурно дзюркотіли!

І я сказав: — А що, як пообідать
У затінку пташиних крил? —

І ми

Свою дорожню скатерть-самобранку
У жайворонка тіні розіслали,
І враз на нас вологий холодок
Згори повіяв, і блаженний спокій
Нас огорнув...

Спасибі, друже, Вам,
Що Ви про епізод цей незначний
Мені в листі своєму нагадали!
Нехай живе поезія, мій друже!

27 червня 1960 р.,
Київ

¹ У «Вії» Гоголи — М. Р.

СПАСИБІ

Яке це славне слово — хлібороб,—
Що жартома ще звать і гречкосієм!
До слів найкращих я вписав його б,
До тих, які ми серцем розумієм!

Який це труд, який солоний піт,
Яка жага і втома життєдайна!
Ну, безперечно, знає цілий світ
Про роль почесну трактора й комбайна...

Спасибі їм: помічники живі
Вони у чеснім хліборобським щасті...
Та треба працювать і голові,
Докласти треба руки мозолясті,

Щоб красувався вбогий переліг
Нечувано багатим урожаєм,
Щоб гречка розвивалася, як спіг,
Пшениця слалась маревом безкраїм,

Щоб кукурудза в строгому ладу
Підкорювала все нові простори,
Щоб жайворонки пісню молоду
Підносили над колосисте море,

Щоб хліб, як сонце, сяяв на столі
У кожній хаті, домі та колибі...¹
Уклін земний працівникам землі!
Вам, сіячі, плугатарі,— спасибі!

*9 вересня 1960 р.,
Гагра*

¹ К о л и б а — пастуший курінь (у Карпатах); хатка
гуцулів-дереворубів -- М. Р.

ПОЕТИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Лише дійшовши схилу віку,
Поезію я зрозумів,
Як простоту таку велику,
Таке єднання точних слів,

Коли ні марній позолоті,
Ні всяким викрутам тонким
Немає місця, як підлоті
У серці чистім і палкім,

Коли епітет б'є стрілою
У саму щонайглибшу суть,
Коли дорогою прямою
Тебе метафори ведуть,

Коли зринає порівняння,
Як з моря синього дельфін:
Адже не знає він питання,
Чом саме тут зринає він!

Слова повинні бути покірні
Чуттям і помислам твоїм,
І рими мусять бути вірні,
Як друзі в подвигу святім.

Свій нарус ладячи крилатій,
Пливти без комнаса не смій!
Світ по-новому відкривати,
Поете, обов'язок ¹ твій!

*17 вересня 1960 р.,
Гагра*

¹ Наголос обов'язок має, здається, більше прав, ніж звиклий для нас — обов'язок. — М. Р.

ПІДЙОМНІ КРАНИ

Як журавлі сторожові
В степу, під ранок полум'яний,
Стоять у Києві, в Москві,
В Алма-Аті підйомні крани.

Числа їм, видиться, нема,
Оберненим до сонця сходу,
Бо їх поставила сама
Рука радянського народу.

Будівники, трудівники,
Вони не відають втоми,
І в шум великої ріки
Нові зливаються хорони,

Хорони для оцих людей,
Що людське вибороли право,
Хорони для оцих дітей,
Що в вічі дивляться ласкаво.

Ці крани їй справді стережуть
Той мир, що ми завоювали,
І наших суден вірну путь,
І непохитні їх штурвали.

Ворожа зграс, дико вий,
Змагайся в наклепах шалених,—
Даремна праця! Світ новий
У наших кранів на раменах!

*28 жовтня 1960 р.,
Київ*

ДВІ ЕЛЕГІЇ Й ЛЕГЕНЬКА САТИРА

1

Прощально кували зозулі в далеких
плавнях.

ОЛЕСЬ ГОНЧАР

Прощально кували зозулі —
Які ж бо тужливі слова!
Кують у них весни минулі,
Шепоче прив'яла трава.

Ті лози, що нам шелестіли
Далекої тої весни,
Ті руки, що цвітом білили,—
Де нині, де нині вони?

І де голоси, що співали,
Де сльози, що в щасті лились?
...Прощально зозулі кували
У плавнях далеких — колись.

2

Сипле, сипле, сипле сніг.

ІВАН ФРАНКО

Морозний сніг, блискучий та легкий,
Здається, падає на серце прямо,
І як від нього серце ти не криї,
Воно холодне, як земля. Так само.

Тепер я ледве можу зрозуміть,
Чом замолоду мріяв я про спокій,
Бо нині кожну обернути мить
Хотів би в бурю, в блискавки високі.

А сніг паде. А голова в снігу.
А груди повиваються морозом...
За безрозумну юності жагу
Жбурнув би геть я свій старечий розум!

3

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами...
ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Як добре тій людині жить,
Яка в житті не знала суму,
В якої серце не болить
Від сонця й весняного шуму!

Усе ясне їй на землі,
Таке, як є, як інші бачать.
Великі букви і малі
Усюди їй те саме значать.

Ніколи не присняться їй,
Урівноваженій людині,
Незрозумілий помах вій,
І незглибимий погляд синій,

І невідомих птиць ключі,
І заходу рожевий порох,
І стук рожевий уночі
У шибку в зимових узорах,

Сліди легенькі на снігу,
Що за ніч ледь позамітало,
І згад про постать дорогу,
Якої, може, й не бувало...

Благаю, критики, простіть
Поета, впалого в задуму!..
...Як сумно тій людині жить,
Яка в житті не знала суму!

*20 січня—5 лютого 1961 р.,
Пуща-Водиця—Київ*

ВІРШ В АЛЬБОМ

Ш. К.

Ще Пушкін висміяв альбоми,
Хоч залюбки писав у них,
Тож світлій пам'яті його ми
Присвяtimo «небрежный стих».

Своїм праправнукам далеким
Лишив він заповіт оцей:
«Быть можно дельным человеком
И думать о красе ногтей».

А я додам: любити можна
Поезію в добу ракет,
Бо дивна річ: людина кожця
Якоюсь мірою поет.

Живе поезія у мові,
Якої мати вчила нас,
У гніві, в усмішці, в любові,
В красі звичайній, без прикрас.

Вона — не тільки мрії срібні,
А й праця, й радощі зусиль,
Вона потрібна, як потрібні
Вода й повітря, хліб і сіль.

*3 квітня 1961 р.,
Київ*

РАДЯНСЬКІЙ ГРУЗІЇ

Безсмертна Грузіє, в огні неопалима,
Незламна в подвигах, квітуча у віках!
Ти свято бережеш дідів священний прах,
Але нова зоря тобі сіяє, зрима.

Тебе я згадую, із України гість,
Як згадують сестру ласкаву та гостинну.
Яка щаслива ти, що в грозову годину
Дух Леніна тобі послав щасливу вість!

Хай живиносний дощ твоєї долини росить,
Хай гроно гір твоїх сіяє вище хмар,
Хай чашу радості, дорогоцінний дар,
Міцна рука твоя у небеса підносить!

*21 квітня 1961 р.,
Київ*

Пахне снігом, сіном, кінським потом
Молодечих днів моїх зима,
Але чую з кожним поворотом,
Що її все більш нема й нема,

Що настали інші весни й зими,
Що пейзажі інші на землі,
Що літають трасами новими
Літаки — сучасні журавлі.

Але «скинуть ветхого Адама» —
Річ не проста, хоч там що кажіть!
Де ходив юнацькими ногами, —
Думкою ж бо можна походить?

Я читав: як Кошиць знаменитий
Із Америки прибув у Рим
На концерти, то почав тужити
За життям занедбаним своїм,

За полями рідної України,
Що покинув нерозумно так, —
Ну, і спосіб він знайшов єдиний,
Щоб згадать минулі дні, бідак.

Ах, обридли ті автомобілі,
Що течуть в Нью-Йорку, як ріка! —
І в наївності старечій, милій
Кінного найпая він візника.

Їздив ним уздовж одвічних вулиць,
Поки день над Римом не потух,
І вдихав, із давнього прибулець,
Тої гарячий, гострий кінський дух...

Емігрантом я не був ніколи,
Може, й Кошиця згадав дарма,
Та приснилась, як морозне поле,
Молодечих днів моїх зима,

Навернулось на уста визнання, —
Ну й навіщо б то його таїть?
Хай собі прокотиться востання
Ця коротка,
 ця лірична мить!

Зрозумійте, люди, річ єдину,
Що брехать не вмів мій язик...
Внук мій любить пахощі бензину,
Ну, а я — і досі ще не звик.

3

Вони між нами ходять — і на зборах
Промови виголошують гучні,
Вони не знають тонів небадьорих,
Та очі в них — пригляньтесь! — скляві!

Погляньте пильно —
 ось вони спинились,
Ті очі бистрі й мертві водночас!
Чи в скельцях тих їх жертви не відбились?
Чи відблиск совісті навіки згас?

Дарма питати! Де вже там сумління,
Де іскра честі в непроглядній тьмі,
Коли їм тільки сите животіння
І травлення нормальне на умі!

Братопродавці з білими руками
І з чорними серцями — ось вони,
Що вслали анонімними листами
Дорогу у кар'єру та в чини!

І ходять ще! І ще земля їх носить,
І ми їм досі руку подаєм,
І піт кривавий їм чола не росить
Під каяття нестерпним тягарем!

Не сніться діти їм осиротілі
І на могилах скорбні матері,
Вони живуть, вони у добрім тілі,
Їх не зловили на нечесній грі!

Хай зле про них говорять у народі,
Зневага хай бичує світова,—
У них є щит: не впійманий — не злодії!
У них є меч: фальшовані слова!

Та стать людьми — нема, нема надії
Тим, хто життя проповз, немов змія!
Нехай їх вітер вічності розвіє,
Нехай в огні останнім спопеліє
Наклепника останнього ім'я!

21 грудня 1961 р.

ЛЮДЯМ І НАРОДАМ

Земні народи, люди, племена,
До вас я руки й серце простягаю,
Є сотні мов, а правда лиш одна
На всій землі, од краю і до краю.

Мільйони уст, очей, садів, будов,
Пейзажів, тонів, запахів і ліній,
Але одна у світі є любов,
Єдине сонце у небесній сині.

Народи, люди, племена, брати,
З усіх широт і всіх довгот сусіди!
Від нашої єдиної мети
Ворожим силам заховатись ніде.

Мета ця — мир, погожий день, весна,
Мета ця — правда в світлому уборі,
Дітей у школі пісня голосна,
В глибоких шахтах — понадхмарні зорі.

Збратав нас труд, що творить чудеса,
Здружила думка, що всесвіт проникає,
І пісні звук, і статуї краса,
І літ ракет космічних у безкрає.

Хай славиться незрадний стиск долонь,
Хай здійснюються неосяжні мрії!
Хай вічний прометеївський вогонь
Усі серця окрилює і гріє!

*7 лютого 1962 р.,
Москва*

НАРОДОВІ-СІЯЧЕВІ

Я не турист у ріднім краї,
Не мовчазний спостерігач,
І якщо часом сил пемає
Сказати все, що в серці грає,—
Народе, ти мені пробач!

Ти нелегкі пройшов дороги,
Ти тропи протоптав нові,
З піснями труд збратав ти строгий,
В боях лягли тобі під ноги
Простори давні степові.

У спілці з друзями й братами
Ти долю викував свою,
І я з дорожніми саквами
За новозрослими садами
Твоїх ланів не пізнаю.

Шануєш ти поля сусідні,
Та гордий на своїй землі,
Що кожен день твій — добрі три дні,
Що маяків високих гідні
Не знані вчора кораблі.

О, не бажання випадкові
Мене хвилюють кожную мить —
Тебе прославить в ріднім слові,
Чуття незмірної любові
В невтомну працю перелить.

Хвала, що вирости герої
В ділах і подвигах твоїх,
Що при здоров'ї і при зброї
У славі правди світової
Ти йдеш до рубежів нових!

25 березня 1962 р.

ТУГА ЗА МОЛОДІСТЮ

Не жизни жаль с томительным дыханьем,
Что жизнь и смерть!? А жаль того огня,
Что просиял над целым мирозданьем
И в почь идет, и плачет уходя.

ФЕТ

Яким би був я йолопом жахливим,
Коли б почав завидувати юним,
Рум'янощоким та блискучооким,
Коли б запав у жалюгідну заздрість
До сильних, до здорових, до струнких,
До молодих, які не без підстави
Себе вважають владарями світу,
До зміни, що прийшла тобі й мені,
Не названий, далекий, добрий друже!
Ні, ні! Була б стареча то бредня!
Та жаль світанків тих, які лиш раз палали,
Тих неповторних гроз,
що в вічність одблищали,
І перших трепетів у серці й на устах,
І першої весни, що зникла, ніби птах
Порою ранньою у сивому тумані.
Жаль благодатних сліз по дорогій омані,
Німої гіркоти, що молодечий вік
Немов березовий оволожняла сік,
Що з білої кори на землю краплі ровить...
Жаль тих передчуттів, що никнуть і холонуть
Од вітру першого, який торкнеться їх...
Жаль просвітів між хмар, блакитних і легких,
І льоту ластівки, що над землею мчить,
Грозу віщуючи, як синя блискавиця,
І гаю млистого, що ніби обважнів
Од щастя, од роси, од туги й солов'їв,

Жаль темних поглядів, жаль білих рук дівочих,
Жаль сну ранкового по тих безсонних ночах,
Що теж були як сон, як світла тіней гра...
Жаль лиха першого і першого добра,
Жаль дружби на весь вік, що гасла за хвилину,
Хвилинних усміхів, що пронесу до згину,
І снігу, й снігурів, і злетів, і проваль...
Жаль світу цілого — землі і неба жаль!

7 жовтня 1962 р.,
Пуща-Водиця

ТАЄМНИЦЯ ОСІННЬОГО ЛИСТЯ

Ботаніки кажуть: барвисті весняні квіти приваблюють бджіл та інших комах, які їй сприяють опилению... Ну, а багряні осики, золоті клени, ясно-жовті берези, бронзові дуби, всі розкішні фарби осіннього лісу — кого й для чого вони приваблюють? Чи це мистецтво для мистецтва?

Нехай ботаніки розв'язують питання
Про різнобарвний лист у пору опадання,
Про ці розливи фарб, про пишну цю красу, —
Я в серці з юних літ до скону пронесу
Це листя трепетне на полі голубому,
Ці барви пушкінські, цю урочисту втому,
Це горде золото, що падає у прах,
Ці прожилки тонкі на кленових листах,
На листі дубовім ці лінії різьблені,
Сліпучі бризки ці по мураві зеленій,
Цю суміш сміливу найяскравіших плям,
Цю смерть, увінчану таким живим життям!

1. Останні троянди

Останні троянди,
Білі троянди,
Вересневі троянди.
Вони одяглися
В ризи невинності,
Із шати дівочої чистоти,
Вони крізь осінній туман
Ледве пригадують літо,
Сонце і гори,
Краплисті дощі і веселі веселки,
Ночі душні і поранки рожеві,
Вони, як ввісні,
Бачать весни колихання зелене,
Чують безсмертні слова солов'їні,
Дотики вітру щасливого ловлять...
А все це живе в них:
Весна запахує
І пристрасне літо.
Вітер, веселки і грози —
Все це живе в них
І житиме доти,
Доки бичем смертоносним
Їх мороз не ударить,
Доки на землю не зривають
Останніх своїх пелюстків
Білі троянди,
Останні троянди.

2. Д о щ и к

Дощик, дощик,
Капає дрібненько...

(Пісня)

Тихий, солодкий дощик
Сіється щедро на вулиці,
Сіється щедро і світло,
І плеще по листю,
І віє в вікно,
Як надія.
Дощику-друзе,
Спасибі тобі
За цю музику милу,
За те, що мені нагадав ти
Дні, коли босим хлоп'ям
Я блукав по калюжах
І уявляв себе в образах різних:
То засмаглим морським капітаном,
То ловцем невідомої риби,
То мисливцем на птицю незнану,
То благородним піратом,
То створителем дивних споруд водяних,
Гідроспоруд, як ми нині сказали б...
Дощику-друзе!
В твоїм лепетанні
Чую я сотні людських голосів —
Старечих, юнацьких, дівочих, дитячих, —
Злитих у пісню одну,
Бездонну, як світ.
У срібlistім твоїм мерехтінні
Бачу обличчя прекрасні,
Що раз тільки сняться —
На ранній весні —

І обливають гарячою кров'ю
Серце спрагніле.
Болю мій, дощину рідний,
Радосте несказанна,
Світе мій дорогий,
У калюжці відбитий!
Серце моє невгамовне!

3. Невгамовне серце

Та коли ж ти заспокоїшся, серце?
Коли будеш битися рівно,
Як годинник,
Як механізм,
Як розум розважний?
А чи ж так це й потрібно?

4. Що я ненавиджу і що я люблю

Еміль Золя написав колись палку статтю
«Що я ненавиджу», яка кінчається так:
«А тепер ви знаєте, що я люблю, до чого від-
чуваю пристрасну любов ще з юних літ».
За наших часів Юліан Тувім у «Квітках
Польщі» присвятив чималий вступ — досить
химерний і подекуди парадоксальний — темі,
що він ненавидить і що він любить. На цю
тему, власне, говорять у тій чи іншій формі
всі письменники світу, всі на світі люди.

Я ненавиджу брехню
У всякій одежі,—
В розкішній та пишній пайбільше,
Самовдоволену тупість,
Хоч би й носила вона

В золотих обідках окуляри,
Метушливість, хапливість, крикливість,
Заздрість і себелюбство,
Гучними словами прикриті,
Очі, презирливо змружені,
Жиром огидним заплили,
Вуха, заткнуті ватою
Супроти вітру і горя людського.
Зраду й підлоту
З очима блудливими,
Фарисейство і лицемір'я
У личині моральності строгої...
Я ненавиджу!
Речі прості і чисті люблю я:
Серце, для друзів одкрите,
Розум, до інших уважний,
Працю, що світ звеселяє,
Потиск руки мозолястої,
Сині світанки над водами,
Шум у лісі зелений і шум золотий.
Спів солов'їний і пісню людську,
Скромну шипшину і горду троянду,
Мужність і вірність,
Народ і народи —
Я люблю!

5. Вогні у рідному місті

Гаснуть вогні у місті,
Ніби в безодню моря
Падають зорі янтарні.
Тільки під зорями справжніми,
Немов їх сестра неспокійна,
Немов метеор свідомий,
Лине вічний літак.

Тільки заводів невтомних
Очі горять гарячі,
Тільки поети і вчені
Не сплять за високими вікнами,
Тільки думка людська
Світить над світами.
Гаснуть вогні у місті,
Що в муках тяжких захлиналось
Так недавно, здається,
І так безмежно давно!

Тьма тоді залягала щовечора
Над містом моїм,
Тьма неволі.
Чорна ворожа рука
Гасила вогні і серця —
Ні! Сердець не могла погасити! —
Сердець не могла погасити! —
Києве мій!
Києве наш новий,
На пожарищі зрослий!
Києве-квіте!
Ніхто не здолає тепер погасити
Величних твоїх, як спів,
Дружбою вмитих,
В майбутнє розкритих,
Незгасних вогнів —
Творчих вогнів!

6. К л е н о в і л и с т к и

Кленові листки —

Це Стефаника смуток великий.
Печаль дощова підкарпатських полів,
Це сонце холодне з-за хмар,
Це матері хворої усміх
До бідного сина,
Це голос розлуки і муки
В останню годину любові,
Це тиха пісня без слів,
Тиха й самотня...

Кленові листки —

Це ранок рум'яно-морозний,
Синиць і повзиків свист
У повітрі бадьорім,
Дівчата на стежці в гаю
І в небі високому гуси,
Це шерех, і шелест, і дзвін
Пурпурової осені,
Це Пушкін у серці моєму,
Це дим над рідною хатою,
Це димок із цигарки друга,
Це свідомість, що буде зима,
Це віра, що прийде весна за нею —
І проліски сині розквітнуть
Там, де нині лежать золотисті
Кленові листки...

*Вересень—жовтень 1963 р.,
Київ*

ПРОМІНЬ

Буває так: ще темна ніч надворі,
Ще сон колише землю, як маля,
Німує небо і мовчить земля,
Зірок не видно в тиші непрозорій,—

І враз прокинешся. Думки бадьорі
Роєм наливуть хтозна-відкіля,
Запрагнуть праці руки, і здаля
Поллється шелест віт на осокові...

Що сталося? Хто серце розбудив?
Чому так віриш, що нежданих див
От-от надійде хвиля урочиста?

То перший промінь глянув у вікно,
Світанку смуга зайнялась іскриста,
Як юності живлющої вино...

1963 р.

БАГРЯНИЙ ВЕЧІР ДОГОРІВ...

Багряний вечір догорів,
І попіл падає на місто,
Переливається намисто
Понаддніпрянських ліхтарів.
По шумі денних голосів
На серці тихо, сумно, чисто.

Ніч, лампа, роздум, самота,
Сніги паперу ще німого,
Спокійна творчості тривого,

В мовчанпі зімкнені уста,
Ледь-ледь окреслена мста
Знов серце манить у дорогу.

Січень, 1964 р.

ПРОРОК ЗОРІ

З дитячих літ живе у серці він,
Як материнське слово незабутнє,
І тихо каже: знай, ти не один,
З тобою друг у дні щасливі й скрутні.

Його слова — мов та вода жива,
Що гоїть рани, мертвих воскрешає;
В свої обійми правда світова
Його, як сина, радісно приймає.

Коли в важких ти стомишся трудах
Чи закрадеться в душу сумнів чорний,—
Згадай лише, який пройшов він шлях,
Який він був у бурях непоборний.

Він голос мав, як кари правий гнів,
Він голос мав, як пісня колискова.
Із муки він народної розцвів,
Щоб людям радість розцвіла чудова.

Зростає покоління молоде,
Нові вогні горять на небокраї,—
Та в далеч з наймолодшими іде
Пророк зорі, що землю всю осяє.

5 березня 1964 р.

ПРИМІТКИ

ПРИМІТКИ

Пропоноване видання «Вибраних поезій» здійснюється за десяти томним зібранням творів Максима Тадейовича Рильського 1960—1962 років та за останніми збірками поезій: «Згряя веселиків» (1960), «В затінку жайворонка» (1961), «Зимові записи» (1964) та посмертною збіркою «Іскри вогню великого» (1965).

До нашого збірника вміщено переважно лірику і, зважаючи на мету і обсяг «Бібліотеки поета», лише окремі цикли та поеми. Зразків високомайстерних поетичних перекладів М. Т. Рильського, що складають мало не половину його літературного доробку, — тут не подано.

Все ж ми прагнули у хронологічному порядку вмістити все найкраще з поетичної творчості видатного майстра радянської поезії, починаючи з першої книжки віршів, «На білих островах» (1910), і кінчаючи віршамп, опублікованими у збірці «Іскри вогню великого».

Відбираючи поезії до книжки серії «Бібліотека поета», упорядник прагнув урахувати всю різноманітність тем, мотивів, усі форми їх художнього втілення — розміри, строфи, засоби версифі-

кації (римовані, білі та вільні вірші), усі жанри та жанрові різновиди, що складають у сукупності уявлення про багатогранність інтересів, міру таланту і майстерності М. Т. Рильського. Зважаючи на характер видання та інтереси читача, чимало уваги приділено темам мистецтва, віршам, що розкривають таємниці творчого процесу, еволюції творчого методу й індивідуального стилю поета.

Деяко зроблено й для уточнення дат написання окремих віршів. Як відомо, у пізніших виданнях, в тому числі і в десяти tomному, М. Т. Рильський більшість віршів «Під осінніми зорями» (1918), позначив проблематичною датою «1911—1918», яка вказує лише на те, що вірші були написані в проміжок часу між виданням першої та цієї, другої, книжок. В тих випадках, коли нам пощастило встановити дати перших публікацій окремих віршів, ми ставили (у дужках) дату публікації; під рештою залишено дату 1911—1918. Так само недатовані вірші в книжках 20-х років автор пізніше продатував роком виходу з друку тієї чи іншої книжки, наприклад, «Крізь бурю й сніг» (1925), «Де сходяться дороги» (1929) тощо. Коли недатовані вірші були спершу опубліковані в періодиці, тоді зазначається дата їх першої публікації (в дужках), а у всіх останніх випадках дати відсунено на рік раніше, зважаючи на час перебування рукописів майбутніх книг на виробництві. Проте справа докладнішого, точнішого датування багатьох віршів ще потребує нових зусиль дослідників творчості поета.

Книжки творів М. Т. Рильського відзначалися Державними преміями; зокрема твори воєнних років — Державною премією 1943 року, переклад поеми А. Міцкевича «Пан Тадеуш» — 1950 року. За

книги поезій «Троянди й виноград» та «Далекі небосхили» поет удостоєний Ленінської премії в 1960 році.

Твори М. Т. Рильського видавалися 186 разів загальним тиражем 4 мільйони 23 тис. примірників. З них українською мовою — 122, російською — 53, мовами народів СРСР — 11 впадань. Крім того, вірші поета вийшли окремими книжками англійською, болгарською, іспанською, польською, угорською, французькою, чеською мовами (відомості — 1974 року).

ЗМІСТ

Уроки Рильського. Вступна стаття <i>Степана Крижанівського</i>	3
--	---

ПОЕЗІЯ

I

Шлях	27
«Гей, удармо в струни, браття»	28
Пісня	28
«Слава тим, хто прагне волі»	29
«На білу гречку впали роси»	30
«Яблука допіли, яблука червоні!»	30
«Єсть ім'я жіноче, м'яке і ясне»	31
«Сніг падав безшелесно й рівно»	31
«Весною ми їздили в поле»	32
«Поле чорніє. Проходять хмари»	33
«Цвітуть бузки, садок біліє»	33
«Од голосу пашисть і віє»	34
«Не ясноокий образ Беатріче»	34
«Мені снилось: я мельник в старому млині...»	35
«Коли в грудях моїх тривога»	36
Дитинство	36
«Коли на могилі моїй»	37

«Люби природу не як символ»	38
«Пером огненим вічність пише»	39
«Надворі дощ, холодний вітер віє»	39
Джема	40
«Як Одиссей, натовлений блуканням»	40
«Вже червоніють помідори»	41
Червоне вино	42
Тиша	43
«На порозі гість веселий»	43
«Солодкий світ! Простір блакитно-білий»	44
«Плешуть на вогкому березі води...»	45
Рибальське посланіє	45
Гейне	49
«Прийшла! Таки прийшла нарешті!»	49
Шекспір	50
Сивя далечинь	51
«Трістан коня сідлає»	52
«На уличках вода синіє»	53
«У теплі дні збирання винограду»	54
«Я знов на драбинчастім возі»	54
«Осінь ходить, яблука золотить»	55
«Я молодий і чистий»	56
«Поете! Будь собі суддею»	57
Прочитавши Містралеві спогади	57
«Скільки літ не пройде...»	59
«Мамо, сива мамо»	59
«Ні, ві! Прийдешнє — не казарма»	60
«Я не можу тебе забуть»	61
Ганнуся. Посма	62
«Шумить, і шепче, і тривожить»	64
Човен	65
«Як мисливець обережний»	68
Дощ	69
«Збирають світлі, золоті меди»	69
«Тріпоче сокір, сріблом потемнілим»	70

«Докурюйте сигари, допивайте»	70
«Коли полинуть бригантини»	71
Троє в одному човні	72
«Лягла зима...»	72
«Я натомився од екзотики»	73
Пам'яті дядька мого Кузьми Чуприни	74
Фальстаф	75
«На мосту, над темною водою»	76
«Коли дзвенять черепини»	76
«Коли, втікаючи од пильної роботи»	77
«Епоху, де б душею відпочить»	78
«Ластівки літають, бо літається»	78
«Ізнов «Тадеуша» я розгорнув»	79
Труди і дні	80
«Цілий день не втихала робота»	80
«Суворих слів, холодних і шорстких»	81
Подвійна лірика	82
Опівдні	82
«Волохатий, фіолетовий»	83
Із абетки	84
Пам'ятник	84
«Не надивився, ні! я на сади рожеві»	85
«Пробіг автомобіль, і синя хмарка диму»	86
«На сонці ясени горять»	86
«То хмарка набіжить...»	87
«Вода й повітря, блискавка і грім»	88
До мети!	88
Гімни труду і сонцю	89
«Знак терезів — доби нової знак»	91
Ластівки	92
Франко	93
Бетховен	93
Ленін	94
Прометей	95

Декларація обов'язків поета й громадянина	96
Мемуарна сторінка	99
Декому	101
Мандрівка	101
В косовицю	103
Шопен	105
Смерть Гоголя	106
Журавлі	108
На березі	110
Із циклу «Золоті ворота»	111
Слава	113
«Ми збирали з сином...»	114
Моя Батьківщина	115
Дружба	116
Дощова трилогія	118
«Тобі одній...»	127
Грибок	128
Україна	129
Горький	133
Про май і Маяковського	134
Лист до загубленої адресатки	135
Горький і Коцюбинський	138
На могилу Франка	139
Свиснув Овлур за рікою...	140
Народам світу	141
Моїй Україні	143
Володимир Короленко	144
Мистецтво перекладу	145
Золота шабля	146
Хвала уяві	147
Хвала реальності	148
Я — син Країни Рад	148

Слово про рідну матір	150
Портрет Леніна	153
В снігах	154
Чаша дружби	155
Жага. Поема-видіння	157
Сталінград	176
На власний день народження	177
Ленінград	179
Напис	180
Медитація	182
«Ніколи я не знав, що так люблю»	183
Синові	184
Вербова гілка	185
Янка Купала	186
Незабутнє	186
По дощі	187
Яблунька-мати	188
Одужання	189
Дві сили	190
Моя Москва	191
Софія	192

III

Мости	193
Ліс	196
Голуби над Москвою	197
Нащадок	197
Комсомол	198
Пушкіну	199
На Ай-Петрі	200
Незгасна зоря	202
За мир	203
Зустріч у Нижньому	204

Марія Заньковецька	205
«Не бійся смутку...»	207
Весна людськості	208
Саксаганський	209
Маяковський	210
Друзям у всьому світі	211
Дружба народів	212
Пізні солов'ї	213
Товаришеві по перу	214
Тихо	215
Чуваським вишивальницям	215
«Коли тривоги життєвої»	216
Нові люди	217
Визначення поезії	218
Шпаки	219
Вірменії	220
Художник	220
Запросини	222
Виноградар	223
Війна червоної й білої троянди	224
Троянди й виноград	225
Лісник	226
Маркові дуби	227
Мова	228
Сікстинська мадонна	229
Вітчизні	230
Афродіта Мілоська	231
Ленінградові	232
Третє цвітіння	233
Лист до волошки	234
Коли копають картоплю...	235
Сонет	236
Представникам «нового мистецтва»	237
Три дівчини	238
Арлезіанки	239

Адріатика	240
Народ і Партія	241
Болгарії	242
Французькому народові	243
Ріо-де-Жанейро	244
1 «Крик жовтих довгоносих птиць»	244
3 «Приснився я собі самому»	245
7 «Кому повім печаль мою»	246
10 «Учора я Південний бачив Хрест»	247
11 «Благословен, хто вигадав маяк»	249
Рідна мова	250
Володимпрові Сосюрі	252
Польщі	252
Вогні	254
«Ви багато знаєте, нівроку»	258
«Почорніли заводи в озерах»	258
«Є така поезія Верлена»	259
Як забути...	260
«По полях ми з Вишнею бродили»	261
Ми сиділи в Гданську	261
Діалог	262
Ліс, повптий срібноперим димом...	263
Як ідеш ти...	264
Як не любити...	265
В затінку жайворонка	266
Спасибі	268
Поетичне мистецтво	269
Підйомні крани	270
Дві елегії й легенька сатира	271
Вірш в альбом	273
Радянській Грузії	274
Зимові записи, 1—3	275
Людам і народам	278
Народові-сіячеві	279

Туга за молодістю	281
Таємниця осіннього листа	282
Промінь	289
Багряний вечір догорів...	289
Пророк зорі	290
П р и м і т к и	291

**РЫЛЬСЬКИЙ
МАКСИМ ФАДЕЄВИЧ
СТИХОТВОРЕННЯ**

Серія «Бібліотека поета»

Видавництво «Радянський письменник»

(На українському мові)

**Портрет автора —
з гравюри В. А. Кононенка**

**Редактор Л. А. Володіна
Художник Д. Д. Грибов
Художній редактор М. П. Вуск
Технічний редактор О. К. Бищенко
Коректори А. О. Холоша, Л. П. Яблонська**

**Здано на виробництво 26. I 1976 р. Під-
писано до друку 11. III 1976 р. Формат
70×90^{1/32}. Папір для глибокого друку. 9^{1/2}
фіз.-друк. арк.+1 вкл., 11,19 ум.-друк.
арк., 10,95 обл.-вид. арк. Тираж 40 000.
Зам. 148. Ціна в оправі 1 крб. 20 коп.
«Радянський письменник», Київ, буль-
вар Лесі Українки, 20. Книжкова фабри-
ка «Атлас» республіканського виробни-
чого об'єднання «Поліграфкнига» Держ-
комвидаву УРСР, Львів, Зелена, 20.**

